

EGYÜTT

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai
Írócsoportjának folyóirata

IRODALOM

MŰVÉSZET

KULTÚRA

III./I.évfolyam

2002

4

2002/4

EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA

Szerkesztőbizottság: Dupka György (elnök), Füzesi Magda, Horváth Sándor, Köszezhgy Elemér, Nagy Zoltán Mihály (főszerkesztő), S. Benedek András (főmunkatárs, alapító főszerkesztő 1965–67), Vári Fábián László.

A szerkesztésben közreműködnek: Fodor Géza, Gortvay Erzsébet, Tárczy Andor, Zselicki József.

Védnöki testület: **Kovács Vilmos Baráti Társaság**

Megjelenik a Kárpáti Magyar Krónika önálló, negyedévi kiadványaként a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége, a Magyar Újságírók Kárpátaljai Szövetsége, az Illyés Gyula Közalapítvány, a Nemzeti Kulturális Alapprogram, az Intermix Kiadó és a Credo Alapítvány támogatásával.

*Levélcím: Nagy Zoltán Mihály, 90221 Csonkapapi, Mező u. 168.,
Beregszászi járás, tel.: 06702317220.*

A szerkesztőbizottság ungvári címe:

88000 Ungvár, Babuskin tér 5/a, MÉKK székház, tel.: 222/43737, fax: 617027,

E-mail: titkarsag@mekk.uz.ua

<http://www.hhrf.org/mekk/egyutt4.pdf>

Szerkesztőségi órák

minden hónap utolsó keddjén, délelőtt 10.30-tól 15.00-ig.

Felelős kiadó: **Dupka György**

Művészeti szerkesztő: **Ivaskovics József**

Olvasószerkesztő: **Barzsó Tibor**

Szedés: **Herdinszky Éva**

Intermix Kiadó, 88000 Ungvár, Tolsztoj u. 5/a

Tel.: 00380-3126/1-70-27. E-mail: gyorgy@d.uzhgorod.ua

Tördelés, képfeldolgozás, nyomdai előkészítés: CA Stúdió

Készült a Povch Kft-ben.

Forgalomba kerül a **Kovács Vilmos Baráti Társaság** terjesztésében.

Terjesztő: Ugocsa Könyvesbolt hálózat,

vezető: **Dr. Kovács Elemér és Kovács Katalin**

Tel./fax: 8 243 214-54, Nagyszőlös, Gagarin út 47.

Magyarországon terjeszti: a Kárpátaljai Szövetség

(Magyarok Háza 1052 Bp., Semmelweis u. 1/3.),

Iskolacentrum könyvesboltja (1051 Bp., Október 6. út 9.)

Lapengedély száma: 3 T No 188.

A folyóiraton nyereség nem képződik

TARTALOM

- 4 FODOR GÉZA:** Fecskeadal, Rózsát ültettek a gyalogútra (I.): Szól a harmat énmellőlem, Virágos ének, A pünkösdi rózsza (versek)
- 8 S. BENEDEK ANDRÁS:** Tél van, a számvetés ideje (előadás)
- 14 KALÁSZ MÁRTON:** A lassú élés: (Bivalyok), (Esős nap), Chopin még átlépi a hattyút, Az olvasás napjai (versek)
- 17 NAGY ZOLTÁN MIHÁLY:** „Túl kell élni minden időt” (jegyzet)
- 18 HORVÁTH SÁNDOR:** Mérték- és irányadó, Könyörgés, Holdfogyatkozás (versek)
- 20 VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ:** Tábori posta (regényrészlet)
- 23 NAGY GÁSPÁR:** Panaszfal, Békebeli kannibálok, Gyönyörű bünt (versek)
- 25 BARTHA GUSZTÁV:** Viszontlátás (novella)
- 28 S. BENEDEK ANDRÁS:** A teremtés nyolcadik napja, Hétkerület, Zarándokének, Építkezés (versek)
- 31 PENCKÓFER JÁNOS:** Hamuther (regényrészlet)
- 35 BARTHA GUSZTÁV:** sodrásvonal, depresszió (versek)
- 36 NAGY ZOLTÁN MIHÁLY:** tragédiák (kisprózák)
- 39 GÁL SÁNDOR:** amikor megbillen a horizont, ismét vétkeztél uram, a hívás ígézetében (versek)
- 42 LÁSZLÓFFY ALADÁR:** Őszi posta, nincs leveled, Háromkirályok, Horror vacui (versek)
- 44 BATÁRI GÁBOR:** Milói vérnász (regényrészlet)
- 50 A hűtlen szerető megidézése varázslással (kárpátaljai ruszin népballada VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ fordításában)**
- 52 VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ:** Beregszásztól is távol (laudáció)
- 54 BARZSÓ TIBOR:** Válasz egy pártos bírálatra (dokumentum)
- 60 FODOR GÉZA:** Folyamodvány (dokumentum)
- 63 FÜZESI MAGDA:** Svédországi jegyzetek (útínapló)
- 71 KÁLÓCZY KATALIN:** A Kárpát-medencében élő magyar közösségek közművelődési tevékenységéről (tanulmány)
- 79 DUPKA GYÖRGY:** Autonómia-törekvések Kárpátalján (monográfia-részlet)
- 86 D. Gy.:** Művelődési életünk krónikája
- 96 Új könyvek**
- 97 Szerzőink**
- IVASKOVICS JÓZSEF-KOZMA LÁSZLÓ: El akartam indulni (megzenésített vers)
- PETŐFI SÁNDOR: Az örült (részletek)

FODOR GÉZA

FECSKEDAL

*Úgy várom én azt az estét
Mint tavasszal a két fecském
Nekem az valami fétis
Reményem: megjönnek mégis*

*Lesem mindig az udvaron
Hold havasán, zöld avaron
Jönnek-e akiket várok
Vagy a mélytengeri átok*

*De a fészket őrzeni kell
Amíg az ibolya kikel
Mert jön a kanári veréb
Lelopni fecskéim helyét*

*Lucskos télből nem látható
Mert itt mindent bélep a hó
Szigorúan, szomorúan –
De a világ máshogyan van*

*Két kis fecském, akik ősszel
Elszállottak kék felhőkkel
Már amerre félig árvák
Régi fészükük nagyon fájják*

*Nem akiket ugyan vernek –
Mertek menni a tengernek!
Túl kell élni minden időt
– Szárnyalva a világ előtt!*

RÓZSÁT ÜLTETEK A GYALOGÚTRA (I.)

Szól a harmat énmellőlem

*Valami nagy bánatmadár
Kertünk körül hangtalan jár
Jázminos szelekből szökött
Leveleimbe öltözött
 Ágakról ágakra lépve
 Világlik a tolla, égve
 Ágakról ágakra lépve
 Világol a tolla, égve*

*Elvirágzik a csillagfa
Kivarrt kendő vérzik rajta
Gyöngy pereg le avított módon
Karmazsinvirág-zsinóron
 Levendula tetejébe
 Cserszömörce levelére
 Levendula tetejébe
 Cserszömörce levelére*

*Szól a harmat énmellőlem
Immár felhő lesz belőlem
Lesz sötétlő fényű erdő
Hull majd arra sűrű eső
 Sűrű eső, vigasztalan
 Mindig vigasztalhatatlan
 Sűrű eső, vigasztalan
 A világnak haszontalan*

Virágos ének

*Virágom virágom gyöngyöm
Gyönyörűm lángölű könnyűm
Angyalom gyertyaszál mellett
Halkan a szóm megölelget
Lágyan szavam megölelget*

*Nyíljék ki benned a madár
Az melyik ha vállunkra száll
Nem sújt minket kegyetlenül
De bennem benned hegedül
De benned bennem hegedül*

*Bánatszemem hogyha látod
Világod az mennyországod
Simogató kezed hol van
Hajlok elé holtomíglan
Hajlok elé holtomíglan*

*Feljövő hold udvarában
Violaszín hósugár van
Len a szőke terítően
Borítsd ingem eltűnőbben
Borítsd ingem eltűnőbben*

*Virágom virágom gyöngyöm
Gyönyörűm lángölű könnyűm
Angyalom gyertyaszál mellett
Virágpor hull behinteget
Virág a por behinteget*

A pünkösdi rózsza

*A pünkösdi rózsza
Télen tearózsza
Szállj le, szállj le fanyergedből
Szirmot szakíts róla*

*A pünkösdi rózsza
Ősszel őszirózsza
Ki ne rakd a gomblyukadba
Lelőnek alóla*

*A pünkösdi rózsza
Nyáron hó a szirma
Elvesztettük már a tavaszt
Csak te tehetsz róla*

Ti tehettek róla

S. BENEDEK ANDRÁS

TÉL VAN, A SZÁMVETÉS IDEJE

Az utóbbi években a globalitás hívei, az európai egyetemesség képviselői visszatérően és elég kategorikusan állítják – negatívumként –, hogy a határon túli kisebbségek a magyarországi népi irányzat igényeinek kívánnak megfelelni. Ez a megállapítás mintha nem venné tekintetbe e kisebbségek 20. századi sorsát. Ami egyrészt nem bírta az írókra, hogy minek, kinek, mikor és hogyan óhajtanak úm. „megfelelni”, másrészt a magyarországi elvárásoktól függetlenül generálta a helytállás reflexeit.

Különösen furcsa ezt az álláspontot Kárpátalja viszonylatában olvasnom, *ahol állítólag uralkodónak számít az a vitatható nézet*, amely szerint kisebbségi helyzetben a kialakult tradíciók követésének, a sorsproblémák realizisztikus feltárásának és a közösség iránti elkötelezettségnek van egyedül létjogosultsága! Ha ez így van, az irodalom kikerül a racionális, esztétikai szempontok vizsgálati köréből, az irodalmi fórumok és olvasói-hallgatói igények előre behatárolják az interpretáció terét.

Ha pontos és elfogulatlan választ akarunk adni erre a kérdésre, többé-kevésbé joggal zárjuk ki a vizsgálat hatálya alól a két világháború közti időszakot és a visszacsatolás néhány évét, hiszen ekkor még nem tudatosult sem írókban, sem olvasókban a töredéklét teljes tragédiája. Nem vehetjük figyelembe a totális diktatúra korszakát sem, hiszen ekkor lényegében csak alibi-irodalom létezett. A népi hangvétel valóban kötelező volt ekkor, de csak a forma és szocialista mondanivaló zsdanovi hármas egységében. A sárvíz alól egy-egy pillanatra felbukkanó, kétségbeesetten levegőért kapkodó magyar írás rövid ideig tartó, félkegyelmű despoták által felügyelt fél-kegyelmi állapotában nem is tehetett mást, mint saját kisebbségének felmutatását. Az árgus szemek éber felügyelete eleve példázatok, metaforák felé terelte azt a néhány író, aki szólni próbált saját szűkebb közösségének sorsáról. (Ez volt az a korszak, amelyben a ma komoly eréllyel sugallt egyetemesség talán még dicsérendő is lett volna – persze szovjetizált megnyilvánulásaiban.)

Az ún. „hruscsovi korszak” és annak lecsengési időszaka adott először lehetőséget némi levegővételre. A metaforikus láttatás elsőként talán a kor és saját béklyóitól is szabadulni akaró Kovács Vilmos verseiben tettenérhető. Legyünk szigorúak, szóljunk dehidratált, száraz szavakkal. Az ötvenes években, a hatvanas évek elején írt verseiben még más irányba utalnak a példázatok. A Zrínyi Ilona emlékének ajánlott versében három évszázad történelme még a jelen győzedelmes világával áll szemben. (Ahogy a korszak valamennyi írásában, legyen az helytörténeti, természetvédelmi, vagy akár agrár vonatkozású, kötelezően megjelent a győzedelmes jelen és a retrográd múlt szembeállítás.) A jelen idejű, leíró versekben Kovács Vilmos is megmarad a hasonlatok szintjén, sem a falut, sem a tengert nem lényegíti át. A hatvanas évek második felében azonban megtörténik a csoda: verssé válik a hivatásos költészet. A *Piszkov* (Pszkov régi neve) utolsó versszakát már érdemes felidézni:

*A város körül háromszoros kőfal.
Oroszhon útja – kuszán lendülő kar.
Csuklóján három kőkarperec,
mit levenni nem mer,
s a hozzá kovácsolt láncon,
gazdájára kapaszkodva táncol
egy szoptatós komondor: a Balti tenger.*

Eléggé vannak és süketnek kell lenni ahhoz, hogy ne üssön át e szép drapérián a költő borzongása az orosz világbíró szándékot szocialista köntösben megjelenítő totalitárius törekvésektől. Nagy Péter vérrel-vassal tört a tengerekig, s még a közelmúltban is itt kísértett a Mediterráneum birtoklásának vágya.

A költő mindezt ösztönösen érzi és a hazuról hozott kettős szegényparaszti örökségből a történelem által igazoltat választja. Ekkor lesz a haladás álruhájába öltöztetett sanda politikai szándékokkal élesen szakítva világpolgárból magyar és kisebbségi. Hogy ez a két dolog elválaszthatatlan, azt az azóta a kárpátaljai magyar költészet felnőtté válásának dokumentumaiként idézett *Verecke* és a *Bikaháton* bizonyítja. Csak az egyik versindítást idézem: „*Hegy hátán hegy: púpos, csorba,/elvarázsolt, alvó csorda,/ földde döngölt ezer évek.*” Ez elemi viszonylatában is több egyszerű jelentésátvitelnél. A **neoretorika** terminológiai határait súrolva, valahol a **metaszementikára** alapozva nevezhetjük ezt a képvilágot **metabolikusnak**. Igaz, nem a világmindenség tüzeiben, de kihűlt földi valóságában. Úgy csapódnak ezek a szavak tudatunkba, mint a fényüket veszített meteoritok.

Még inkább ez vonatkozik a Vereckére, amely lényegében egyetlen, alakváltozataiban, történelmi utalásaiban ismétlődő metafora. Az „*út... Kígyó vedlett bőre*”, amin ezer éve s talán még korábban megérkeztünk s amely akár veszünk is szimbolizálhatja. Különösen ma érdemes ezt a keserű tények nyelvén is elmondani, amikor a torzóban maradt honfoglalási emlékmű egyben meghódoltatásunk, megalázottságunk jelképe is. S tudni kell azt is, hogy sokak, nagyon sokak számára, nem is annyira kisebbségben, ez a mocsár-meleg, öslény-lét status quoja is.

E kegyelmi állapot végén jelentkezett a Forrás-nemzedék, ösztönszerűen az akkor szinte minden magyar nyelvterületen e bartóki fogalomban megjelenő tisztaság-vágy szimbólumát választva elnevezésül. S mivel akkoriban a kisebbségi cselekvés csak az irodalom leginkább rejtett kódjában, a költészetben jelenhetett meg, verseik eleve a tropusok pártbürokraták előtt kevésbé ismert világában találtak otthonra.

A mítoszok világába menekülő képes beszéd leginkább Fodor Gézára jellemző. A latin-amerikai, óegyiptomi, indiai, vagy a két folyó völgyéből származó eposzi elemek új jelentést, új értelmet kapnak a hegyek peremén és a mocsári láp alatt rejtekező, élő vulkán kettős szorításában, a költő szülőfalujában. Mert ez az origó, ez a mindenkori látás és láttatás háromszögelési pontja. Hallgassunk csak bele ebbe az ősi énekbe:

*„Betájolni a gyökeret
hol földünk futóhomok*

*főlsajdul az emlékezet
már csak legendák és romok
Már csak az elforgó jövő
Isten lobogó haragja
Kondul a körbejárt idő
Pokolra süllyedt harangja”*

– olvashatjuk a *Nullapont*-ban. Az irányvesztés és talán hazavesztés félelme ez. S mintha ez lenne a *Variola* metabeszédében is: „*Körül ez átkozott határban/kés nyílik minden madárban*”. S ha nehezen tudnánk értelmezni ezt a rejtett világot, idézzük fel egy azóta óvatlanul az opusból kihullott elszólását: „*A Kárpátok mellett mintha tankok térdepelnek*” – szólt a hasonlat-metaphora nem sokkal Csehszlovákia megszállása után.

De ha kell, ott vannak a tételes történelmi utalások is (*Munkács vára 1688. január 17-én; Bukovinai esték; Petőfivel, március 15-én*).

Ha a történelemben ágyazódott költői világtér megnyilvánulásait keressük a kárpátaljai magyar irodalomban, ma a kisebbségi irodalmak oly kis számú olvasóinak Vári Fábián László neve ötlik legelőször eszébe. Valóban az ő költői világa a leginkább a magyar múlthoz kötődő. Ennek időbeli pontjai is eléggé behatárolhatóak. A nemzeti lét és kultúra veszélyeztetettségének fordulópontjai ezek. A kronológiában talán legelső egy apokrif Balassa-vers: „*...jó rebellisek hitükben élnek, sosem/süvegelnek gyarló földi hatalmakat ők./Nagy magas Istennek térdepelek csak és/Losonczi Anna földi szerelme előtt*”. Kis indiszkrécióval ezt lírai önvallomásként is felfoghatjuk. S a *Báthori Annát*, a népi hitvilágba ötvözött történelmi példázatot ugyancsak.

De leginkább a kuruckor a költő lelkéhez illő. Fellobogásaival, vereségeivel és makacs hitével. Amit az ugocsai származás is indukál, a rebellis tiszaháti magatartás egyik jelképe. *Majtény, Útban Törökország felé, Mikes Kelemen* – sorolhatnánk egy képzelt időrend szerint, de itt főlőleges az események pontos visszaidézése, a reáliák keresése. Ez nem egy történeti olvasókönyv. Ez a nemzet és nemzettöredék létezésének, a közösségi lét élıhetőségének metaforikus vallatása; útkeresés egy kiúttalan világban. S ez még akkor is így van, ha a költő az irodalmi megmérettetés határvonájában elmegy a legszélső pontig. Borotvaélen táncol, mondta róla a Magyar Rádió egyik kritikus vénájú szerkesztője.

E két példa után – már csak érintettségi okokból – most ne mélyedjünk el a hagyományok iránt szinte ítéletszerűen lekötött többi Forrás-tag munkásságának elemzésében, annál is inkább, mivel pályájuk sokkal variábilisabb. Az adott rövid történelmi időszakból e hely szellemének engedve most csak egy pár sort, a halál szorításából is újraéledő reményt, új csatákra vezérő makacs akaratot sugalló versszakot idézek:

*„Hatszáz harang delet kongat;
Szökken a láng a lármafára.
Dob dubog, síp sikongat,
Főlundulunk Fehérvárra!”*

(S. B. A.: *Egykori vitéz éneke*)

A már említett pillanatnyi lélegzetvétel időszaka a hetvenes évek legelején véget ért. A jószándékú stúdiók és más szervezeti formák szigorúan ellenőrzött inkubátorházaiból csak a múlt század nyolcvanas éveinek második felében szédültek ki a friss levegőre azok, akik többet, irodalmat akartak. És pótcselekvés, sokak számára másfél, két évtizedes elhallgattatás következett. Amit tehát mérlegre kell tennünk, az alig több mint egy évtized írásbelisége, az irodalmi élet megteremthetőségének illúziójától napjainkig.

A látszat-rendszerváltás után egy ideig úgy tűnt, a kárpátaljai magyarság megteremtheti immár hét évtizede kísértő irodalmát. Lap, majd lapok indultak, szakmai szervezetek alakultak, megtörtént az összmagyar irodalomhoz való visszacsatlolás, igaz egyelőre még az esztétikai mérce teljes körű alkalmazása nélkül.

Még a gorbacsovi enyhülés a hrucsovival ellentétes begyűrűzése (ti. itt később kezdtek hatni a moszkvai reformok) idején akumulálódhatott Nagy Zoltán Mihályban *A sátán fattyának* a közösség egészében évtizedekre lefojtott drámája, amely kétségkívül a kor kárpátaljai szépprózájának legtöbb elismerést kapott alkotása. A szovjet „felszabadítás” rémdrámáját valahogy Kismagyarországon is elfelejtették megírni. Ami ebben a témakörben született, az dokumentáris próza, torokszorító és döbbenetes. Ahogy NZM regénye is az. Kötőszöve és közege azonban hitelesebb, egészében egy apokaliptikus világ metaforája.

A hazához és történelméhez való hűség ekkor szinte minden kárpátaljai írástudó számára evidencia. Balla D. Károly könyvkiadói tevékenységének kezdetén jelentette meg a *Töredék hazácska* című versválogatást. A kötet ajánlása szerint a szerzők a kisebbségi sorsról, a szülőföldről, az anyanyelv megtartó erejéről, s tegyük mi hozzá: a történelemről vallanak, a költői láttatás átlényegítő metaforaiba burkolózva. Azért kell itt is hangsúlyozottan kiemelnünk a történelemhez való kötődést, mert itt is dominál. Kovács Vilmos, Nagy Zoltán Mihály, Vári Fábián László, Fodor Géza, Balla László, Dupka György, Balla D. Károly, Füzesi Magda, Zselicki József, Bartha Gusztáv, Penckőfer János, tágabb ívben Horváth Sándor számára is az idő tanulságainak metaforája a kapaszkodó. Ekkor még etikai és viszonyulási szempont a földrajzi lakóhely, amely csak napjainkban vált át az irodalmi teljesítmény földrajzi kötöttségévé.

A bevezetőben többször említettem irodalom helyett az írásbeliség kifejezést. Nem véletlenül. Meg vagyok győződve arról, hogy egy ilyen kis létszámú és mind lehetőségeiben, mind viszonyrendszerében behatárolt közösség elsődleges feladata saját sorsának felmutatása, okulásul és tanulságul. Nem elsődlegesen a szépirodalom, hanem tágabb körben a magyar írás eszközeivel.

A történelem megvallhatóságának dokumentuma az a néhány néprajzi és honismereti monográfia is, ami az elmúlt évtizedben, néha több évtizedes várákozás után, megjelent. Napjainkban különösen fontos lenne ennek elfogadása, amikor kárpátaljai magyar irodalom hagyományos értelemben (újra) nem létezik. Van néhány jó és néhány kevésbé jó írója. Van néhány írás, amely otthonra lelt a szűkebb olvasói és szakmai világban. Hozzáadott a közös nemzeti kultúrkincshez. Lényeges ezt kihangsúlyozni, mert mindannak, ami a múltban vagy jelenben közös értékként megjelent, annak a kisebbségi hagyományokban való szerepeltetése nem lépheti át a lokálpatrióta büszkeség határait és szaktudományos szempontból csak a szerves fejlődés, az időben és térben egymásra rétegződő hagyaték

gyökereinek, összefüggéseinek felmutatása szempontjából értékelhető. Túlhangsúlyozásuk egy harmonikus nemzeti kulturális örökség érték- és arányvesztését segítheti. Metaforikus jelentősége azonban egyértelmű. A közösséget már elvesztett hagyományaival, múltjával szembesíteni lényegében egy hiátus betöltése. Ez a történelmi-társadalmi hiány azonban olyan jelentős, hogy csak a tropus íveivel hidalható át.

Mindez az utóbbi években azonban néhány kisebbségi irodalmár számára vitathatóvá vált. Az egyetemesség, a világkultúra iránti vonzódásuk egy virtuális művészi teljesítmény abszolutizálására sarkallja őket. Az elmúlt néhány évben több fórumon és több formában megjelent már a kárpátaljai magyar irodalom röghöz kötöttségének, túlzott hagyománytiszteletének és a nemzettudat iránti elkötelezettségének „bűnlajstroma” gazdag illusztrációs anyaggal. Hogy ne legyek senkinek fogadatlan prókátora, most csak egy kifogásolt képet szeretnék felidézni.

*Csak a tizedik hevert békén
A zöldgázszú halottas ágyon.
Szakadt zubbonya farkasnyomos,
Akár a himzett beregi vászon.
(A teremtés nyolcadik napja)*

A Felix-legények által lemészárolt magyar fiatalember valahol a népvándorlás útján, néhány ezer kilométerrel keletre hevert a fűben. Innen ívelt a kép át téren, időn és – nevezzük talán így – műformán. De nevezhetjük létformának is. Ha ennek a leírása ma bűn, akkor miért lehet példaképünk a világköltészetben a metaforát a vers középpontjába állító, annak új távlatokat nyitó Rimbaud. Olvassuk csak:

*Egy ifjú katona, nyílt szájjal és fedetlen
Fővel, míg nyaka fürdik kék vadparaj hűsén,
Alszik, hanyatt a fűben, s arany felhő lebeg fenn...*
.....
*Alszik. – S jobb oldalán két kármin szélű lyuk.
(A völgy alvója)*

Igaz, Rimbaud francia. Vigyázó szemetek Párizsra vessétek. Megtanulhattuk volna már a leckét az elmúlt évszázad folyamán!

Kölcsey még a Himnusz megírása előtt vallott arról, hogy fiatal korában őt is elcsábították a világpolgári illúziók. De ahogy Széchenyi a fizikai valóságban, ő lelkében-szemléjében hazatért, hazaért. Ha úgy tetszik, Csekére, hogy ott legyen egyike a legigazabb magyaroknak. Ahogy a kárpátaljai magyar közösség is. Mert ennek a közösségnek a létezése is egy történelemben ágyazott metafora. Lelkileg-testileg megtörve, roncsolt hitével, félelmetes anyagi és szellemi nyomorában lehet hogy vesztes sereg, de kuruc hitű, amely nemet tud mondani, ha kell. „Minden tettem a tagadásé” – hirdeti Munkács vára a költő szavaival.

A haza makacs szeretete, a múlt példáiba fogódzó hit ma nem lehet bűn Kárpátalján, ahogy a közösség sorsának felvállalása sem csupán megmosolyogtató naivitás. Mert

lehet írni néhány száz haikut, tankát, limericket, makámát; az mind csak játék, ahogy a korszerű információhordozók használata is csak akkor komoly technikai segítség, ha nem abszolutizáljuk. Mert az internetes irodalom mai formájában még efemer művészet. Mivel a kárpátjai magyar írással kapcsolatos kifogások is egyre inkább az elektronikus médiába vonulnak át, csöpp párhuzamot kell vonnunk az információhordozó s azon megjelenő tartalom között.

A Kortárs egyik kritikusja már két évvel ezelőtt felfigyelt az akkor még hagyományos formában megjelenő negatív leltárra: „túlhajtott népiség, provincializmus, az elkötelezett írói szerepbe való belemerevedés, a hagyományok szűken értelmezése, az intellektus hiánya, szűkkeblűség és rövidlátás, amely a dilettantizmusnak is teret adott, egyáltalán, a tagolt irodalom jelenléte és ennek a tagoltságnak a legitimációja; és főként: hagyjon fel az irodalom [az] irodalmon kívüli tényezőkkal...”. Mindez részben-egészben még igaz is lehet. Csak a rálátás és láttatás kiindulási pontja a kérdéses. Nem szabad végső, negatív összegzést adni arról, amit nem vitattunk meg, ha nem próbálkoztunk a számunkra az idő múlásával elfogadhatatlanná vált jelenségek megértésével. Mert mindennek a próbája a hagyomány, a múlt és történelem felvállalása. Távoll álljon tőlem, hogy most a legnagyobb magyart idézzem, de ő is példája annak, hogy lehet más nemzetekre is felnézni úgy, hogy közben kicsiny hazánkra gondolunk és pajzsként emeljük fel sorsunk ezerévéit a lét kihívásaival szemben. Ne feledjük el „*hazánk, a pentaton dallamot*”, amit nem is oly rég Horváth Sándor gördített elénk, mint a meg nem kerülhető valóságot. Vannak népek, nemzetek, ahol nem lehet harcos férfi az, aki nem tudja hetedíziglen elmondani őseinek nevét. Én, ahogy dacos versben meg is vallottam egykor, „hetedíziglen prédikátorok fia vagyok”. Ez az én létezésem metaforája. Én is feltehetem (és most fel is teszem) tehát Kovács Vilmostal együtt a kérdést: „perli-e még ezt a hont más?” Mert ha igen, a legfőbb bírót el fogyamadunk: „Pörölj Uram pörölömmel/. . . És dicséretedet híven/ Éneklek minden időben” – szól a király Albert mester szavaival. A folyamodványon ott a vérrel lerótt illeték pecsétje. És csatolva a temetőt, a kopjafák és keresztek tanúvallomása.

Elhangzott A magyar irodalom jelene és jövője Kárpátalján címmel 2002. december 13-án a MÉKK szervezésében Ungváron megtartott tanácskozáson.

KALÁSZ MÁRTON

A LASSÚ ÉLÉS

(Bivalyok)

*A lassú élés bennünk; csak a késztetést
ahogy érzem! Nézek, gyerekkoromban
lejtőn le a bivalyok – jött a Duna-szag,
ők mindent összetörtek, úgy rohantak.*

*Haránt nyaramon keresztül; lent már fülíg,
szemig, szarvtővig a langyosban elnyugodva.*

*Úgy vedd, Istenem: nem nekem kell
várakoznom a parton, rekedten, aszály-ütöten;
olyan távolról csikland végül Duna-illatom,
ne zúzzak jármot, s majd nem rohanok.*

*Rég oly gyámolatlan innen a késztetésem,
rég oly aluszékony a szipoly kérgemen.*

(Esős nap)

*Képtelen képzet (még ha így volt) –
fohász. Ágaskodik,
csalókán, egyhelyben tiporva
sárrá kertetek: fék nélkül a ló.
Esős nap, odaérek,
régén a kút fölé hajolnak,
májjal próbál, ki lent veszékelő
árnyra, lelátni. – **Kis apó,**
kötél. – Húzzanak, bentveszek.
Bába hallja. Festjük a hangot –
hogyan figyeljen. Nem nyughatott,
forgolódásában, végképp a ló;
foghatna idege akármi csalfényt,
laza fék pofán a benti parancsszó.
Kútból ráng öklön, időn ma kötél.*

*Nagyapád – persze, vödröstől nem őt
lőkték ott képnék a kútba. Utána
törte csuklóban a ló a kezét.*

CHOPIN MÉG ÁTLÉPI A HATTYÚT

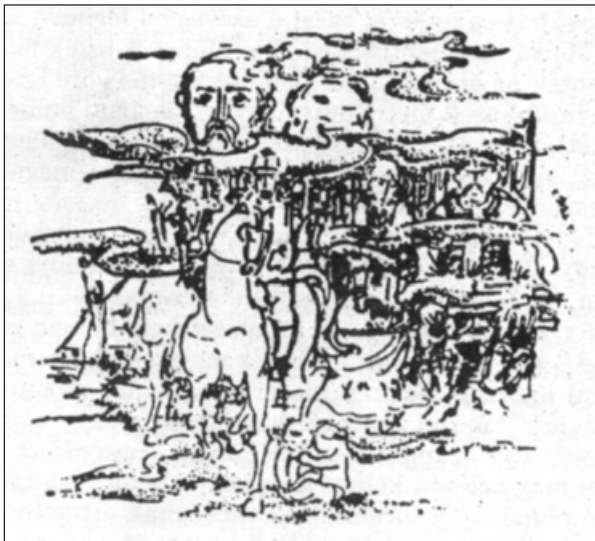
*Chopin még átlépi a hattyút,
ahogy a sötét kapualjból kifelé
jön. Először van Stuttgartban, nem tudja, hogy
adventidőn az Opera mellől a fehér madarak
bejutnak koldulni, ünnepelni; szortyognak inkább láb alatt,
aludni éjszaka se keresik meg fagyban szép tavukat.
Azt, hogy ennek az egynek hangulata lett
azontúl is idejárni, kint-bent aludni? Alig tudják a helybeliek –
akiknél Chopin föntjárt. Mások egy történetet
mondtak el; félig értette, miféle ítéletek
voltak – s a fölmentés (Pfalzban). Csak hogy lenvásznakat
suhogtattak ott, a jóhírt délelőtt tudják a neustadtiak,
végig a Weinstrasse szőlőin, törvénytelen örjelek, az ősz eleji ég
merő ujjongó vászon-fehérség – az aktrisz, a költő neje,
temetőn ágált körbe aznap, a temető helye mindig legszabadabb.
A lengyel hallgatja, tudja, ki s miért – aztán ő kérkedett,
vásznat suhogtatott ő is a pódiumon, tegnap hallotta meg?
A költő felesége, az izzó szép nő, a lázongó, zavarba jött.
Látta ki-ki lelke szerint a sueviai, a pfalzi, a lengyel eget.
Chopin: tudják-e, mi történt Varsóban, búcsúzott, nem kérdezett.
Tudják. Leér, nem rúgja föl a hattyút. Az félreül, ott háborog –
keltené: fönről több hang is kiált. Hattyúk, albatroszok.*

AZ OLVASÁS NAPJAI

*Védjegy a palló: ép ömlésű, pártás
malomzsilip alatt ó-évig átvivő; télre behúztuk
az udvarra, úgy toldta nagyapa, így ártó vadak
ne csábuljanak átkelni rajta. A malomablakon
csak lesve a ködhullásra, néztük, a vadkan
hátluján szánkázva a sebző parton
most jön; tőri hasa a hártját, fölcsuszamkodik s körüljár*

az udvar homályán: Innen járjon ki a porondra valaki –
üget már, aligha e képünket dúlva. De a képzelt rész!
Mintha örökké pallón, úgy helyezkedve, s milyenkor,
karmokhoz méretezett volna kint így mindent a világ –
fölnyílt lelkünk aligha a patak napos vizétől,
talpunk bizsergette, télre kívántuk,
bábásan elmártózva gyógyígtattuk. Más csak nagyapa,
ő hatalmastól, kötényestől, papucsostól, hangostól akar
percenként áttűnni rajta – elengedtük, az ég alatt
nagyobb vétek a lelkes lustaságnál. **Védjegy**, Istenem.
Már nagyanyával kezdődnék, aznap, hogy leejtett vörös
haja, szégyen a vörös (nyesték: “eszéig vissza”), s kivált,
még a nő árnyékáig itt leér;

majd „ez”, megint egy kis vörös – innen hajunk
fiús lenszöke volt; épp még áztattuk képzelt nyárszám a patakban,
nagyanyáért: olvasás helyett is. Víz-, haj-folyam
nyugtalanul járt föl a házon; túljárt zsilip, másféle Nap
képként fönt didergő nyár-koronákon át
(**napot követ?**, átköltheti) – e pernyés-hajas pártán. Bárhol
még kandalló télvégi tüze éghet.

„TÚL KELL ÉLNI MINDEN IDŐT”

Önérdelkvü médiák által gerjesztett **egynyári** tömegkultúra korában élünk, az **időtálló** értékek vonzereje gyengül.

Nemzetünk felhalmozott kultúrkincsét a társadalom **egésze** sohasem tekintette sajátjaként becsülendő értéknek; a befogadására hajlamos, mindig is **vékony** réteg manapságbeli **zsugorodása** azonban jelzi, kultúránk túlélési esélyei rosszabbak, mint korábban bármikor.

Ebben a helyzetben temetői hangulatot idéző mélabú helyett a természetes önvédelmi reflexnek kellene megnyilvánulnia. Nem fejevesztett kapkodással, de higgadtan a feladatokra: értékek közvetítésére alkalmas rendező-szervezőelv megalkotására, a kultúraterjesztés mindennapos aprómunkájának elvégzésére irányulva.

Kultúránk terjesztésének és az iránta való igény elmélyítésének folyamatai párhuzamos egyidejűséggel hozhatnak eredményeket. Kiindulási pontként szolgál a tapasztalat, miszerint a fogadókészség – megtépázottan amorf állapotban bár, de – kimutathatóan létezik. A holtpontról való elmozdulás javarészt akarat kérdése, ráadásul bízhatunk abban, hogy a **felismert veszélyhelyzet** lendítőerőt indukál.

Az egyik lehetséges konkrét teendő: keresni, megtalálni a kisebb-nagyobb közösségekkel **együtt élő**, azokra sajátos szellemi kisugárzással hatni képes személyiségeket; azt a néhány vagy akár csak egy-két embert, akikre a közösség tagjai úgymond „felnéznek”, nemegyszer **büszkén** respektálva a bennük-általuk „megtestesült” műveltséget, s akik a legtöbb esetben készek vállalni a közvetítő szerepét.

Ez a „módszer” nem intézményesítést jelent; inkább a kultúra **gyalogútját** a közösségekhez. Jobb híján ezen kell elindulnunk, mert a költségesebb intézményesítés – kivált sokféleképpen determinált kisebbségi léthelyzetben – se rövid, se hosszú távon nem tűnik megoldhatónak.

A **hogyan** részletkérdéseiről lehet és kell vitatkozni, de a túlélés Fodor Géza vesszörában egyetemes érvényűséggel megfogalmazott „parancsa” fontosabbra, gyakorlati **cselekvésre** sarkall: kultúránk sajnálatosan szűk körű ünneplése mellett vagy – urambocsá’ – **helyett** annak széleskörűbb megismertetésére, katarzist kiváltó befogadtatására.

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY

HORVÁTH SÁNDOR

MÉRTÉK- ÉS IRÁNYADÓ

(A megmaradás félig kész metaforája)

Neked csak a nincs.

Nekem a magány.

Ott a kétely.

Amott az aszály,

amit nem békít vízözön.

Neked a miért.

Nekem a valóság.

Ott a bamba vágó.

Amott a csalódás,

s némi írás a mőzesi kövön.

Mint valami öröktől csenevész agy,

mely kitaszítva

önmaga rostja maradt,

úgy hirdeti a letisztult igazságot

– a Keresztre feszített álmot –

egy megpecsételt béna.

Ezért nincs több „és”, s nincs többé „ha”.

Csak csendes semmicsobogás.

Katonás vigyázz.

Mímelt terpezállás.

Kis-haza-árulás.

Neked a baksis.

Nekem a kegyelem.

Ott a kényszer.

Amott az árvíz,

amit megálmodott

az aszályból kipergő könny –

a belül feltámadó

igaz vízözön.

KÖNYÖRGÉS

Na most
ha kell, ha nem –
az Ég legyen velem.
Nyugtassa
megbolydult lelkem
(s a világot parolás rendben).
Vigyázza,
miként az álom
édesít halált a vámon
(ezüstpénz, csónak, Kháron...).

Na most...
Nem is, nem is...
Álomná leszek magam is,
és velem álmodik a szó, a lét.
Na most...
emberesítsünk egy létigét.

HOLDFOGYATKOZÁS

Mintha eltaposták volna,
úgy lapít a gondolat.

Mintha kiokádták volna,
az eszme csak maradék,
a való – fájó öklendezés.

A miért álma
a kényszerre vigyázva
hiszi, hogy ez a múlt.

Az ige is fázik –
jelenné fakult.

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

TÁBORI POSTA

(Részlet)

Délután ötkor Lajos letette a harmonikát. A vodkától meg a hitvány házi bortól kábultan ültünk még egy darabig az asztal körül, s hallgattunk nagyokat, mert nem esett jól már a nóta sem. Ami fontos volt, azt elfűjtük elégszer. Egy hét múlva én írom majd a levelet Balog Máriának, aki Dankó Pista szerint a legszebb ugocsai lány. Akinek minden megyében ismerték a vonóját, annak aztán tudnia kell, de hogy melyik kaszárnya hányadik szobájából, azt már csak az igazán illetékesek tudhatnák megmondani! Ez egyszer Magdi is elnézte, elhallgatta, hogy a nótában más leány nevét emlegettem. Csengő kis hangján nem dalolta szemem közé, egyedül csak nekem címezve a maga költötte egysoros paródiát, hogy ***Lovamat kötöttem Balog Máriához.*** Most az egyszer nem. Katonai behívóm alatt roskadozott az öreg kredenc polca, meg kell jelennem a szolymai sorozóbizottság előtt. Megyek hát Béni után, aki már fél éve oda van. ***Most Engem hívnak Fábián Gyulának!*** – írta utóbbi levelében, utalva a hajdani Felső-Tisza-menti tragikus sorsú betyárra. Mindketten jól értettük ezt a nyelvet. ***Engem soroztak bé katonának, fényes kardot kötnek ódalamra, széles szíjat karcsú derekamra*** – dúdoltam magamban tovább a barátom által felidézett balladás sorokat. Okkal aggódó, de kíváncsi természetű édesanyám szintén elolvasta a levelet. Rosszul tette, mert csak bánatos lett tőle, s kifakadt belőle a keserűség:

–Azt hiszed, fiam, nem tudom, ki volt Fábián Gyula?

Nem kezdtem magyarázkodni, nem tápláltam tovább a bánatát. Még azt sem kérdeztem meg, hogy a barátomat félti-e jobban, akivel a Dnyeper mentén most rabokat őriztetnek, holott félig maga is fogoly, vagy engem, aki még itthon vagyok. De hagyjuk, korai még az emlékezés!

A fiúk felálltak, indulnak a vonatok. Anyám leszedte az asztalt, apám pedig megtöltötte útravalónak Szent János poharát. Ennyi volt a legénybúcsú. Magam is készülödni kezdtem, hogy hazáig kísérjem a kis bányászlányt. Úgy indultunk neki az útnak, mintha tudtuk volna, hogy ez lesz az utolsó együtt töltött éjszakánk.

Anyámtól búcsúztam először. Keserves sírással kapaszkodott belém, könnyeit csókjaival maszatolta az arcomra. Apám görcsösen szorított magához. Nem sírt, csak a testét rázta valami önmészítő belső zokogás, amely belém is átköltözött.

Nagyszüleim háza, születésem és boldog gyermekkorom földes, szobakonyhas hajléka egy kerítésnyire volt csak tőlünk. Az öregek ott álltak már a düledező deszkapalánk túloldalán, nagyapám a görbebotra, nagyanyám a

kerítésoszlopra támaszkodva, s vártak a nehéz pillanatra. De mire hozzájuk eljutottam, csak nagyapámat leltem ott egyedül. Lehajoltam hozzá, megcsókoltam borostás, öreg arcát. El-elcsukló zokogás tört fel a kebléből – ez hát a végső búcsú. Hallottam hangját, értettem szavait, de nekem úgy tűnt, hogy nem ő beszél, hanem egy felsőbb akarat jövőbe néző üzenetét sirja:

– Drága fiam, sose látlak többet!

Majd négy éve, amikor tanulni indultam Ungvárra, még csak az idegen ajkú fehérnépek ölelésétől féltett. Huncutul villant a szeme, rándult a bajsza:

– Oszt valami hucuj cselédbe bele ne gabalyodj!

De ez most más. Sok víz lefolyt a Tiszán, s eszi a rozsda rendesen a nagy vasfüggönyt! Vigasztalni próbáltam:

– Nagyapa, a lakodalmamban még táncolni kellesz!

Hiába. Könnyeit restellve elfordult, s csak intett:

– Menj a házba, nagyanyád nem győzött várni!

Felértem a gangra, a konyhaajtó félig tárva volt, de a küszöb elibem állt. Egy pillanat csak és átlépek. Kisgyerekkoromban egyszer itt estem hasra, amikor ki akartam vinni magam után az ormótlanul nagy éjjeli edényt. A súlyos kerámia bili széttört, tartalma a képembe lötytyent. No, ezt még kibírhattam volna, de beletenyelereltem egy éles cserépbe, s az vérző sebet hasított rajtam. Tisztában voltam vele, hogy kárt okoztam, s nem volt merszem sírni, a vér azonban elborzasztott, és brühögni kezdtem. A zajra nagyanyám is felugrott a varrógép mellől, s mire odaért, már a fejét fogta:

– Jaj, Istenem, Lacika, mit csináltál?

Vérző kezemet látva a konyhába vitt, a sebet egy bádog vízzel leöblítette, s egy éppen kiszabott párnahéj gyolcsából kötözőpólyát hasítva bekötözte.

– Egyet se búsulj, begyógyul, mire megházasodsz! – simogatta meg a fejem. De sokszor derült fel az arca ezt a hajdani kis balesetet emlegetve, mert kevésel később sikerült jóízűen megnevetetnem. Amikor a kötés meglazulván egy óra múlva leesett, láttam, hogy elállt a vérzés. Boldogan rohantam a nagyanyámhoz:

– Nagymama! Megházasodtam, már nem fáj!

– Nagymama – szólítottam volna, amint átléptem a küszöbön, de nem válaszolt. A varrógép lapjára borulva ült a félhomályban. Így pihent máskor is, ha elgyötörték a napi gondok, mert a divány a nagyapa fekhelye volt. Néhányat léptem felé, s kezem a vállára téve hozzá hajoltam. Azt vártam, hogy felnéz rám, s lelkemre kötve, hogy nagyon vigyázzak magamra, szomorúan ő is útnak ereszt. Mint iszonyú terhet, úgy emelte s fordította felém kendőtlen ősz fejét:

– Lacika, nagyon elfáradtam. – Ezt is sóhajtottá inkább, mint mondta, s a fejével elkezdett mozdulatnak vége szakadt. A nyitott ablakon át az alkonyi napfény még megengedte, hogy az arcába nézzek, de mindig tiszta, világoskék tekintete már nem volt sehol. Két bíborban parázsló, alvadó vérgolyó ült a szemgödreiben, s én hátrahőköltem, mert a halál nézett vissza rám. A falon az

oroszl nyelvű falinaptár aznap, még le nem szakított lapja 1972. május 16-át mutatott.

Hirtelen azt éreztem, hogy erősen néz valaki. Felindultam ezen, s valami rettenetes, istentelen harag költözött belém: Hát ki mer most zavarni? Jobb öklömet ütésre emeltem, de mire sújtani kellett volna, már elszállt karomból az erő, s az ütés, mielőtt célba ért volna, nekem kezdett fájni. Kezem ernyedten aláhullt, s a következő pillanatban a vaságy szögletes peremébe csapódott. A valós fájdalom felébresztett...

Valahol az Elba völgyében, Magdeburgtól vagy ötven kilométernyire, egy Gardelegen nevű takaros falucska közelében állt egy fehér téglából emelt kaszánya. Itt tett földre az álom, itt nyitottam ki a szemem. Az ablakok felől látszott, hogy itt-ott már szakadozik a sötétség, hamarosan virradni fog. A faliórát kerestem a folyosóról beszűrő bizonytalan fényben, de azt mintha valaki eltüntette volna az éjjel, mert a helyén egy hatalmas szem ült a falon. Mi ez? Ki küldte rám? Ki bízta meg? Ki figyelt még mindig? Nem tudom, de az az egy biztos, hogy nem az Isten világot vigyázó szeme. Akkor csak a Sátáné lehet, csakis az övé, s tán kíváncsiságának az okát is sejtem: hát mit keres egy magyar anya fiúgyermeke a szovjet hadseregben, s ha már oda került, mi köze lehet a németekhez? Joggal bámulhat hát, s furakodhat akár az álmaimban is. Ő ébresztett fel. Vagy talán... még most is álmodom?

Nem. Az álbombeli otthoni táj helyett inkább az idegen környezet valósága kell most. Az sokkal biztonságosabb. A hortyogó, szuszogó bakák meleggel és nyugalommal töltik meg az ember-istállót. Az ágyasok előtt zsinórba állított nehéz tölgyfaszékek sorakoznak, és frissen boksztolt marhabőrscizmák igazodnak hozzájuk. A rájuk terített vászonkapcák már nem párolognak, de sokáig őrzik még az izzadt lábujjak sárgából sötétbe hajló lenyomatait. Tudja meg mindenki, hogy itt katonák ágyai állnak! A székek tetején gondosan összehajtogatott méregzöld nadrágok és szövetszubbonyok lapulnak, a nyakrész belső oldalán pedig fehéren világító golyósbetétek hivalkodnak-kérkednek az állandó tisztaság látszatával.

Ebben a környezetben, erre a látványra ébredek lassan már négy hónapja. Nincsen hát semmi baj, nyugtattam magam, de tekintetem újból a falra tévedt, s a szem sugarainak fogságából már nem tudott megszabadulni. Végig kellett néznie még egyszer az imént átélt álmokképek nyomasztó filmtékercsét, pedig emlékezetem már az első alkalommal rögzítette a maga kópiáját. Örökre. Nem volt nehéz megjegyezni, hisz annak idején pontosan úgy történt minden, ahogy most álomban újraéltem, de az utolsó, igen, az utolsó képsor nem a valóságot mutatja. Egy hete írt apám, most is óvatosan és szűkszavúan. Azt mondja, megvannak és jó egészségnek örvendenek, amit nekem is szívből kívánnak. Az álom ellenben azt üzeni, hogy nagymama meghalt...

Nagy Gáspár költő 1949. május 4-én született Bérbaltaváron. Pannonhalmán érettségizett, 1971-ben a Szombathelyi Tanítóképző Főiskolán szerzett diplomát. Népművelőként, illetve könyvtárosként dolgozott. 1976-tól 1980-ig a Móra Könyvkiadó szerkesztője, ezt követően 1985-ig a Magyar Írók Szövetségének titkára volt. Azóta szabadfoglalkozású író, 1988-tól a Hítel c. folyóirat szerkesztője. Költészete meggyőzően tanúsítja: a hagyományokhoz való kötődés és az újítás, a modernség és a nemes szolgálatvállalás nem zárja ki egymást. Munkásságát 1990-ben József Attila-díjjal, 2000-ben Kossuth-díjjal ismerték el.

A szerk.

NAGY GÁSPÁR

PANASZFAL

*Türelmem mint
évelő gyomnövény
kiirthatatlan
tollamba fulladt
fekete tintám
kiirthatatlan*

————: ezért
*lehetőség szerint
a lehetetlent
és tüstént
a halhatatlant
végtére is
a nevezhetetlent
és szükségképpen
a **mondhatatlant***

————: mert
*vállak alatt
a bordaboltozatban
megénekelhető
huzat van
s az elfehérült papír
mire kinjában ír
legyen **panaszfal***

BÉKEBELI KANNIBÁLOK

1.

*Mint a békebeli
kannibálok
egymást zabálják
föl a barátok
mintha nem volna
már ki ellen
hurrá hajrá most
egymás ellen!*

3.

*Akikkel eddig
egy asztalnál
most külön ülünk
hamis boroknál
nézzük a jövőt
ködbe térül
fölös homállyá
hitünk nélkül.*

2.

*Eljött itt van
ütött az óra
álmainkból mi
válik valóra
ha már az első
szabad percben
„perben haragban”
egymás ellen.*

4.

*Csontjaink vádlón
ittmaradnak
nevezik őket
ENNEK ANNAK...
kiken fogott a
magyar átok
hetediziglen
kannibálok!*

GYÖNYÖRŰ BŰNT

*Torkig hull a koronatűz,
derékig füröszt a fájás;
szenes húsomba kényszerítik
fogaitok árulását.*

*A homlok nem perzselődik,
idegeim rághatatlanok;
hát iszonyúbb kint viselek
annál, mit reám szabtatok.*

*Gyönyörű bűnt hagytam rátok,
a lázadást, mely több mint Dózsa György;
mit bánom, ha több az áruló,
de lázadót is teremjen e föld!*

VISZONTLÁTÁS

„...csókkal árulod el...?”
(Lukács 22:48)

Talpas N. Lajos pontban hajnali fél háromkor tette le táskáját a konyhaasztal mellett álló székre. Talpas N. Lajos táskája nagy utazótáska, cipzárral záródó zsebekkel. A szék egyszerű, támla nélküli fehérszín konyhaszék, az asztal is fehér, a vállmagasan körbefutó falicsempé nemkülönben. Együtt sápasztják az ötven wattos villanyégő fényét a fehér konyhabútorral, gázipórral. A tizenhat négyzetmétert zümmögéssel megtöltő hűtőszekrényre Talpas N. Lajos hórihorgas árnyéka vetül. Kétszer is kinyitja, becsukja, harmadjára melléguggol. Vizslat. Asszonya, Talpas N. Lajosné az ajtóban áll, telt csipején feszül seszínű hálóinge. Kialvatlan, gyűrött arcára ráakaszkodnak a szemkörüli mély szarkalábak.

– Kétezer-hétszáz forint – dünnyögi Talpas N. Lajos.

Asszonya összébb húzódik. Lúdbőrző remegését a melle előtt keresztbefont karjaival melengeti.

– Becsaptak? – kérdi Talpas N. Lajosné, s fogai halkan összekoccannak.

– Be! – áll fel, csapja be dühösen a hűtőgép ajtaját Talpas N. Lajos. – Szalad mind haza, az asszony fenekét simogatni.

– Mennyit fizettél rá? – kérdez riadtan Talpas N. Lajosné, a kékszín cipzárzsebes utazótáskán felejtve tekintetét.

– Háromszáz forintot – jön a felelet, s Talpas N. Lajos szembefordul asszonyával. – De ez nem elég, itt a ház rajtunk, ablak kell, deszka kell, a kurvája meg marhaságra veri el a pénzt, kenőmájas meg francarika! Dó’gozhatok szakadásig! A bélt húzzák ki belőlünk, érted, azért a kurva pénzért, te meg elvered nyámnyámságokra. Liszt van, húsunk, tojásunk van...

– A gyerek miatt – hebegi Talpas N. Lajosné, aztán elröved, barna szembogara kitágulva követi a kékszín utazótáska feliratának pirosszín, konyhamagasságba emelkedő betűit. Először az „A”, nyomában az „M” és az „E” vibrál mind pirosabban, magasabban, hogy a nyomukba lépő „R”, „I”, „C” és „A” betűkkel a villanykörte körül egyesüljenek.

– Egye, ami főve van! – förmed rá Talpas N. Lajos.

Asszonya megtántorodik. Suvikszolásban elkopott körmökkel kap az ajtófélfa után. Keble megfeszül, bimbói vérbőn sütnék át a seszínű hálóingen. Talpas N. Lajos legyint.

– Más asszony este óta a határon áll, hogy át tudjon vinni pár doboz cigarettát. Pénzt akar keresni, élni akar. Érted, segít az urán, hogy boldoguljon, hogy legyen mit pofázni!

Három óra.

Talpas N. Lajos asztalra támasztott könyökkel ül a kékszín utazótáska mellett. Leült, mert elszállt a dühe. Állán serceg a borosta, ahogy végig-végigsimítja kérges tenyerével.

– Estére vártalak – szólal meg gyámoltalanul Talpas N. Lajosné.

– Azért nincs rajtad bugyi?! – kérdez, kap elveszett dühe fonala után Talpas N. Lajos, s tenyere nagyot csattan az asztal lapján. – Nem elég, hogy bekeringőzzük fél Magyarországot, hogy tele legyen az az átkozott mikrobusz, még az ukrán vámon is megvágunk háromszáz forinttal... És mi vár?! A kertben nyakig ér a lazna, a kölyök nyámnyámkázik, az anyja meg a fenekét düböríti.

Asszonya lehajtott fejjel áll, szétzilált barna haja a szemébe omlik. A padlócsempe fehér felületén az ötven wattos villanyégő fénye vet lobbót.

– Konyhapénzt, füzetet! – szól rá durván Talpas N. Lajos.

Talpas N. Lajosné, ura ormóttan nagy, kékszín papucsában, a padlócsempe fényes felületén maga előtt toszogatva saját árnyékát, a szekrényig csoszog. A fiókból pénzt, kékborítású füzetet vesz elő.

– Gyorsabban! – nógatja Talpas N. Lajos.

– Tegnap kapáltam a kertet – mondja Talpas N. Lajosné, elaprózott csoszogással ajzva ura türelmét. – A szőlőt megkötöztem, kigyomláltam. Anyádnak enni hordtam, kivakartam a mocsokból. Járok utána, törülgetem taknyát, nyálát...

– A füzetet! – ordít Talpas N. Lajos.

Asszonya szemlesütve, az asztallapon csúsztatja ura elé a kékszín füzetet; remegve a konyhapénz maradékát.

Eltelik bő félóra, mire Talpas N. Lajos megszámlolja a pénzt, s bütykös mutatóujját végigvezeti az oldalakon át sorjázó számoszlopokon. Aztán a nagy utazótáska egyik, cipzárral záródó zsebéből ácsцерuzát kotor elő. Utánaszáml.

– Hogy a hrivnya? – kérdi Talpas N. Lajos.

– Tizenennyolc, ezer forint – válaszol Talpas N. Lajosné.

– Ühü! – hümmög Talpas N. Lajos, s a homlokráncok megfeszítik arcán a szélcserezett bőrt. – Mik ezek a nyolcszáz forintok? – koppan a ceruzavég a fehér asztallapon.

– Tejkontó – feleli Talpas N. Lajosné. – Anyádnak. Nem ehét zsírosat.

– Nyugdíja van...

– Orvosságra kevés – vág közbe Talpas N. Lajosné, s jobbajával hátrasimítja szétzilált, barna haját.

Talpas N. Lajos szárazat nyel. Zavarában a nagy, kékszín utazótáska után nyúl, a benne lévő szennyes ingek, fehérneműk, zoknik alá. Zacsó cukorkát dob az asztalra, majd kék tárcát, előtűremkedő öt- és tízezer forintosokkal.

– Nem jött össze a havi ötven tiszta, volt hét, hogy mindennap esett. Durván tíz nap a két hónapból, enni meg mindennap kellett – mentegetőzik Talpas N. Lajos.

– Nem érdekel a pénzed! – ikegi Talpas N. Lajosné.

– Hát mi érdekel?! – üvölt Talpas N. Lajos, s felugrik, inas jobbát ütésre emeli.

– Üssé’!...

– Nem látod, mi van itt?! Élnek egyik napról a másikra, egy huncut vas nélkül. Belegebednek a nyomorúságba, hogy abba...

– Üssé’! – üvölt Talpas N. Lajosné, és arca elé kapja a karját.

– Üssön meg a ménkű! – zökken vissza a helyére Talpas N. Lajos. – Meghosszabbítom a munkavállalásit... Kijön tízezer forintból, és nem kell bujkálni, reszketni ott, Pesten.

Jócskán elmúlik négy óra, mire Talpas N. Lajos végez az újraszámolással, átszorozva a hrivnyát forintra. Azóta hol az asszonyán fededkezik szűrös tekintete, hol a számokkal teleírt füzetlapon.

– Négyezer forint a különbözet.

– Nincs különbözet – szól nyersen Talpas N. Lajosné.

– Nincs? – hökken meg Talpas N. Lajos.

– Kölcsönadtam.

– A kanodnak?! – koppan a ceruza az asztallapon.

– Annak, hogy belegebedj a nyomorúságba, hogy abba! ...

Az asszony az első ütés elől még kitér. Jobbra hajol el, bele az asztal mögül kilépő Talpas N. Lajos öklébe. A szertefröccsenő vér – orrból, szájból – megüli a fényesre sikált fehérséget... Jut a vállig érő csempefalra, a konyhaszekrényre, hűtőgépre: elsápasztja a nagy utazótáska pirosszín betűit. A padlócsempén szétmázolódik, az alázuhanó Talpas N. Lajosné seszínű hálóinge alatt, aki ösztönösen kuccad kétrét, temeti arcát karjaiba.

– Hol a pénz, bárcás?! – ordít a magatehetetlenre Talpas N. Lajos.

– Küret... – hörgi Talpas N. Lajosné.

– Hol a pénz? – guggol asszonya mellé Talpas N. Lajos.

– Az orvosnál – tápáskodik fel Talpas N. Lajosné, s kézfejjével szétmázolja arcán a vért. – Mert kell az életünk... ablakra, padlódeszkára...

Talpas N. Lajos lomhán feltápáskodik, legyint. Pont két órája, hogy letette nagy, kékszín utazótáskáját a konyhaasztal mellett álló székre.

S. BENEDEK ANDRÁS

A TEREMTÉS NYOLCADIK NAPJA

*A lett lövész szeme kifordult,
Véres tajtékot habzott a szája,
De még ütésre fordult, mikor
Felfogta testét a mezei zsálya.*

*Az örmény, kábán az **anasától**
Vakot ütött; belezuhant a szuronyba.
A szván herceg hangtalan halállal
Hazatalált a hegyes Szuhonyba.*

*Csak a tizedik hevert békén
A zöldgyászú halottas ágyon.
– Szakadt zubbonya farkasnyomos,
Akár a himzett beregi vászon. –*

*A Felix-legények ötkor levonultak.
– Pihenjenek békén a holtak! –
Bűnük a vodka feloldja, hisz
Ők is a Te szolgáid voltak.*

*Csönd lett estére hát, emberi.
S ahogy földre zúdult az árnybolt,
Enyhet adott az Isten,
Vörös virágot hajtató záport.*

HÉTKERÜLET

*Hat napja esik. A padláson
Telnek az ócska edények.
A ház előtt billegő téglákon
Jönnek a Veres-legények.*

*Itt bent mintha még volna otthon.
Kétszer meszeltem a földrengés óta.
A kopott, vízrajzos falon
Megszólal a lejárt kakukkosóra.*

*Feltámad az egykorvolt mocsár.
Elnyeli, mit kivet magából
A szép új világ. Lemaradtunk
A Medusa békés tutajáról.*

*Ki itt kilép, **belép** valahol.
Bizzuk sorsunk a tengerre.
S bár nem látom, tudom: egy jéghegy
Mímel földet, lassan közelegve.*

ZARÁNDOKÉNEK

*Jézus földműves volt,
Aranykalászos somogyi gazda.
Sarlós-csillagos éjszakán
Búzát vetett a gazba.*

*Konkoly talán ha megfogán,
S málénk csövén a golyva.
Bürök dühöng a földeken,
A kertünkben laboda.*

*Szent Antal tüze ha lobban,
Lilul a varjúköröm.
Egy nemzet mar az anyarozsba,
S elvetél az életöröm.*

*Gellért imája ez tán,
Vagy az utolsó táltos átka?!
Szent Iván éjén lerohad
Jövők fején a pártá.*

*Ki latrok urával cimborált,
Döngút gödrébe temetik.
Ha harmad századra felkel is,
Eföldi férgek ellepik.*

ÉPÍTKEZÉS

*A diófa
Tükörképét növeszti a felszín alatt.
Pontos a vázág-gyökér aránya!*

*De ez itt,
E negatív Babel
Törvényt sért:
A föld alatt hét, fölötte
Öt szint.*

*Így épül életünk a mélybe,
S talán kicsit
Fölfelé is.*

HAMUTHER*

(Részletek)

Szerették egymást, igen, úgy, ahogy a testvérek szeretik egymást, mikor hosszú időn át nem találkozhattak – jól emlékezett a részletekre is, később is, mert abban a vendéglőben többször, többször egymás után volt olyan érzése, hogy ő, Hamuth Ernő egy újszerű deja vu játék részese lett, mert az a hangulat, hogy érezte, vele már megtörtént mindez, hogy ő már járt ezen a helyen, az a hangulat kiszélesült, mégpedig abban az értelemben, hogy amire gondolt akkor, az egy olyan gondolatra való emlékezés volt, amely sohasem történt meg, és mégis, ennek ellenére saját élményeként élte meg akkor, mintha egy korábban született, mondjuk, ábrándozás részletei valós élményeként hívódtak volna elő, és egy-egy ilyen pillanattöredék múltán valóban érezte, hogy ő, Hamuth Ernő valamivel gazdagabb lett, mintha csak egy pillanattöredék alatt sikerült volna szereznie valamiféle tartalmat, olyasmifélét, amit akkor érez az ember, ha, mondjuk, egy kirándulás után tér vissza a megszokott dolgai közé, s ez, ez a játék annyira fokozni tudta a hangulatát, hogy a nővére, mikor a nővére óvatosan abba az irányba kezdte terelni a beszélgetést, hogy akkor most már egy-két nap és, és, hát, hogy milyen jól sikerült végül is minden, mert ő, meg kell mondania, most már nyugodtan megmondja, nagyon izgult, mert azért ne higgye már, hogy itt ennyire nyugodt az élet, meg, amilyen szerencsétlenül indult ez az egész ideutazása, hát ő, a nővére annyira félt valamitől, nem is tudja, csak úgy, és akkor gondolta, hogy ő, Hamuth Ernő elébe megy annak, amit a nővére mondani szeretne, és úgy fejezte ki magát, hogy bizonyos értelemben búcsúzzanak el, hogy ők ketten ma este vegyenek majd búcsút, mert, ha jól számolja, kilenc napra elutazik, el kell utaznia, de az országot nem hagyja el, csak kirándulást tesz, el kell mennie, szeretné felkeresni az osztálytársait, meg néhány olyan ismerőst, a faluból áttelepült ismerőseit, akik az elmúlt két-három év alatt döntöttek úgy, hogy új életet kezdenek, hogy otthagyják a sárban, sötétségben, pénztelenségben vergődő, és a napról napra való tervezgetés őrlő hiábavalóságát.

Igy még nem látta a testvérét, hát így még tényleg nem, hogy egyik percről a másikra ennyire kifordult volna önmagából, hogy az ő testvére, aki méltósággal viselte a fia döntését, a férje szerencsétlenségét, az ő nővére, akivel épp a napokban tisztázták, hogy

* A Beregszászban élő szerző kisregénye megosztott első díjat nyert az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány pályázatán. Önálló kötetben a budapesti Magyar Napló Kiadó gondozásában jelent meg. Kárpátalján nem került terjesztésre. A mű értékei mellett ez a szempont is indokolja a részletek közreadását. *A szerk.*

nem kizárt, hogy egyáltalán nem kizárt, az öreg napjaikat együtt élük majd le, bár azért ő nagyon szeretné, hogyha az ő, a Hamuth Ernő döntése még nem lenne végleges, már ami a felesége, lánya elhagyását illeti, majd most, így, ezzel a mostani hozzáállással jó lenne, ha még egyszer megvizsgálná, nyugodtan, higgadtan számba venne minden ellene és mellette szóló érvet, és csak akkor, csakis akkor, esetleg hónapok múlva mondaná ki a vélekedését, mert, mint mondta a nővére, itt sem olyan ám az élet, amilyennek ő hiszi, így, a terhek ismerete nélkül, szóval, hogy az ő nővére nem szokott hisztizni, kiborulni, hát ennyire az biztos, hogy nem, és most reszketni kezdett a szája széle, elszápadt, majd azonnal elvörösödött és félelmes sziszegés között, a megkeményedett és pengeélessé vékonyult ajkai közül csúsztak elő a szavak, hogy ezt már nem, hát mit képzelsz, a tróger szemét, még hogy pszichológus, természetgyógyász, hát egy utolsó strici, dehogy strici, egy buzi kis geci, hát erről nem volt szó, csak azt kérte, hogy őt, legalább őt, a testvérét hagyja ki ebből a genyó munkából, na ne higgye, hogy ezt megússza, hát ő megöli, abba a hájas, főreg testébe belenyomja a konyhakést, úgy látszik, nem érezte még vele, hogy kivel van dolga, határa azért mindennek van, jól van, eltűri, hogy megalázza, hogy a lábát is beletörölje néha, de azt nem engedi, hogy mindenét elvegye, és még hogy ő segít, hát köszöni az ilyen segítséget, ebből, mondta előre, pedig megmondta előre, hogy ebből nem kér, de higgye el, hogy ő, az öccse higgye el, ha lett volna elég pénze, nem kezdett volna ezzel a szeméttel, de megígérte, ingyen elvégzi a kúrát, semmi nem komoly, minden, az égvilágon minden helyrehozható, egy rutinmunka, és ideje is van most, és amikor sikerült, mert úgy látszik, sikerült, hát akkor, pont akkor, csak nehogy boldogok legyenek ők is, és ekkor már a nővére felállt, úgy mocskolódtott, már az egész terem őket nézte, a kidobóember, a pincérek felkészültek, hogy neki kellett fizetni is, gyorsan, a nővére táskájából, ami külön is idagesítő volt, és úgy, mint akikről a ruhát tépik le és meztelenek lesznek hirtelen, úgy, mint a rajtakapott pitiáner tolvajok, úgy siettek ki az utcára, de ott is ömlött a szitok a nővére szájából, nem és nem tudta abbahagyni, csapkodott a táskájával, és amikor ráütött egy éppen leparkolt kocsis motorháztetőjére, csak akkor szeppent meg egy pillanatra, de a vezetője kiugrott és lekevert egy jókora pofont, belé meg, még mielőtt megszólalt volna, belé úgy belerúgott, úgy telibe találta, hogy akkor már tényleg két olyan szerencsétlen, alkoholist, vagy otthontalan, hajléktalan benyomását keltették, hogy kitértek előlük a szembe jövő emberek, igen, kitértek, mint a leprások elől.

Túl egyszerű lett volna, túlságosan szimplának tűnt volna az a magyarázat, hogy a nővére valamit félreértett, vagy hogy ő, esetleg ő, a naív Hamuth Ernő – ahogyan szokta volt mondogatni a nővére –, akaratán kívül úgy adta volna elő a megtervezett kirándulását, miszerint az neki terhére lenne, vagy esetleg félne tőle, vagy a végre rendezettnek tűnő gondolatainak ártana, ezért hát arra gondolt, hogy a nővére, bizonyára

azt hiszi a nővére, neki kell a költségeket állnia, hogy neki kell majd az utazás költségeit kifizetnie, mintha a Soma valamiféle előzetes megegyezést rúgott volna fel ezzel a döntéssel, mintha a Soma és a nővére már korábban döntöttek volna afelől, hogy nincs szükség, hogy nem lesz szükség úgynevezett utókezelésre, amely szó, ez az utókezelés szó, persze, nem fedi a valóságot, mert talán, talán még leginkább az önterápia szó illene erre az akcióra, amint mondtá a Soma, viszont amikor rájött erre, gondolt erre, hogy esetleg a pénz okozott ekkora kiborulást, azonnal szavát tette, megnyugtatta a nővérét, hogy neki, a nővérenek nem kell egy petákot sem fizetnie ezért, nem kell, mert az egész, mondjuk így, kirándulást a Soma fogja állni, és ez olyannyira igaz, hogy ki is számították, a részletekig lebontva kiszámították, mennyiből lehet ezt az egészet kihozni, és – nyugodtan essen le az álla! –, mert ők sem akarták elhinni, csak bámultak, hogy huszonhatezer forintból ki lehet hozni ezt a kis akármit, hát ennyit megér, döntött végleg ebben az ügyben a doki, és még azt is mondtá, hogy ő úgy érzi, kicsit barátok, vagyis hát ebben nincs olyan, hogy kicsit, szóval, úgy érzi, mintha barátokká is váltak volna, igen, ezt mondtá, szóval, mindenképp ezt javasolja, ne siessen még haza, ha tényleg föl szeretné számolni ő is azt a múltat, akkor pláne tegye meg, engedje meg magának, mondtá, hát ezért ő, a kisöcs, a Hamuth Ernő arra kérné a nővérét, ne izgassa fel magát, őt nem kell féltetnie, ne abból induljon ki, hogy milyen malőr érte őt idefelé jövet, hanem gondoljon arra, hogy mennyivel gazdagabb lesz ő, ha sikerül a régi barátokat, ismerősöket megtalálnia, mert előjönnek majd az emlékek, a közös múltat újraélhetik, mert hát, végül is, ettől lesz otthonává egy utca, egy település, egy ország, hogyha abban sok-sok embert ismer, és sokan tudják, hogy ki is az a Hamuth Ernő, hát nyugodjon meg, mondtá és mondtá, mondtá, már majdnem lukat beszélt a hasába, de nem volt ereje abbahagyni, mert fáj a megaláztatás, hogy belérúgtak, hogy az ő nővérét megütötték és ő nem tehetett semmit ellene, és ettől a nagy lendületű beszédétől – gondolja –, a nővérenek is eszébe jutott, hogy, ha – ne adj’isten! –, ennek az ünneplésnek a végén még ő, a kisöcs ráadásul vissza is fog esni, hogy megint kezdődnek majd a hallgatás napjai, amit az önkívületi beszédfolyamok követnek, hát akkor valóban jól néznek ki, és ez a ki nem mondott félelem a nővérét is arra az elhatározásra juttathatta, hogy inkább elhallgat, abbahagyja a hisztit, és végül is boldog volt, legalábbis azt mutatta, elégedett, amikor átvette tőle a szót, örült, hogy átvehette, a legelső próbálkozására sikerült, és bocsánatot kért, nem tudja, mi történt vele, ő tényleg nem szokott ilyen szavakat használni, még az átkozódásaikor sem, nem tudja, mi volt, hogy ki beszélt belőle, nem érti, ő bocsánatot kér, de csak a szavakért, csak azért kér elnézést, ő ugyanis, ő nagyon jól tudja, mi okozta nála ezt a felháborodást, de hadd ne kelljen most neki beszélnie erről, előbb szeretne tájékozódni, majd holnap fölhívja azt a, szóval, holnap fölhívja a Somát.

Igyekvő emberek között azonnal feltűnik, ha valaki csak ögyeleg, ha valaki csak úgy, céltalanul, vagy blazírtan tekereg, viszont egy pályaudvaron az ögyelgők és a

rohanók csoportjai állandóan váltogatják egymást, így ez attól függ, hogy mikor melyik csoportban van, megfigyelte, és örült neki, hogy ő, aki a peremvidékek mögötti falu eseményeihez szokott, hogy ő, Hamuth Ernő észrevesz ilyesmit, de ez a megfigyelés csak félig volt igaz ebben az esetben, ugyanis gyanús volt neki a lány, mintha már látta volna valahol, gondolta, és azért tűnhetett föl neki, no meg, persze, azért, mert az sem mindennapi látvány, ha valaki ennyire fiatalként borzasztó fáradtan, vánszorogva halad, mégpedig toronyiránt, de többet már nem is gondolhatott, mert az a lány pontosan őt vette célba, egyenesen felé tartott, és már csak akkor, csak a szia, nemismerszmegeg pillanatában ugrott be neki, amikor már a lány meg is csókolta, csak akkor mondta ki a Mariettát, hogy utána gyors pillanatok alatt tisztázzák, hogy még huszonkilenc perc van, huszonkilenc szabad perc, hát iganak valamit, és máris a téma közepébe kerültek, mert a Marietta egy átmulatott éjszaka után volt, és azért került ide, a pályaudvarra, mondta, mert néhány órával ezelőtt szakított a szerelmével, és ettől fölborult benne minden, el kellett jönnie, úgy érezte, el kell jönnie ide, ahol, szóval, hogy ez volt az ő első munkahelye, itt, az újságos mellett állt az ő standja, itt ismerkedtek meg, és ő szereti a régi helyeket felkutatni, ő, Hamuth Ernő tudja, mire gondol, és erről máris eszébe jut az az éjszaka, az akkori, a Sunlightban, emlékszik, még most is emlékszik a lendületre, amely vitte azt a beszédet, amely lendület őt is magával ragadta, mesélte is a kollégáinak, próbálta elmondani, hogy miféle fazonok, így mondta, mondta, miféle fazonok szaladgálnak közöttünk, és hogy ő, Marietta várta, hogy majd újra megjelenik, amint ígérte, de felszívódott, hát meséljen, hogysmint, mintha kissé enervált lenne, most látja, mintha visszafogta volna azt a tüzet, és különben hová, csak nem haza utazik, kérdezte, és nem udvariasságból, látszott, hogy érdeklí, merre lesz dolga neki, így amikor elmondta, hogy Egerben szeretne tölteni egy napot, továbbra is érdeklődve nézte, hát erre ő beszélt egy kicsit a közeljövő várható eseményeiről, a falubeliek, ismerősök, iskolatársak felkutatásáról, mikor pedig megemlítette a Soma nevet ezzel kapcsolatban, elképedt a lány, s csak annyit motyogott, hogy hát a Soma nekik dolgozik, mi ez, mi lehet ez, de ezt a kijelentést viszont ő nem tudta hová tenni, hát közéjük tömörült a csend, és ezt azzal akarta feloldani, hogy mennie kell, mondta, megy, mert nem szeretne lemaradni, de akkor a lány még elővette a fényképeit, hogy nézze meg, ezek voltak ők, tegnap így néztek ki, és ma reggelre mindennek vége, nézze meg, ez van, vagyis volt, és akkor, ahogy a képre nézett, akkor, érezte, kihül az arca, és a gyomorszájában is hideg nyomást érzett, mert a Marietta szerelmében tisztán felismerte az egyik utastársát, nem a hangadó oroszt, nem is a késkezelőt, nem, hanem azt, aki a pad körül járt-kelt, mintha csak őgyelegne, mintha csak várna valakit, mint az előbb Marietta, igen, ahhoz hasonlóan, ahogy a Marietta jött, toronyiránt.

sodrásvonal

*a folyó nem parttalan
arcul csap béréd
árad
istenig lelkem
vízgyűrűt
fodroz magából magának*

*a hitek örvénye zárt
mélység-öl élted
vágysz
elhaló hullám
álmodik
tengert a sértett magánynak*

depresszió

*ülök, mint Jónás a tők alatt,
tudatosítom tévedésem –
nem én teremtem istenemet,
Isten teremtet engem*

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY

tragédiák

1

kezdetben a fal. talán: falak. gyarló formát öltött anyag. rosszul határolt térben a magányosan ödöngő idő. vállalható irányt keresve. mivégre, a fene se tudja.

vissza arra a pontra. ahol a fal. az a bizonyos. még csupaszon, már kiszolgáltatottan. sziklarajzoló kedvnek, kéznek. teremtő kedv, szándék sehol. a kéz sem látható közelben. csak az idő. önmaga sejtelenül eredetibe deltázva vonul. még mindig vonul. az istenit: csak vonul.

valahol áll a fal. véshető ábra alá izgatóan szűz felület. elveszejtendő. nosza, csapatosan a gyerekember vágya. tekintet és koponya a fal keménységével. marad sértetlen a szándék mohósága: birtokolni a felületet. pókot játszik fürge képzelet, futkározik a vakolatmező sivárságán. hogyan, mit, hova. a fal: áll. rendületlenül áll. bumfordisága: ellenáll. makacsul, az istenit.

mármost mi legyen.

a szellem diadala az anyag felett: kíváncsú.

az idő vonul.

valaminek történnie kell.

a gyerekember állhatatos. a fal innen felől való oldalán folyvást a fenséges ármányt szövi. hogy a bugyborgó semmiből magára öltse kontúrjait az egyetlen lehetséges. kompozíció, amelyhez a teremtés eszköze: adott.

döglött csóka csőrhegyével a kéz. a fal megretten, a szándék ujjong. jövel, szentséges. pillanat. (hm. valamirevaló csodához nagyobb időszelet kell. de mindegy.) a kéz dolgozik. kócos fejecske, gombokerek szempár, piszézó orrocson, kíváncsian nyíló szájacson. megtermékenyítve az üres mező eltervezett ékes-séggel. a gyerekember tiszta lény sugárzik. lépéseket hátrálva a csóka csőrét elhajítja. kész a mű. a minden dolgokra rácsodálkozó gyerekember szakasztott önmása.

ecce homo, de: nem örökké, az istenit.

ami csak úgy van, bumfordian áll: múlik, omlik. a fal nemkülönben. mállik a vakolat, vele a hitvány felületbe vésett ábra. hja, az enyészet. a szempár még kerekedik, az orrocson piszéz, stb., de a mű sorsa megpecsételve. gyülekeznek rajta foltok, futkosnak repedések, az alatt gyéren burjánzó flórába leperegnek a nyakba firkált kaláris évszámok.

nem maradhat homo az ecce, ha ecce' a homok visszavágyik laza halmazállapotába.

efféle anyagból örök formát alkotni nem lehet.

kőtábla kellene.

ami szintúgy nem örök, de: maradandó. eddig, addig, valameddig.

igaz, kőtáblához a csókacsőr kevésbé alkalmas, a türelem meg kevés. pedig az idő: vonul, az istenit.

2

Csörgés öleli a kölyökfa izmos törzsét. Megborzong, belereszket.

Lombok közt, a kéklő tisztás magasában bot. Vár. Talán arra, hogy másfelé révüljön el a tekintet.

Belülre, a lét eseménysorára.

Anyáöl, vaksi kölykök testmelegével csábítóan kibélelt otthon. Szüntelen nyüzsgés. Rácsodálkozás a világra, ismerkedés rejtelseivel.

Erő, ami kiszakít a kisvilág melegéből. Főlemelve visz, mintha becéző szeretettel, de valahányszor mocorog a virgonc vágy, fájdalmas koppintás a buksira: kussolj.

Új, tágasabb tér. Nap mint nap becserkészve minden zug. Tulajdonképpen érdekes, kielégítő. Amíg fel nem cseperedsz.

Eljön a nap, már kevés a kimért tér. Szűkül a vágy: messze-kóborolni, társat keresni.

Felméred a kerítés magasát. Nem bírsz vele, alatta ásol rést. Épphogy kiférsz rajta.

Bódítóan jóleső csatangolás a behatárolatlan mezőn. Csúnya vén csahosok rád támadnak, de Ő fiatal és erős, megvéd. Beleszerelmesedsz.

A Kétlábú keres, megtalál. Többé nem áshatsz rést: szabadságban fogant kölykeidet láncra verve hozod világra. Könnyű lánc, a súlyát nem, a hosszát érzed: egyetlen ugrás.

A Hosszúfarkú gőgösen jár-kel előtted. Tudja, már nem érheted el.

Állad a mancsra ejtve tűnődsz: miért az ő korlátlan szabadsága, miért a te láncod.

Alighogy tisztára nyalod kölykeidet a születés szentséges mocskától, a Kétlábú elszedi, rossz vödörbe rakja őket.

Cselekszik a fájdalom. Utána veted magadat a Hosszúfarkúnak: kopjon, gyengüljön a lánc, a kampó. Verés a jutalom. Nem számít. Újra és újra ugrasz, dühödten.

Kilazul a kampó, lepottyan. Nyakadon, nyomodban láncsal futsz neki a kertalatti nagyvilágnak. Ismét találsz társat, benne a boldogságot. Azt hiszed, örökre.

Boglya alatt, édes szenderegés közben üt rajtad a Kétlábú. Alkonyodik, őszi bíborfény tanúja kínjaidnak. Megfeszíted a lábad, a láncot, hiába. A Kétlábú erősebb.

Visszaveri a kampót, sorsodra hagy. Kit érdekel: magadba gömbölyödve, mozdulatlanul nyomod a vackot.

Háromszor ébred és alszik el a napsugár. A negyedik fénykeltét nehéz felhők rémuralma veszejt el.

Mikor a Kétlábú leakasztja a láncot, s bottal a kezében vonszolni kezd, nem ellenkezel. Már tudod: vége.

Nem vigaszként, mégis örömmel sejtjed: a láncod funkcióját veszti.

Kölyökfához kötve nézed a fölemelt botot. Odafele észveszejtően kitisztul, kékül az égbolt, madárszárnyak rebbennek szabadon. Nem nyüszítesz, nem vakkantsz. Csak a szemed beszél, az utolsó pillantás jogán.

A Kétlábú semmit nem ért belőle.

Gál Sándor költő, író 1937. november 29-én született Búcsón, Kassán él. A Komáromi Mezőgazdasági Műszaki Szakközépiskolában érettségizett, katonai szolgálatának letöltése után a pozsonyi Szabad Földműves c. lap szerkesztője lett. 1969-től 1971-ig a kassai Thália Színház dramaturgja volt, azt követően a kelet-szlovákiai Hét riportereként dolgozott. Költészetének és prózájának témakörében meghatározó elem az egyén és a közösség sorshelyzetének ábrázolása. Gyermek- és közíróként szintén ismert.

A szerk.

GÁL SÁNDOR

amikor megbillen a horizont

*továbbélni egyetlen
zivatar emlékét
hulltunkat
pogányságunk örök-kétkedő
isten-idejét
magányunk belülről záródó
cella-rítusát az elszűkölt
erek okozta oxigénhiányt
a szédülést amikor
megbillen a földi horizont
amikor az út
a sötétség ívét veti eléd
a távlattalan semmit
s mondod magadban
s magadnak makacsul
odáig idáig még
és számolod hány lépés
amíg a felderengő
világosság visszaadja
az egyensúly vélt biztonságát
hogyan élsz hogy vagy
bár egyedül s távol
de mégis s ismét
ott a megnyugvás hite
hogyan tudod és bírod
ezt a zivataros délutánt is*

*még van hozzá kitartás
és erő ami összefog
bárha fogcsikorgató
a kín*

ismét vétkeztél uram

*távolodó égzengés
 ideszőgezve a papírra
halálosan komoly a háttér
 feketésszürke gomolygás
akárha teremtés előtti isten-örjöngés
hogy legyen **valami** tér vagy idő
s ami összefogja s z e l l e m
hát nem különös és frivol a szó
hogy ember (?)
 istenformájú
sár-elegy fennségteremtény (?)
 egy lapulevél lengedez
 a magány zöld ünnepén
 pókfonal káromkodik rajta
 inogva
 sehol egy légy
 üres csigaház tébolya
 lobog a megváltó látszat
s persze a távolodó égzengés káin-füstje
ménköcsapás földrejövetel
játéknak túlságosan abszurd
és folytathatatlan
ez a huszonharmadik sor
s a **sor**-ból kilép a s o r s
pucéran ünnepeve a voltat
miközben égreszáll minden lövészárók
verdun és mostar között
masíroznak sátán-ölbe
a betemetett lelkek lebeg
a névtelen rothadás illata
ismét vétkeztél uram*

*kiábrándítóan és kisszerűen
s hiába a zengő magasság
nem vagy jelen se szívben se szóban*

a hívás igézetében

*ha most a tenger felébredne
ott állnál-e hullámai előtt
benned volna-é a morajlás
a tarajos szétporló sós áradat
mely akárha fél madárszárny
megéri a fővenyt
a nedves homokot a fekete
erezetű köveket és a hengergő
dudvás növény szárak tetemét
elmosott lábnyomod a parton
se emlék se jelen
bárha ott volt a mindenség-idő
valamely pillanatában akár a szerelem
a felemelkedő égi pirosban
vagy az alkony
megcsendesült leheletében
s még mintha az ízek is visszaáradnának
abból a távolságból s láthatóan
mint felhőárny a tapinthatatlan
valóság lidérces közegében
ott állsz a hívás igézetében
és nincs semmi bizonyosság
csak az örök várakozás töviskoronája*

Lászlóffy Aladár költő, író 1937. május 18-án született Tordán. A Kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetemen szerzett magyar nyelv- és irodalom szakos tanári diplomát. Egy ideig az Irodalmi Kiadó kolozsvári szerkesztőségének lektora volt, 1964-ben a Napsugár c. gyermeklap szerkesztője, később az Előre c. napilap kolozsvári belső munkatársa, az UTUNK c. folyóirat szerkesztője. Sokműfajú, az általános emberi és nemzeti létkérdésekkel vívódó, küzdelmeit roppant nyelvi erővel, tisztasággal megjelenítő alkotó.

A szerk.

LÁSZLÓFFY ALADÁR

ŐSZI POSTA, NINCS LEVELED

*Torony alatt madárfészek.
Élnek a meghagyott részek.
Annak, aki mélyre temet,
itthagynom az emlékemet.*

*Sok elfajzott, kinek tette
esélyeink gyengítette,
figyelheti majd a sápadt
harcunkon a génhibákat.*

*Minden bajból újabb ered.
Én sem értek szót már veled.
Marosmente, Dunakanyar –
hogyan lett indián a magyar?*

HÁROMKIRÁLYOK

*Nálunk csillag halál helyét
jelzi, nemcsak Betlehemét!
Aki csak volt, annak sora
nem felfele süttött soha.*

*Nagyon távoli az, kié?
Talán nem a Rákóczié?
Most már bármi felett ragyog,
Mikes mondja: itthagytatok.*

*Aki itt él, annak sora
nem felülről hívott soha.
Nem volt sehol Zágón, Kassa,
hogy békén befogadhassa.*

*Hazahozták s amit talált:
második, harmadik halált...
Holdfényporukban a holtak
lehet visszabandukolnak.*

*Turinba és Rodostóba,
jó a rosszba, rossz a jóba.
Nagyon távol az ott kié?
Melyik mérges hontalané?*

HORROR VACUI

*Leromlott falatok,
kidőlt a fátok.
Helyükön idegen
népséget látok.*

*Nem tudom, mi fáj a
búbánat-halkan
idén is elkezdett
tavalyi dalban.*

*Valami történik –
hószagú szélben
nemrég még magam is
veletek éltem.*

*Kékje a távolnak,
szaga a szélnek
örökre ilyen itt
végén a télnek.*

*Valaki engem is
beterít végül –
szomorú örömet
örököl égül.*

*Batári Gábor költő, író 1967-ben született Budapesten, ma is ott él. Tanítóképző főiskolát és újságírói iskolát végzett. Az ALTERRA Svájci-Magyar Kiadó Kft. főszerkesztője. Kamaszkora óta ír, 1992-től publikál rendszeresen verseket, szépprózát, recenziókat. Három önálló kötete van: **Üzenet Kháronnak** (1994), **Egy gramm metagrammatika** (1994), **Napóra földiektől égieknek** (1997). Új verseskötete a budapesti Belvárosi Kiadónál vár megjelenésre **Bevezetés Platón koponyájába** címmel. 1997-től a Magyar Írószövetség tagja, jelenleg egy rendhagyónak ígérkező regényen dolgozik.*

A szerk.

BATÁRI GÁBOR

MILÓI VÉRNÁSZ*

(Első megmutatkozás)

VÉSZTŐY BRÜNHILDA

(1. nagy regényrészleg)

A széptermetű, pillangószemű intersztelláris kémnő, fenéki feketében, nem vette szívesen, ha férfiak ostromolták; attól félt, leigázzák testét, lelkét. (No, a leigázás nőm túl jóu szóu ide, egy ily szupörfeletti nőünil, de ne feledjék, őu bombanőu is, így dizájnos pipihúsát, ami pörsze roppant izomgépezet is, úgy zsongták környül a herék, mint ögyéb húsokot a légy. Tehát csinos koponyájában néha megfordút, már csak a nagy számok törvénye okán az is, hogy milliombúl ögy a szíp test-várát meghóudétja, a lelkivel nem törödvén. De, mint tudjuk, ez lehetetlen, mert őu nem leigázásra, hanem leigázónak születött). Ezért örömetst tetszelgett a végzet asszonya szerepében. Nem fér hozzá kétség, hogy kemény, feszes, rózsaüde húsa és lényének anyagtalan zugai önérdéket szolgáló magakelletésre predesztináltak, és persze kék vére is.

A Miló égitesten született, az Univerzum egyik hüvös szegletében, ahol a nemesek, szépek, ridegek tömörültek. (Áh, Milóu! Hadd ejtsök Milóurul ögy pár magyarázóu szóut: Milóu Jupiter-nagyságú bolygóu az Androméda-köd csillagröndszerében, az étertest-fokozatú, szoláris félisteni línnyek síkhelye). Származása tehát előkelő: az amazonrendű valkürök, a megköthözhetetlenek kasztjába tartozott, akiket főbenjáró bűnök elkövetése esetén sem volt szabad megköthözéssel fenyíteni; ök ellenben kényük-kedvük szerint akár fellógathatták rabnőiket.

Családfája bizarrnak mondható, egyesek ugyanis úgy tudták – bár öbenne még nem tudatosult –, hogy Vanda Geröyk Brün, álnevén Szép Irén elkallódott,

* *Részlet a szerző PUSTULA MODERNA címmel készülő regényéből.*

nem mindennapi bal alsó végtagjából fejlődött ki teljes átalakulással, így genetikailag teljesen azonos vele, alteregójával, vagyis bízvást mondható ikertestvérének. Ugyebár a történesek fenyében ismertté vált az intrikus Mirdroff ténykedése: csalafinta fondorkodása lehetővé tette egy asszonyi járó szervnek az anyaszervektől (magától az asszonytól) független létezését.

(És miért tevő mindezt Mirdroff? Mert halálosan szerelmes vala Vanda Geröyk testibe, s Vanda önála, azaz Mirdroffnál lévő gyönyörű lábával próbálá amaz bal lábától megfosztatott asszonyt – Vandát – zsarolni, mondván: neki csak akkor adándáná vissza az ő lábát, ha bizony eltöltene véle egy kellemetes estvét.)

Egyébként Mirdroff valakinél letétbe helyezte a lábát, ismeretlen okból kifolyólag nem értesülve arról, hogy a helyváltoztatást szolgáló csinos szerv időközben delnővé vedlett; hogy kivé, arról pláne nem, csak a Vanda és a szuperügynöknő közti roppant hasonlóság tűnt fel neki; a valós összefüggésekről mit sem sejtett.

Ámde Mirdroffnak Vandánál még így (egy láb híján) sem volt semmi esélye, ezért Vanda hasonmásának, az intersztelláris kémnőnek (emlékezzünk: fenékgig feketében) kezdte csapni a szelet. Csakhogy ő is, a végzetesség-lehetőség ellenére is elutasította Mirdroff közeledését; annyira viszolygott tőle, feltehetően ikernővére-anyja-teste-gazdája-hasonmása iránti szolidaritásból, hogy leendő pénze-kiszívta áldozataként sem kaparintotta volna kéken lakkozott szép karmai közé.

Mielőtt rátérnék az elkövetkezendőkre, hadd tudják meg, miért kém(lel) a kémnő és miért ügynök(öl) a szuperügynöknő. Mert, kérem alássan, itten polgár-, illetve gerillaháború dúl. Történt ugyanis, hogy a két testvérbolygó, Miló és Dágon népe valamikor békességben élt: a milóiak adták a királyokat, az amazonokat (katonai arisztokráciát), a hetérákat és a divákat (művészeket), a dágoniak pedig a hivatalnok-apparátust és a tudósokat. Volt még egy népség, a Bölcsék kasztja (papok-próféták nemzetsége), akiket mindkét nép tisztelt (arról nem tudni, a Bölcséket kik adták). A milóiak lettek volna tehát az úgynevezett elit, de csak szellemi, esetleg rituális értelemben; gyakorlatilag teljesen egyenlőek voltak. A dágoniak azonban egy orvtámadással felrúgták a közösen, szeretve tisztelt Bölcsék rendelése szerint kialakult hierarchia eme ősi monolitját: az éj leple alatt megkaparintották a teljes űrflottát és álmukban lefegyverezték a szárazföldi csapatokat; mivel annyian voltak, mint a Sisera hada, könnyűszerrel leigázták Miló egész népét. Hát ez a helyzet, kedves olvasó. Most, a dágoni érában kezdte el Hilda Geröyk Brün (a későbbi intergalaktikus kémnő, fenékgig feketében) az Űrcirkálógárdafőtisztképző Akadémiát; természetesen ide járt előzménye, eleven génbankja, tehát hasonmása, Vanda Geröyk Brün is. Mígnem

egyszer, tanulmányai közepette villámcsapásként sújtott le rá a felismerés: fel kell számolni a dágoni elnyomást, vissza kell állítani az ősi milói rendet. Evégett egyszemélyes gerillaháborút kezdett, így ő lett a szuperügynök.

Persze, üldözőbe is vette a titkosszolgálat, mégpedig Központy Ede, a Véрпиrospozsgás Magister vezényletével és Oerdvigg Mirdroff statisztálásával, aki, lévén elkötelezett dágoni, természetesen beállt titkosügynöknek. A szuperügynöknőnek sikerült Mirdroffot ártalmatlanná tennie, de sajna, Véрпиrospozsgás Magister megsebesítette, ezért, hogy egerutat nyerhessen, a Földre materializálódott...

Nos, ott állt a pillangószemű, üzletszerű éjelgővé inkarnálódottan (kéjszakai pillangó), jobb kezét hanyagul a zsebében tartva, fenéig feketében, seggtől sarokig iker-hengergömbös izom-bőrtömbben, csupasz húsbőrtönben, az éjszakában, bal kezében cigaretta, lencsőke haja eltakarta fél arcát, közben fújta a szél, a Hetéra-téri sebes basszát. Igen, leszállt a nagy istennő, a szent szajha, úgy vélve, hogy Mirdroff ügynök gerincét combjai közt kettéroppantotta, s most rózsás-üde ribanchúsban, rossznő-bőrben, öskelepce-bűn-tor-törben fellélegezhet.

HOSEK

(II. nagy regényrészleg)

De hej, motorzúgás hallatszott, Dart Hosek ripi-apacs jött vadonatúj striciklijén (aki eddig még aludt, már nem alszik). Megállt az álszajha zsebredugott keze mellett és az izmos, feslett nőre tekintett:

– Ide a pénzt, kurva! – mondta, aztán ütött, ütött és ütött (nem tudhatta, hogy az ő órája is); a pénzszejhászó, cirmos combú pillangó szeme-alja kék lett (most már ütött-cocotte), de a kurva, jobb kezét zsebéből ki sem húzva, a balt azonban használva Hosek bikanyakát megragadta, éles körmeivel amannak gégegigáját apránként kiszedegette, s még mindig ugyanazon, eddig alkalmazott kezével (a bal) a durva, néhai és sehonnai kitarítottat megnyúzta.

– Na, most megkreptáltál, apukám. Enyém a bőröd: a lelked. De ne aggódj, Dart drágám, jó lesz még anatómiai ábrának, Dart!

Így vigasztalta a frissen cserzett hullát, majd nagy, combozatos, boltozatos-ízületes lábán odébbállt. Ez a prostituálat bestiális.

KÖZPONTY EDE, AVAGY A VÉRPIROSPOZSGÁS MAGISTER
(III. nagy regényrészleg)

A környéket pár perc múlva ellepték a titkosszolgalat emberei: Véрпиrospozsgás Magister, a főnök, Mirdroff és Tammarg, a két majdnem-egypetéjű, hígheréjű ügynök.

A Magister, teljes egészében a hullanyúzadék Hosekre gúvadva, imígyen szólott:

– Hej, a bütykös büttyit, ez a cement-combú cemende, cirmos ciszternájú, collos cocotte, illanó-pillangó-tangó lábszülött, vagyis, no hát, tehát, azaz, ahogy a tény váladékát nézem, a nyúvasztási módozat alapján csak ő, a bőrnývű tehette emezt a galád, szórtelenítő-bórtelenítő cselekményt. Ő, ő... ez a... ez az intergalaktikus vámpír, a milóiak irkás-firkás combtövű spionja, a CDX 27-es, az amazonok sine qua nonja, csak ő lehetett, most kamu-kéjű-camouflage-ban, ennenmagácskáját sorozatgyilkosnak tettetvén, hogy törbe csalja nemünk, combtöbe, nyakunkra szorítván ádáz, python combjait. Kéjjel öli a hímlényt ez a vas-beton-cement-lágy izomzatú nőstény. De eljegyeztem, megjegyeztem, eltaláltam dumdumommal, megjelöltem golyócskámmal a jobb vállán, és, avagy, tehát, no hát, jobb felső felkaron találtam a veres kígyó-fenevaden lovagoló ringyót, vállon lőttem magnumommal, kilyuggattam pisztolyommal, dum, dum, dum, a CDX 27-est, a nyúzos macát!

– Ó, leggé lett legenda, főnökök főnöke, hohó, hipp-hopp, azaz nekem mondja? – reagált hízelgőn Mirdroff. — Rettentő perszóna ez, még engem is leterített, holott én levettem lábáról az ikernővérét, azazhogy a lábat ikernővéréről, valahol az Androméda-köd tájékán; s majdhogynem gerincem, nyakcsigolyom-sikolyom törte, azzal a híres combszorítással csaknem kipréselte légszűrőhurutomból szuflámat — Mirdroff a nyomaték kedvéért itt kettőt köhintett, majd folytatta: — Feltűnt, főnök, hogy amikor rámvetette magát a ribanca, ez a rihe-he-herongy kanca, csak a cement-kemény-lágy lábával és bal kezével hadakozott, a jobb keze egyfójtomban, ohh, bocsánat, egyfolytában a zsebében nyugodott. A szemét céda: egykezeset játszva is helybenhagyott engem, Övéрпиrospozsgássága ügynökét! Most henceghet a cemende.

A Magister megfedte ügynökét:

– Nem arról van szó, Mirdroff! A vállövés, hát nem érti? Édes, drága golyócskáim! Érti már, Mirdroff? Maga is, Tammarg? Nem értik? Hát ideget, csontot, eret ért a lövés; már mozgatni sem bírja azt az átkozott, szemtelen, gőgös jobb karját!

– Ó, Vérpirospozsgássága, Övérpirospozsgássága – szólott ekkor Tammarg.
– Ez mind rendben van, de hogy csípjük el a némbert, ha állandóan változtatja térbeli koordinátáit, sőt, izomboltozatos, íves-míves, cimbes-combos, dimbes-dombos, völgyes-hölgyes, semmirekellő, magakellető külsejét is?

– Csak egy biztos (pedig a biztos úr én vagyok), hogy az a magabiztos perszóna mindig bombázó! – vágott közbe Mirdroff majd elolvadva a vágytól. – Főnök, én mindjárt szétdurranok, elfolyok (mint pezsgőspohár-koromban); még leteperő acélcomb-fojtása általi elestem is jólesett ötüle, nekem ő az esetem: ez az erős, vállas, nagymellű, karcsú derekú, széles csípőjű, kíváncsatos, nagy, vaskos-hosszú combú, magas, szőke vamp!

A Magister szigorú, kenetteljes monológba kezdett.

– Mint az ikernővére, igaz, Mirdroff? Akinek a lába miatt kis híján haditörvényszék elé került! Az a híres térhódítása... A maga leánykérése: lány helyett lábszöktetés, ugye, Mirdroff? Ne vágjon közbe! Ennek, a maga nőügyének köszönhetjük ezt az egészet: ezt a bosszúszomjas, gyilkoló gépezetet, ezt a nőszörnyeteget... De jól van, Mirdroff: ha élve elfogja, a magáé lehet, azt csinál vele, amit akar. Feleségül veheti, rabszolgánőjévé teheti, háremébe viheti (oda Lisk! Sic!), csak vonja ki a forgalomból; tűnjenek el az Univerzum valamely másik szegletében.

Ezzel Központy Ede, a Vérpirospozsgás Magister félrevonta Tammarg ügynököt, hogy a huggyant-buggyant Mirdroff ne hallhassa őket, és ezt súgta:

– Tammarg, maga a fej, figyeljen erre a hülyére, nehogy elrontson valamit. A nőt pedig át kell adnunk a Császárnak; Őfelsége ugyanis ünnepélyes ceremónia közepette, rituális kegyetlenséggel, nyilvánosan óhajítja kivégeztetni, felnégyeltetni, felszeleteltetni, vagy valami ilyesmi. Jó kis hecc lesz, mi, maga trepni! – és barátságosan hátba veregette Tammargot. – De vigyázzon, Tammarg, Mirdroff ezt nem tudhatja meg, az ő eszét elvette a libidója; én majd cupido-n vágom azt a barmot. Egyébként igaza van, Tammarg ügynök: ez a rima mindenre képes, ha külseje megváltoztatásáról van szó; hízni, fogyni tud, persze a megengedett kereteken belül. Még a medencecsontjából is hajlandó lefűrészeltetni, hogy a csípeje vékonyabbnak lássék! Ám hiú is a nyomorult, a derekát már nem vastagítaná, combjait nem soványítaná, a mellét nem kebeltelenítené; ez egy kaméleóna, és meg kell hagyni, végtelen számú variációját képes produkálni a szépnék. Én azonban résen leszek és tudatom magukkal az éppen esedékes személyleírást. Bárha, izé, sajna, ez mind kevés, mert ha meg is találánk, se kaptuk el...

– Tessék, főnök? – értetlenkedett Tammarg.

– Van egy azonosító jel a kémnő testén elrejtve; hogy hol, megtudják idejében. Emez tetovált jel felmutatása híján a ribancot nem szállíthatjuk el a Földről, mert

a Föld-Űr Védernyő Bizottmány emberei, nos, maga a rendűrség, ezek az ügyfűrkész, mindenre kész ürügyek csak ezen valkűr-amazon kód dekódolása folytán (sic!) győződhetnek és bizottságosodhatnak meg affélől, hogy valóban a rettegett intergalaktikus spionnót fogtuk el és próbálnánk magunkkal távoztatni e sárgolyó-tekeről az ő jóváhagyományozásukkal, és nem valamiféle kéjnöksempészet, vagy génhús általi génfrissítés tényálladéka forog fenn...

Eközben Mirdroff átadta magát a gyönyörnek. Hát igen, a libidó! A libidó az libidó, nem karate dó, dzsúdó, kendó, sem taó... Nem szerette, csak vágyott rá. A gerincagyára tekeredő kígyócombokra gondolt, amelyeknek szorításában majdnem megfulladt, ám figyelme a macskatarkaszárnyas, csirkehúsú cocotteről félreriadott, mivel a Magister és Tammarg feléje közeledett.

– Fiúk! – dörgött a Magister hangja. – Elefánt vagy nyúlnyi nagyságú hallókürtökkel, nem higherékkal tökösök, figyelmezzetek: várják jelentkezésem, akárhol felbukkanhatok!

– Igen, igen, Magister! – ekként-egyként szólott a két titkos szolgazugügyönc.

Ezzel a huggyant-buggyant, ügyefogyott ügynőksereg elhagyta a basszátos, pillangós, combos, lombos, darazsas Hetéra-teret.

Mindezek utánlag a gyorsiramú izomgépezet, a pillangószemű szépség, majdnemhogy tetőtől talpig épség, más ruhában, kissé álruhában, hullaszínű apacsbőr-zekében, stricibőr-miniszoknyában, combközépig magasló térdcsizmában, vörös hajával fél arcát eltakarva, még mindig zsebredugott jobb kézzel visszatért tette színhelyére, a Hetéra-térre.

A HÜTLEN SZERETŐ MEGIDÉZÉSE VARÁZSLÁSSAL

(Ruszin népballada)*

*A Duna túloldalán,
bojtárom, galambom,
juhász nyáját fordítja,
haj-te-drita, hajtom!*

*Juhász nyáját fordítja,
bojtárom, galambom,
legényeit szólítja,
haj-te-drita, hajtom!*

*– Hej, lakói tanyámnak,
bojtárom, galambom,
mondjátok meg babámnak,
haj-te-drita, hajtom!*

*Mondjátok meg babámnak,
bojtárom, galambom,
ama cifra ruhásnak,
haj-te-drita, hajtom!*

*Férjhez mehet a nyáron,
bojtárom, galambom,
énrám többé ne várjon,
haj-te-drita, hajtom!*

*Iffoncforma vagyok még,
bojtárom, galambom,
gazdagságom van elég,
haj-te-drita, hajtom!*

*Száz tehénre száz sajtár,
bojtárom, galambom,
csordáimé a határ,
haj-te-drita, hajtom!*

*Marháimnak száma sincs,
bojtárom, galambom,
méneseznek párja nincs,
haj-te-drita, hajtom!*

*Pénzes ládám kulcsra jár,
bojtárom, galambom,
bankóm benne élén áll,
haj-te-drita, hajtom!*

*A leány meghallotta,
bojtárom, galambom,
anyjához rohant sírva,
haj-te-drita, hajtom!*

*– Édesanyám, kedvesem,
meg se szültél volna,
e csalfa csobánlegény
el ne hagyott volna!*

*– Megmutatom, hol leled,
bojtárom, galambom,
a szerelem-gyökeret,
haj-te-drita, hajtom!*

*Zöld erdő rejtékében,
bojtárom, galambom,
fehér kőszirt tövében,
haj-te-drita, hajtom!*

*– Éjjel-nappal kerestem,
bojtárom, galambom,
mégis csak egyet letem,
haj-te-drita, hajtom!*

*V. P. Lintur gyűjtéséből (32.)

*Óvatosan kivájtam,
bojtárom, galambom,
forrásvízben síkáltam,
haj-te-drita, hajtom!*

*Meg is reszeltem szépen,
bojtárom, galambom,
friss tejben péppé főztem,
haj-te-drita, hajtom!*

*S ahogy járt a fakanál,
bojtárom, galambom,
a kesely ló táncolt már,
haj-te-drita, hajtom!*

*Száll a pára, nő a hab,
bojtárom, galambom,
csobánlegény lóra kap,
haj-te-drita, hajtom!*

*S mire felforr, kicsordul,
bojtárom, galambom,
nyitott kapun befordul,
haj-te-drita, hajtom!*

*– Te büszke csobánlegény,
mit akarsz már tőlem?
Mióta hűtlen lettél,
egyre hull a könnyem!*

*– Nem jószántamból jöttem,
bojtárom, galambom,
mégis lovamra ültem,
haj-te-drita, hajtom!*

*– Ha már itt vagy, fogadlak,
légy vendégem, jer be,
édes gyökeret főztem
frissen habzó tejbe!*

*Megízlelte, feljajdult,
bojtárom, galambom,
és a székről lefordult,
haj-te-drita, hajtom!*

*Felállt mégis, elhaladt,
bojtárom, galambom,
a szakadó part alatt,
haj-te-drita, hajtom!*

*Mikor a föld rászakadt,
bojtárom, galambom,
összetörve ott maradt,
haj-te-drita, hajtom...!*

*A túlparton ciprusfa, –
hervad minden ága.
Ennyi volt, jó emberek,
regém tanulsága.*

Fordította: VÁRI FABIÁN LÁSZLÓ

BEREGSZÁSZTÓL IS TÁVOL

Ahol a Tatár-hágóról a völgybe ér az út, a Huculföld kellős közepén, a vízvázasztó alatt nagy kiterjedésű község települt a Fekete-Tisza partjaira. Hajdanán talán valóban feketének látták vizét a névadó ösök, ma azonban pont olyan szőke, mint az anyafolyó Szeged alatt hömpölygő hullámai. Tarra vágott fenyvesek csonkjai, félbehagyott építkezések éktelenítik az édeni szépségű tájat, de a városka mindezek ellenére él! A kávézóknak titulált kiskocsmákat hol Violának, hol meg Ilonának hívják, mert kedveltek errefelé a magyar virág- és női nevek! Csillogó szemű fiatalok vesznek körül a magyar rendszámú járművet, hisz a 8000 lakosú Körösmező 10 százaléka ma is magyarnak vallja magát. Valóságos kínok között, mégis boldogan vajúdik a nyelv, míg a feltett kérdésre világgra jön a magyarul fogalmazott válasz. Hiába, messze van Beregszász, s még messzebb Budapest!

Körösmező nevét 1555-ben említi első ízben egy okirat, s egy másik arról ad lassan elhaló hírt, hogy 1583-ban a Károlyiak birtokoltak itt, ahol áhítattal gondoltak mindétig az életet bőven termő alföldre, mert oda igyekeznek a gyorsvízű folyók, s a vizek nyomában a vállalkozó szellemű, dolgos emberek. A szekerek által tört utakon meg a magyar szabadság-eszmék nyomultak fel rendre a hegyekbe, s azok lakossága erre rendszerint egyértelmű igennel válaszolt. A körösmezői betyár hírében álló Pintye sok borsot tört ugyan Máramaros vármegye orra alá, de ideje elérkezvén, hucul szabadcsapatával Rákóczi szolgálatába állt. S 1848-ban újból megpezsdítette a ruszinság vérét a magyar szabadságküzdelmek iránt érzett természetes rokonszenven. A favágók pedig, akik fellázadtak a német telepesek és a főrézszmalmok gazdái ellen, egy osztrák büntető osztag bosszúját vonták magukra.

A békeidők érkezével, 1882-ben Körösmezőn 182 gyermek részére állami magyar elemi iskolát nyitottak, amelyet 1920-ban megszüntetett egy csehszlovák hatósági rendelet. Komolyabb nemzetiségi viszályokról azonban mind ez idáig nem tud a krónika. Az újabb korforduló végül és kéretlenül ezt is meghozta: 1944 őszén a vörös hadsereg parancsnoksága 41 férfit és nőt, főként németeket és magyarokat küldött a lágerekbe, ahonnan huszonnyolcan soha nem tértek vissza.

De Körösmező magyar közössége ezt is túlélte, mert végső menedéknek még mindig ott volt számára a templom, s a hit bátyája mellé most visszakapta az iskolát. Emlékeznünk kell a 70-es évek közepére, a rahói magyar szülők szélmalom-küzdelmeire, akik minden lehetséges fórumot felkerestek, s többek között a sajtót is megkísérelték segítségül hívni az anyanyelvi oktatás visszaállítása érdekében. De emlékeznünk kell a nagyszülősi orvosra is, aki

magyar óvodai csoportot akart szervezni városában. Brezsnyev előszobájáig jutottak a kérelmek és a beadványok, gyűltek, halmozódtak a körülményeskedő vagy határozott elutasítások, mert amit nem lehetett, azt nem lehetett.

Nagyot kellett fordulni ahhoz a történelem kerekének, hogy az 1991–92-es tanévben a körösmezői 1. számú ukrán iskolában a magyar nyelv oktatása is engedélyezett legyen. A szülők és a gyermekek ragaszkodása mellett szükség volt a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség által biztosított társadalmi-politikai háttérre, az önzetlen, segítőkész pedagógusokra, az anyanyelvi közegben évente szervezett Irka-táborokra, s az anyaország erkölcsi és anyagi ösztönzéseire is. Jó volt tapasztalni, hogy a szórványainkban élő magyar gyermekek számára szervezett szavalóversenyeknek évről évre nőtt a mezőnye, bővült a versek repertoárja, emelkedett a színvonala. S miután megnyilvánult, készen állt az önálló magyar iskola létesítésének szándéka és szellemi bázisa, a rahói járási közigazgatási hivatal és a megyei tanács közoktatási osztálya engedélyezte a körösmezői magyar iskola megnyitását.

Az a többségi lakosság, amelynek barokk-kori fatemplomában büszkén őrzik a magyar Szent Istvánt ábrázoló templomi zászlót, türelemmel és segítőkészséggel viseltetik magyar nemzetiségű kisebbségével szemben, amely mostantól kezdve

nagyon meg fogja becsülni az iskoláját, mert megtanulta, hogy elzüllesztetni, megszüntetni könnyű, de visszaszerezni és megtartani csak nagyon ritkán adatik. Kívánom, hogy erre is emlékeztessen bennünket a Márton Áron-emlékérem, amellyel most a Bethlen Gábor Alapítvány jutalmazza a kárpátaljai Körösmező magyar közösségét.

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

*Elhangzott Budapesten,
2002. november 5-én, a Bethlen
Gábor Alapítvány díjátadó
ünnepségén.*

VÁLASZ EGY PÁRTOS BÍRÁLATRA

Kovács Vilmos *Holnap is élünk* c. regényének nem csak a megjelentetése volt küzdelmes, az illetékes hatóságok a megjelenése után is támadták, eszmeileg káros könyvnek nyilvánították, majd be is tiltották. A területi pártbizottság elmarasztalta a kiadót és a szerkesztőt, 1965 novemberében pedig megbízta egyik funkcionáriusát, a magyarul jól beszélő Vladimir Bodnárt, készítsen írásbeli jelentést a regény „politikai hibáiról”. A valótlanságokat tartalmazó jelentésre, amely engem is megvádolt, kénytelen voltam cáfolattal válaszolni.

Most, amikor az Együtt c. folyóirat közreadja orosz nyelven megírt felszólamlásom magyar fordítását, előre kell bocsátanom, hogy némely passzusai ma már talán groteszkül hatnak, de akkoriban a kiadói szerkesztőknek kötélen kellett egyensúlyozniuk, ha azt akarták elérni, hogy ún. „nem vonalas” művek is megjelenjenek. Ezt tükrözik a beadványomban felsorolt „javítások”, amelyeket a regény szerzőjével együtt végeztünk el.

A beadványt a területi és a városi pártbizottság illetékes titkárainak címeztem.

Barzsó Tibor

*

V.I. BELOUSZOV elvtársnak,
az Ukrajnai KP Kárpátontúli Területi
Bizottsága titkárának

N.N. BOJKO elvtársnak,
az Ukrajnai KP Uzshorodi Városi
Bizottsága első titkárának

Beadvány V. Bodnár elvtárs Kovács Vilmos *Holnap is élünk* c. regényének politikai hibáiról szóló írásbeli jelentésével kapcsolatban

Bodnár et. jelentésével ismerkedve az a benyomásom támad, hogy ő el sem olvasta a *Holnap is élünk* c. regényt. A bírálat számos olyan, állítólag a könyvből vett idézetet tartalmaz, amely a regényben nem található.

Így például jelentésének 4. lapján Bodnár et. a regényből „idéz”: „...csaknem 3000 kötetünk van, de ezek jó kétharmada orosz és ukrán könyv. Már mondtam, hogy ne küldjék őket, a gyerekek úgysem olvassák, hiszen alig gagyognak oroszul, ukránul meg egyáltalán nem tudnak. De azért csak küldik. Azonkívül az is furcsa, hogy a gyerekek Jó napot helyett úgy köszönnek, hogy Zdravstvujtye, engem meg Margit Gáborovnáknak szólítanak. És mindenütt így van. Tavaly a járási oktatásügyön felvetettük ezt a kérdést, de nacionalizmussal vádoltak bennünket...”

A fenti szövegrész valóban szerepelt a regény eredeti változatában, de a korrektúrából kihúztuk, még 1964 végén. A jelentés pedig 1965 novemberében íródott, vagyis 7 hónappal a könyv megjelenése után. Ennek ellenére Bodnár et. a könyv 123. oldalára hivatkozva, bár az idézet nem olvasható a könyvben, messzemenő következtetéseket von le abból: „Nem lehet azt állítani és művészileg általánosítani, hogy iskolásaink alig gagyognak oroszul. Ez nem igaz, és ha némely iskolában ez így volt, annak a tantestület az oka, nem pedig az orosz könyvek, amelyeket éppen azért küldenek a könyvtárnak, hogy a gyerekek olvassák őket és tanulják meg az orosz nyelvet – a Szovjetunió népeinek érintkezési nyelvét. A szerző emellett 'nem vette észre' a Kárpátontúlon végbement kulturális forradalmat és úgy állítja be a képet, mintha nálunk a magyarok a kulturális elnyomás viszonyai közt élnek” (4. old., 4. bek.).

Hangsúlyozom, hogy a regényben szó sincs a könyvtárak bármilyen könyvekkel való ellátásáról, mint ahogy arról sem, hogy a tanulók alig gagyognak oroszul és úgy köszönnek, hogy Zdravstvujtye! Arról pedig említés sem történik, hogy a magyar iskolák tanítóit bárki is, bármikor is nacionalistáknak nevezte volna.

A továbbiakban a jelentés arról szól, hogy Somogyi, a regény főhőse megrótt a fiát, mert annak az órája moszkvai idő szerint, nem pedig „helyi szerint” jár (5. old., 1. bek.).

Megint csak csodálkozni lehet azon, honnan vette a jelentés szerzője ezt az állítást, mert ilyen epizód a regényben nincs és nem is volt. Somogyi fiának nincs is órája, hiszen még kisgyerek.

A jelentés 3. oldalán az 1. bekezdésben ez áll: „Olcsó hatásokra vadászva Kovács V. megrágalmazza a nyomozó szervek dolgozóit, akik állítólag megkötözve tartják az embereket a kihallgatásokon”.

A regényben egyáltalán nincs szó arról, hogy a fogvatartottak meg vannak kötözve a kihallgatáson vagy nem, kihallgatási jelenet nincs a könyvben.

A jelentés 5. oldalának 5. bekezdése szerint Somogyi arra szólít fel, hogy “tapossák ki a belét” Mazurnak, és így számol le Kovács V. a festőművészekkel.

Ez abszurdum, annál is inkább, mert a regényben szó sincs semmiféle belekről, és senki sem számol le a festőkkel. Bodnár et. állításával ellenkezőleg a regényben az sem olvasható, hogy Mazur „sztálinista”. Ez a szó elő sem fordul a regényben. Mazur alakjában egy olyan ember tragédiája van leírva, aki képtelen szakítani a pártunk által elítélt vezetési módszerekkel. Ezt olvashatjuk róla: „Mazur tisztességes ember, ehhez nem férhet kétség, arról is mélységesen meg van győződve, hogy amit tesz, helyesen teszi és cselekedeteivel a párt javát szolgálja. Sajnos, nem tudja magáról, hogy ma már sziszifuszi munkát végez” (91. old.). Mazurt a regény végén felmentik tiszttségéből és ellentétként új típusú pártmunkások vannak megrajzolva Belov és Reiner alakjában.

A jelentés 6. lapjának 1. bekezdésében ez olvasható: „Az ő (Kovács V.) véleménye szerint a művészet mérges gombokra emlékeztet, amelyeknek szép a formája, de rossz a tartalma”.

Ilyen gondolat nincs a regényben. Egészen más aspektusban esik szó a gombokról. Ezen a helyen az író éppen a forma és a tartalom egysége mellett kardoskodik a természet hibáira utalva.

A továbbiakban Bodnár et. a következőket írja: „A regényből az következik, hogy a magyar parasztokat a felszabadulás első napjaitól fogva politikai megtorlásoknak vetették alá” (3. old., 2. bek.).

Hangsúlyozom, hogy a lakossággal szemben alkalmazott politikai megtorló intézkedésekről nincs szó a regényben, még inkább a magyar lakosságot illetően. Azt megemlíti a regény, hogy a főhős szülőfalujából 1944 végén a férfinép bizonyos korosztályát elvitték újjáépítési munkára. Az erről szóló mondatot Bodnár et. is idézi: „A legtöbb baj az asszonyokkal volt, mert a férfinépet tizennyolctól ötvenötig elvitték munkára” (3. old., 2. bek.).

De hol van itt szó politikai megtorlásról a Kárpátontúl magyar parasztságával szemben? Annál is inkább, hogy a járási párttitkár a könyvben magyarázatot ad erre a tényre: „Romokban az ország, és újjá kell építeni”.

A könyvben csak egy embert sújt politikai represszió – Somogyit, a regény főhősét, de később őt is rehabilitálják.

Nem lehet egyetérteni Bodnár et. azon állításával sem, hogy „Kovács V. úgy ábrázolja regényében az eseményeket, mintha 1953-ig országunk egész életének tartalma a párt- és az államélet lenini normáinak megszegése lett volna. Ennek során a szerző túlságosan elragadtatja magát a személyi kultusz időszakában elkövetett törvénysértések leírására”. Nem helytálló Bodnár et. azon állítása sem, hogy „Kovács nem látja azokat a hatalmas változásokat, amelyek a szovjethatalom éveiben mentek végbe a Kárpátontúlon. A falvak helyzete a regényben ugyanolyan borzalmas – az író szerint –, mint 1945-ben (!?) volt” (3. old., 3. bek.).

Ezeknek az állításoknak a megcáfolására idézem a könyvből az 57. oldalon olvasható párbeszédet a regény szereplői között:

„– Miska bátyám, én megértem, hogy patriótája vagy a szülőfaludnak, de én három kocsmát számoltam meg benne, két templomot, meg egy iskolát.

–Több ujjad nem volt, kölyök? Hát a kórházat hová tetted? Meg az óvodát, meg a szülésetet? Az állandó mozit, a klubot, a könyvtárat, ahol ötezer kötet van? Meg azt is elfeledted hozzátenni, hogy az iskola középiskola ám! És hogy a faluban kilenc főiskolát végzett ember van”.

A regény 217. oldalán a következőket olvashatjuk:

„– Hát igen, Somogyi elvtárs. Nehéz évek voltak azok, szomorú idők. De látja, a nép mégis élt, és alkotott. Nagy dolgokat alkotott, óriási dolgokat... Korszakot alkotunk, Somogyi elvtárs. Amit csinálunk, az kihat az egész emberiség sorsára”.

Ez úgy hangzik a könyv végén, mint a regény konklúziója a személyi kultusz tárgykörében.

Végül pedig határozottan visszautasítom Bodnár et. azon alaptalan vádjait, hogy a könyv szerkesztője nem vette figyelembe a recenziensek és a szerkesztőbizottság észrevételeit, és hogy a regény a szerkesztőbizottság határozatának megsértésével került kiadásra.

A szerkesztőbizottság ülése után mintegy 80 javítás, kihúzás és kiegészítés került a korrektúrába. A leglényegesebbek a következők:

8–9. old. Kihúztunk 22 sort, amelyekben a moszkvai és a helyi időszámításról volt szó.

13. old. Korrigáltuk a szerző helytelennek minősített vélekedését Solohov *Emberi sors* c. kisregényéről.

20. old. Miska bácsi „a pártkönyvemre esküszöm” szavai helyett „becsületemre mondom” olvasható.

28. old. A szerző a következő bekezdést toldotta be a szövegbe: „Piszkos kis emberke volt ez a Tóth Kálmán. Tornatanár és leventeoktató. Az anyaországból jött, hogy a kisdíákokat megtanítsa a puskafogásokra és a királyi magyar eszmékre. Egyszer azt mondja a kis Pirigyinek: Mi az, fiam, neked zsákból van a ruhád?

–Tanár úr kérem – dadogja a fiúcska, és szemét előnti a könny –, nekem meghalt az édesapám, és öten vagyunk...”.

28. old. A „Gábor nem tud a nyelvükön” mondat helyett „Gábor nem tud oroszul” olvasható.

29. old. Kihúztunk két mondatot: „Mit mondjak az embereknek, miért éppen minket visznek el? Hogy magyarázzam meg ezt nekik?”.

Ugyanezen az oldalon kihúztuk azt a szövegrészt, amely arról szólt, hogy az újraválasztott pártszervezeti titkár valaha vadorzó volt.

38. old. Kihúztuk a következő mondatot: „Tojásért áll sorban, mert te szereted a rántottát. De nem kap tojást”.

56. old. Új mondat betoldva: „Van egy párttitkárod, akire nyugodtan rábízhatod az eszmei nevelést”.

59. old. Kihúzva két mondat, amelyben arról volt szó, hogy a kolhoznak nincs miből fizetnie az elvégzett munkáért. Helyette: „Megkérdezte, hogy miért ilyen gyenge a kolhozuk? Azt felelték neki, hogy a hegyekben kevés a föld”.

91. old. Kihúzva két sor, és helyette a következő mondat olvasható: „A hegyekből visszazuhanó kövek (itt a szerző a személyi kultusz következményeire utal – B. T.) egyre fogynak”.

117. old. Töröltük „A kolhozban nincsen nyugdíj” szövegű mondatot, valamint a következő bekezdést: „Minek rehabilitálnák? Mi lenne, ha minden kisembert rehabilitálnának? Mi lenne?... Sok volt az ember, a kenyér meg kevés. Márpedig amiből sok van, annak az értéke csökken, amiből pedig kevés van, annak megemelkedik”.

122. old. Kihúztuk a következő mondatokat: „A korombelieket is elvitték. Behívták őket katonának, majd a Donbásszba vitték, a szénbányába. Aki megszökött, azt elítélték...”

123. old. Töröltük azt a bekezdést, amely az iskolai könyvtárak helytelen könyvellátásáról szólt, arról, hogy a gyerekek nem tudnak oroszul, hogy a tanítókat a járási közoktatásügyi osztályon nacionalistáknak nevezték, és hogy a magyar tannyelvű iskolák tanulói kötelesek úgy köszönni, hogy Zdravstvujtye!

134. old. Kihúzva az áruhiányról szóló négy sor.

141. old. Törölve a következő sorok: „Amikor a háború után visszatért, újra verseket kezdett írni. Leghíresebb verse az „Üsd a magyart!” című volt. Negyvennyolcban a színházban is elszavalta”.

141. old. A szerző a következő bekezdést toldotta be a szövegbe: „Vajon mikor érti meg azt az egyszerű dolgot, hogy egy vers nem attól pártos, hányszor ismétljük meg benne azt a szót, hogy párt”.

158. old. Törölve az a bekezdés, amely arról szólt, hogy a városban már nincsen déli harangszó.

169. old. Törölve a moszkvai és a helyi időről szóló két sor.

177. old. A „ruszin” szót az „ukrán” szóval helyettesítettük.

203. old. Kihúztunk 3 sort, és helyettük a következő mondat olvasható: „Az úgynevezett illetékes szervek ma már nem foglalkoznak ilyen ügyekkel”.

209. old. „Az, amit akkor csináltunk, nagyon rossz volt”. Ezt a mondatot így javítottuk: „Amit akkor csináltunk, abból bizony sok minden rossz volt”.

213. old. Törölve öt sor, amely arról szólt, hogy a területi pártbizottság bejáratánál rendőr áll.

214. old. Törölve hét sor arról az ukrán festőről, aki nem tudott ukránul és ezt azzal magyarázta, hogy az anyanyelve orosz.

224. old. Törölve a hiánycikkekről szóló két sor.

Ezekről és valamennyi más javításról is részletesen tájékoztattam I. I. Bercik elvtársat, az Uzshorodi Városi Pártbizottság agit-prop. osztályának vezetőjét.

Milyen alapon állíthatja hát Bodnár et., hogy nem vettem figyelembe a recenzensek és a szerkesztőbizottság észrevételeit? Hiszen nem olvasta azt a korrektúrát, amelyben láthatta volna a javításokat!

A helyzet az, hogy Bodnár et. minden valószínűség szerint egyszerűen kiragadott néhány idézetet a különféle recenziókból és véleményezésekből, és úgy fogalmazta meg jelentését, hogy el sem olvasta a kész könyvet. Ha nem így lett volna, akkor nem szerepelnének a jelentésben olyan idézetek (állítólag a könyvből), amelyek a megjelent regényben nem találhatók.

Korántsem állítom, hogy Kovács Vilmos *Holnap is élünk* c. regénye hibátlan, s hogy az általam szerkesztett könyv nem ad okot semmi vitára. Azt viszont meggyőződéssel mondhatom, hogy a kijavított és már megjelent könyv eszmei tartalmát tekintve nem tér el a szocialista realizmus elveitől és attól az állásponttól, amelyet szovjet irodalmunk követett az adott témakörben a könyv megjelenése idején.

Mi indított bennünket, kiadókat, és személy szerint engem a szóban forgó regény megjelentetésére?

Mindenekelőtt az, hogy a kézirat valamennyi recenzense méltatta a regény művészeti értékét és kiadása mellett foglalt állást. Így döntött a szerkesztőbizottság is.

Azonkívül abban az időben az egész szovjet irodalomban felerősödött a személyi kultusz hibáinak és következményeinek bírálata. Úgy véltük, hogy az akkori években napvilágot látott szépirodalmi művek (Nyikolajeva: *Útközben, Napló*; Tvardovszkij: *Egyre messzebb, Tyorkin a másvilágon*; Szimonov: *Élők és holtak*; Jevtusenko: *Sztálin örökösei* c. verse, amely pártunk központi lapjában, a *Pravdában* jelent meg, stb., valamint a *Tiszta égbolt*, *A csend*, *Az elnök*, a *Kórterem*, az *Egy nap krónikája* és más filmek) mellett a *Holnap is élünk* megjelentetése törvényszerű.

Kovács regénye nem úgy taglalja a háború utáni években elkövetett hibákat, mint a szovjethatalom velejáróját, hanem mint a személyi kultusz következményeit, a személyi kultuszt, amelynek országunkban egyszer s mindenkorra véget vetettek. Úgy véltük, hogy éppen ezt a gondolatot kell megerősíteni a magyar olvasóban.

Végül pedig azt is figyelembe vettük, hogy Kovács Vilmos nem véletlenül választotta az adott témát. A könyvben számos esemény leírása önéletrajzi ihletésű. Kovács Vilmos apja veterán kommunista volt, Gát község pártszervezetének titkára, akinek politikai tevékenységét a *Sljahom Zsovtnya (Október útján)* c. dokumentumgyűjtemény is méltatja (III. kötet, 416. old.), és aki a személyi kultusz áldozata lett.

Befejezésül még azt szeretném hozzátenni, hogy nem hárítom el magamról a felelősséget a könyvben előforduló tényleges hibákért, azonban semmiképp sem érthetek egyet Bodnár et. túlságosan messzemenő következtetéseivel, amelyeket a regényben nem található “idézetekre” épít. Ez készített beadványom megírására.

BARZSÓ TIBOR,
a könyv szerkesztője

DOKUMENTUM

A múlt század 70-es éveinek elején politikai okokból megsemmisítő szándékú „kritikával” sújtott Forrás Stúdió tagjait a hatalom nem tudta megfélemlíteni. Némelyek ugyan önként vállalt hallgatással reagáltak a retorziókra, de voltak olyanok is, akik a hallgatásba-elhallgattatásba való beletörődés helyett az ideológia otromba betontömbjén próbáltak rést keresni és ütni, amelyen át az irodalmi köztudatba történő „visz-szaszivárgást” remélték.

Fodor Géza több mint huszonhárom évvel korábbi kelezésű folyamodványa a szó betű szerinti értelmében kordokumentum; tartalmában, stílusában egyértelműen megnyilvánul az elszánt törekvés: éppen az említett retorziók elrendelőivel indulatosan pörölve, érveket felsorakoztatva, egyszersmind érzékelhető politikai ravaszsággal felmutatni, megvédeni a fiatal alkotók – s általuk egy jogfosztott kisebbségi népcsoport – igazságát. Ami abban a korban „természetesen” nem sikerülhetett – a címzettként feltüntetett szervek semmilyen formában nem válaszoltak a folyamodványra –, ez a körülmény azonban nem csökkenti a dokumentum értékét, amelynek – úgy hisszük – napjainkra is érvényes üzenete van.

A szerk.

*

Az Ukrajnai Kommunista Párt
Kárpátontúli területi bizottsága,
valamint
az Ukrajnai Írószövetség
területi tagozata titkárságához

Tisztelt ILNICKIJ elvtárs!
Tisztelt SZEMENYUK elvtárs!
Tisztelt MEJHES elvtárs!

Jobb lehetőség híján ez úton próbálunk folyamodni a fenti címekhez. Szeretném, ha az itt leírott sorok meghallgatásra és megértésre találálnának.

1971 tavasza óta – kerek 8 éve! – egyetlen hazai, magyar nyelven megjelenő sajtókiadványban sem tudom megoldani írásaim publikálását. Többször fordultam az elmúlt évek során írásaimmal lapszerkesztőkhöz, kiadói felelősökhöz: – eredménytelenül. Nyílt és burkolt elutasítások legmeghökkenőbb (olykor határozottan durva) formáiba ütköztem! Így jutottam hát arra a következtetésre, hogy ez ügyben közvetlenül, s nem utolsósorban, a területi pártvezetéshez fellebbezek.

Ezen a téren, persze, nem csak én vagyok ilyen helyzetben, hanem jónéhány társam is – az egykori FORRÁS STÚDIÓ volt tagjai. Valamennyien paraszt- és munkás-származásúak vagyunk, az élet legkülönbözőbb és annak mindig a nehezebb útjait, iskoláit jártuk és járjuk mai napig. Határozott mondanivalónkat az „é r t e d haragszom, nem

ellened!” mindinkább józanabb, mélyen szocialista indíttatású program jegyében fogalmazzuk; olykor akár a legmetszőbb kritikai és önkritikai éllel (volt már rá példa, hogy önmagunkat sebezz fel és nem a legszerencsésebben); de ragaszkodva mégis az idézett sor József Attila-i értelméhez és lényegéhez! Mindez – akár versről, akár egyéb műfajról legyen szó – a legjobb és leghaladóbb hagyományokon kikristályosodott, komplex szocialista-realista alkotómódszer egyetemes érvényű fejlettségi fokán, új hangon, újabb utakat törve és igazodva a korszerűséghez. Mert célunk az is, hogy a szovjetunióbeli magyar irodalmat elmozdítsuk arról a holtpontonról, amelybe azt a Balla László-féle doktrinér irodalompolitika belesodorta és rögzítette az amatőr dilettantizmus szintjén. A kíváncsalom az, hogy irodalmunk gyengeségét és betegségeit kinőjjük; távolilag pedig, hogy a lehető legjobb módon versenyképessé tegyük! Ha csak a közép-európai szocialista országok nemzetiségi irodalmait vesszük is, nagyon szembeütő az a számunkra egyáltalán nem hízogató tény, hogy a szovjet-magyar (azaz: kárpátontúli) irodalmi kísérleteket a hozzáértő, komoly kritika rendre elutasítja, elmarasztalva a művészeti szintet, a korlátozott tematikát, a formakezelés avított módját és technikáját, s nem utolsósorban az egyes műfajok hiányait, köztük a legfontosabbat: az objektív irodalmi kritikát.

Bizony, a kárpátontúli magyar irodalom egyre gyakrabban kerül „terítékre” a szomszédos európai országok sajtójában. Példa erre az utóbbi 10 év kritikai anyaga. (*Népszabadság, Kortárs, Alföld, Új Forrás, Kritika, Tisztaíj* – az MNK-ból; *Új Szó, Irodalmi Szemle* – CSSZSZK; *Utunk, Igaz Szó, Korunk* – Románia; *Híd, Képes Ifjúság, Új Symposion* – Jugoszlávia). Valamennyi a kárpátontúli magyar irodalmi értékeket kéri számon!

Távol áll tőlünk, hogy ennek kapcsán Balla László „portréját” válasszuk céltáblául. Sokan ma is úgy gondolják, hogy *kizárólag* az ő személye jelenti számunkra az akadályt. Egyrészt igen, hiszen Balla valóban foggal-körömmel igyekszik távol tartani bennünket minden hazai fórumtól. De ezt a könyvgyárost, aki túl soká ragadt a szerkesztői székbe, immár nemcsak a kritika, de közvéleményünk is egyre lejjebb írja, le az irodalomtörténet lomtárába. Ő, a dzsentri-ivadék, akivel mi osztályalapon is szöges ellentétben állunk, ma már csak visszajáró – bár kétségkívül „élő” – Fantom.

A nagyobb baj az, hogy szerkesztői hatalmánál fogva nagyon visszaél helyzetével, s még az olyan fórum is, mint a Kárpáti Kiadó magyar szerkesztősége, inkább kapaszkodik a Balla uszályába, mintsem – meggyőződésükhöz híven – irodalmunk értékrendjét szemmel tartva válogassa meg az oda befutott kéziratokat!

S az a tény, hogy a területi pártbizottság ugyancsak szemet huny a kárpátontúli magyar irodalom megosztottságán, talán még nagyobb hiba!

Tisztelt elvtársak! A magam és a társaim nevében ezennel kérvényezem, hogy Balla László 1971 óta fenntartott „irodalmi tabu”-ját, amelyet velünk szemben, írásainkkal szemben eddig alkalmazott, helyezze hatályon kívül!

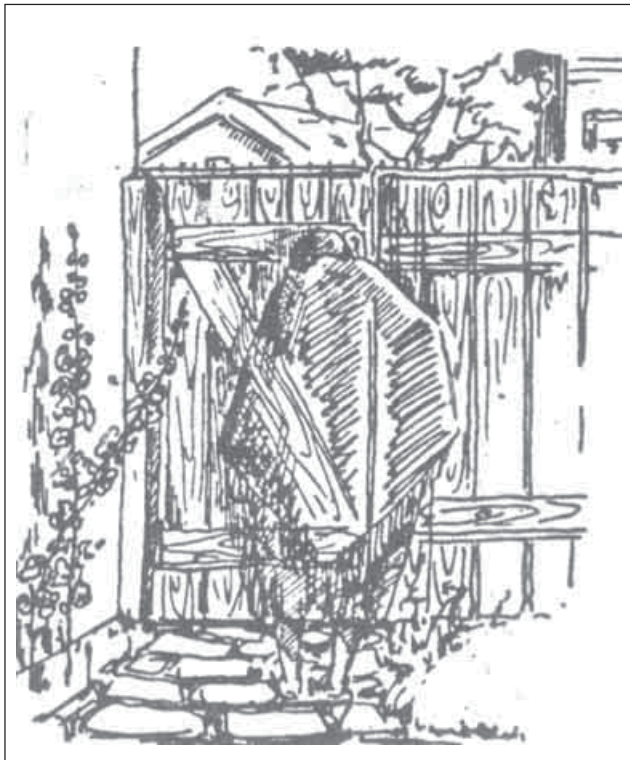
Továbbá: a területi pártbizottság rendelje el azon írásaink közzétételét, amelyeket alkalmasnak ítél a publikálásra. Írásainkat csak az esetben nyújtjuk be a pártbizottsághoz, illetve az Ukrajnai Írószövetség területi tagozata titkárságához, ha a fentebbi szervek

elrendelik a Balla-féle irodalom és irodalompolitika felülvizsgálatát egyrészt, másrészt pedig: ha bennünket is, akiket eddig mindentől távol tartottak és elhallgattattak, bevonnak az alkotói közösségekbe.

Várakozással tekintünk a pártszervek döntése elé, remélve, hogy problémáinkra sikerül megoldást találni!

Tisztelettel: **FODOR GÉZA**,
középiskolai tanár, mérnök,
fiatal kárpátontúli magyar költő

Uzshorod, 1979. április 11-én,
a magyar költészet napján.

SVÉDORSZÁGI JEGYZETEK

1. Ismerkedés a „tonga törzssel”

Diákkoromban, az Ungvári Állami Egyetemen Zékány Imre tanár úr oktatta a finnugorisztikát, amit a legizgalmasabb tantárgynak tartottam, bár úgy gondoltam, aligha lesz alkalmam valaha is egy finnel vagy lappal találkozni. Tévedtem: a sors ajándékeként, a Stockholmi Magyar Önképzőkör jóvoltából idén június 19-től július 2-ig tizennégy szép napot tölthettem Svédországban.

Mielőtt sorra venném ottani élményeimet, Bonkáló Sándortól idézek, aki „A rutének” című könyvében – ez a mű 1989-ig indexen volt – a következőket írta: „A VIII. században, amikor a mai oroszok, ukránok, rutének és fehéroroszok, vagyis a keleti szlávok ősei a történelem korszakába léptek, nem volt se közös nevük, se közigazgatásilag megszervezett államuk. Örökös volt a viszály az egyes törzsek és falvak közt. A XII. századból való krónika, az ún. Nesztor-krónika szerint az Ilmen-tó körül élő szláv törzsek megunták a sok viszálykodást, egyesültek és a tengeren túlra, a ruotsi (rusz) nevű skandináviai törzshöz mentek és azt mondták neki: ‘Földünk nagy és gazdag, de nincs rajta rend. Jertek, uralkodjatok rajtunk és kormányozzatok bennünket’.

A rusz nevű skandináv törzs elfogadta a meghívást és előbb az Ilmen-tó környékét, majd utána a Dnyeper mentét is megszállta és Kijev központtal közigazgatásilag megszervezte. Az a rusz (finnül ruotsi) nevű skandináv hajósnép, amely Rurik (az Őskrónika szerint annak a három fivérnek az egyike volt, akit a mai Oroszország északnyugati területén élő szláv és finn törzsek meghívtak uralkodójuknak. Későbbi krónikáiról szerint ő volt az első keleti szláv – orosz – Rurikovics-dinasztia megalapítója) vezetésével a Dnyeper mentét megszállta, Svédország nyugati részén, a mai Uppland, Södermanland és Östergötland területén lakott. Az általa megszállt és kormányzott keleti szláv föld, a ‘ruotsik földje, a ruszok földje’, keleti szláv nyelven russzkaja zemlja, röviden a Rusz nevet kapta. Az országalapító skandináv hajósnép csekély számú volt. Egy-két évtized múltán úgy beolvadt a szláv többségbe, hogy semmi nyomot sem hagyott maga után. A megszálló vezér unokái már tiszta szlávok.”

Nos, ezt írják a krónikák. Ami a jelent illeti, Stockholmban nagyon sok oroszul beszélő embert láttam, ami nyilván Szentpétervár közelségével magyarázható, de az is lehet, hogy sokakban feltámadt a „honvágy” és csupán az „őshazát” keresik. Egyébként: a napokban hallottam a hírt a televízióban, hogy egy felmérés szerint a lakosság életszínvonala Norvégiában a legmagasabb, a második helyen Svédország áll, az Amerikai Egyesült Államok pedig, az egykori „álmország” az ötödik helyre szorult...

A Stockholmi Magyar Önképzőkör 1988. július 9–16. közt tartotta első táborát 21 meghívottal Tangagardében (Tongajerdének ejtik), a Tolken-tó közelében egy épületkomplexumban. Azóta minden évben felvonják az udvaron a svéd és a magyar

zászlót, a táborlakók elénekelik a magyar himnuszt, meghallgatják az előadásokat, megfőzik a csapat reggelijét, ebédjét, vacsoráját, merthogy személynévtárcs nincs: itt a vezérigazgató is megfoghatja az óriáskuka egyik fülét, ha éppen a személynévtárcsát kell kivinni a konyhából, és az egyetemi tanár is berakhatja a mosógépbe a mosatlant.

Hogy az önképzőkörösök honnan szereztek tudomást rólam? A Stockholmban megjelenő „Horisont” 2000. évi májusi számában Berniczky Éva, Egyed Emese, Harkai Vass Éva, Juhász Katalin, Jókai Anna, Kovács Magda, Lovas Ildikó, Mezey Katalin, Varró Ilona és Vathy Zsuzsa írásai mellett közölte két versemet norvégul, illetve svédül. Úgy látszik, az ottani irodalombarátok érdekesnek találták, hogy Kárpátalján is élnek magyarok, és miután minden táborba hívtak külföldi előadókat, az én nevem is felmerült. Hosszú idő óta én voltam a tangagardei tábor „legkülföldibb külföldije”: a Budapest–Stockholm autóbusz 60 utasa közül vízumot csak nekem, ukrán állampolgárnak kellett beszereznem...

Szentkirályi Csaga orvosnő, a Svédországi Magyarok Szövetségének elnökségi tagja, aki utazásomat koordinálta, Borasban, a táborhoz közeli kisvárosban „szedett le” az autóbusról. Szerda este volt, a táborozók csak másnap érkeztek, így alkalmam nyílt „belakni” a környéket és szoktatni magamat a gondolathoz, hogy hamarosan számot kell adnom róla: „Miféle szerzet a kárpátaljai költő?”

Előadásomban a kárpátaljai magyarság helyzetéről számoltam be, hangsúlyozva a templom és az iskola nemzetmegtartó erejét. Számtalan kérdés hangzott el, örültem is az egybegyűltektől aktivitásának, mert azt bizonyította, sorsunk nem közömbös a Svédországba elsősorban Erdélyből kivándorolt magyarok számára. Előadótársaim – Tóth Károly Antal újságíró, az „Új Kéve” (a Svédországi Magyar Protestáns Egyházi Közösség lapja) munkatársa, Tornai József, József Attila-díjas magyarországi költő, a Stockholmban élő Sente Imre költő, műfordító, nyugalmazott egyetemi tanár, Vallasek István, a Csíkszeredai Sapientia Egyetem tanára – rendkívül érdekes beszámolókkal tették emlékezetessé a tábor hétköznapijait. Igazából csak akkor mértem fel a helyzetemet – hogy hályogkovácsként mire vállalkoztam –, amikor megláttam az előttem itt táborozott alkotók névsorát: Határ Győző, Lászlóffy Aladár, Kányádi Sándor, Albert Gábor, Bodor Ádám, Dávid Gyula, Grendel Lajos és még sokan mások, egy egész irodalmi lexikon... A tábori napok értékelésekor úgy tűnt, a hallgatók elégedettek voltak az előadásokkal és az irodalmi estekkel. Az utóbbiak sikeréhez nagyban hozzájárult Citron Zsuzsa, a Stockholmi Opera művésze is, aki (tábori zongorán) csodálatos zeneművek előadásával ajándékozott meg bennünket.

Így lettem a tangagardei „tonga törzs” tagja, amit elsősorban értelmiségiek, azaz újságírók, írók, költők, művészek, lelképásztörök, orvosok, üzletkötők, mérnökök, tanárok alkotnak; olyan emberek, akik megtalálják a közös nyelvet a messziről jött nemzet-társakkal is. Hajnalba nyúló, tábortűz melletti népdalesték tették még emlékezetesebbé a táborozást, meg Sente Imre furulyaszó-ébresztői, amelyek a napfényes júniusban örömmel töltötték el szívünket; és cseremisiz népdalfordítása, amit „a tábor dalának” választott a „tonga törzs”:

*Lám a kakukk az erdőben
szüntelen ugyanazt mondja.
Közben tart egy percnyi pihenőt,
nincs a világra gondja.*

*Most rokonok közt vagyunk,
vessük el mi is a gondot!
Percnyi létünk múltó örömét
tönkre ne tegyék a gondok!*

2. „Szétszórtság – összetartozás”

A fenti cím az 1993-ban megtartott 6. tangarderai tábor jelmondata volt. Az akkori táborozók lelkiállapotát Szentkirályi Csaga, a mindenkori „íródeák” tömören így fogalmazta meg: „Kárpátalján, Bácskában, Magyarországon és Erdélyben születtünk; Svédországba, Dániába, Norvégiába és Észtországba szóródtunk szét, de Tangagardén találkozási kétségtelenül érezzük, hogy összetartozunk. A szétszórtság ellenében az évről évre rendezett táborainkkal összetartozásunk tudatának adunk nyomatékot, magunkra alkalmazva a jeremiási ígéret biztatását: ‘Halljátok az Úr igéjét, ti népek, hirdessétek a távoli szigeteken, és mondjátok: Aki szétszórta Izráelt, össze is gyűjti, és őrzi, mint pásztor a nyáját’. Idézet Vánky Anna megnyitójából”.

A szétszórtságot és az összetartozást leginkább a Svédországi Magyar Protestáns Egyházi Közösség 2002. január 19-i országos küldöttgyűlése beszámolójának adataival illusztrálhatom (megjelent az „Új Kéve” c. folyóirat ez évi 1. számában).

Svédországban jelenleg 14 magyar protestáns gyülekezetet tartanak számon, ezekben tavaly 139 alkalommal volt istentisztelet, összesen 5281 résztvevővel. Finnországban és Észtországban az egyházközösségek lelkipásztorai – Molnár-Veress Pál lelkész és Magyar-Köpe Gábor másodlelkész – a múlt évben 6 istentiszteletet tartottak 373 résztvevővel. Az egy évvel korábbihoz képest megkétszereződött az ifjúsági bibliaórák, vallásórák, kátéórák és alkalmi áhítatok száma; az 58 alkalmon összesen 471 gyermek és ifjú vett részt.

A 2001. esztendő folyamán 7 gyermeket keresztelek meg és 11 egyháztagot temettek el. A lelkészek számos alkalommal voltak beteg-, illetve családlátogatáson, részt vettek a különböző magyar egyesületek rendezvényein, hivatalos egyházi találkozók, az egyházi és állami szervek találkozóin.

A beszámolóban megemlítik, hogy felvetődött a Nyugatra szóródott magyar hívek nyilvántartásának, ezzel együtt anyakönyvezésének egyre égetőbb kérdése, ugyanis a menekültként érkezett emberek egy részének olykor igen nyomós okai voltak arra, hogy személyes adataikat ne vegyék fel semmilyen nyilvántartásba. Ennek következtében ma oda jutottak, hogy talán könnyebb rábukkanni egy szibériai fogolytáborban elhunyt második világháborús magyar katona nyomaira, mint a Nyugat süllyesztőjében eltűnt hozzátartozóra, akit rokonai vagy barátai keresnek.

A Nyugaton élő magyarok helyzetének megvilágítása végett Hegedüs Zsolt Kolozsvárról elszármazott, Stockholmban élő író „Svédcsavar” című karcolatkötetéből idézek néhány gondolatot, a szerző engedélyével:

„Új országban, új életet kezdve két fontos dolog foglalkoztatja az embert. Az egyik az, hogy mikor – és főleg hogyan – kap munkát. A másik meg az, hogy mikor jön már az az éjszaka, amikor nem arról álmodik, hogy otthon van, és minden pontosan olyan, mint amikor elindult. A sok ismerős arc lelket melengető látványától mosolyog álmában. Aztán elbúcsúzik, felül a vonatra és... nem találja az útlevelét. Az éjszaka közepén csuromvizesen felriad, felkattintja a lámpát és megkönnyebbülten hunyorog az IKEA-bútorokkal hézagosan berendezett szobában. Nekem fél évig voltak ilyen álmaim. Ismerek valakit, aki több mint tíz éve csinálja ezt...

A magamfajta bevándorlónak irigységmentes volt a fiatalkora, egykori osztálytársaim... szegény családból kerültek ki. Vágyaink valahol a színes fakockáknál, a rozsdás piculáknál és a rongyos focilabdánál rekedtek meg. A svéd fiatal nyáladzását a csillogó paloták kertjeiben legelésző pónilovak, a kikötők vizén hintázó luxushajók és a villanegyed utcáin kergetőző Porschék indítják meg.

A szocializmusban mindenkinek meg volt szabva a hatásköre. A skandináv pszeudokapitalizmusban nem ennyire szembeötlő az emberek hovatarozása. Az alkotmány biztosítja a szólásszabadságot, azt gondolsz, azt mondsz, úgysem történik vele senki... A hatalomra tényleges befolyással bíró emberek sem mutogatják sűrűn magukat, ezért jóformán nincs kire haragudni az alacsony bérek meg a magas árak miatt. Életünk folyását a Piac szabja meg. A Mumus szerepét a Párt helyett a periodikusan jelentkező gazdasági válsággal bekövetkező munkanélküliség tölti be...

Időnként ránk tör a gazdasági válság, azaz kiderül, hogy pénz helyett már régesrég számok vannak forgalomban. Ilyenkor pánikszerűen kirúgják a dolgozók tizenöt-húsz százalékát...

Aki megtartotta a munkáját, az a tenyerét dörzsöli és hálából – vagy inkább félszből – rátesz még egy lapáttal...

A mérleg nyelve a skála végéhez tapad a nyereség oldalon, a melósnak sikerült halálra dolgoznia magát. A munkaadót ez sem zavarja, mert a kintrekedtek alig várják, hogy üresedjen a hely. Állam bácsi térdig jár az adókból befolyt pénzben – az adósságát ekkorra már szigorúan tilos szóba hozni –, ezért nagylelkűen megnyitja intézményei kapuit tehetségtelen, de megbízható alattvalói előtt. A kirekesztett számára nem a fizetés a fontos, csak az, hogy valahol bent legyen a lába...

Amikor először olvastam ezt a gondolatfüzért, megdöbbentem: ugye, milyen ismerős? Ezt csak egyvalamivel lehet magyarázni: hozzánk is „begyűrűzött” a kapitalizmus, de fordítva tolatott be ama nagy zsákba; nem az „orális”, hanem az „aborális” részével. Most azt szagoljuk...

A svédországi magyarok összetartozásának szükségességét a szétszórtságból fakadó igény alakítja. Új ismerősöm, Petterson Éva 1956-ban fiatal lányként menekült el üldözői elől, Magyarországról. Svéd nemzetiségű férfival kötötte össze az életét, svéd nyelv-közegbe került és – önhibáján kívül – lassacskán elfelejtette az anyanyelvét. Amikor férje elhunyt, magára maradva döbbenet tapasztalta, lelke mélyéről feltörnek a magyar

népdalok. Megtudta, hogy Stockholmban van egy Magyar Ház, ahol rendszeresen találkoznak a svéd fővárosban élő magyarok. Éva első alkalommal csak a ház küszöbéig merészkedett, onnan visszafordult, mert attól félt, a közösség nem fogadja be. Aztán mégiscsak átlépte a küszöböt, mind gyakrabban kereste fel az intézményt, s magam is tapasztaltam Tangagardében: „visszatanulta” a magyart, és legnagyobb csodálkozásomra ő volt az, aki a Midsommar (nyárközép, június 22.), a svédek egyik legnagyobb ünnepe (országos szabadnap, majdnem olyan, mint a Karácsony) alkalmából mezei virágokból koszorút font nekem, a messziről érkezett magyar testvérnek...

3. Svédek... felhívta

Svédország lakossága 8,9 millió főt számlál, a népesség-növekedés több mint 40 százalékát a szomszédos skandináv országokból és más világrészekről érkezett bevándorlók adják. Az ország területe 450 ezer négyzetkilométer, ennek felét erdő borítja, alig egytized része áll művelés alatt. A meglehetősen sík vidéken közel százezer tó található. A téli átlaghőmérséklet valamivel fagypont alatt van, a havazás mérsékelt. Az északi tájakon hosszú és hideg a tél, a nyár pedig világos és hűvös. Júniusban és júliusban napi huszonnégy órán keresztül tart a nappali világosság.

A lakosság 85 százaléka a lutheránus svéd egyház tagja. A születések száma, akárcsak más fejlett ipari országokban, alacsony, a várható élettartam igen magas, férfiaknál kb. 76, a nőknél 82 év. Észak-Svédországban két őshonos kisebbségi nemzetiség él, a lappok és a finnek.

Svédországban alkotmányos demokrácia, parlamentáris kormányzási rendszer van. XVI. Károly Gusztáv királynak, mint államfőnek kizárólag ceremonális jellegű feladatai vannak. Az országgyűlés egykamarás, tagjait négyéves időszakra, arányos képviselet alapján, közvetlen választások útján választják. A választójog általános, a szavazati jog alsó korhatára 18 év.

Svédország 1995 óta az Európai Unió tagja, aktívan részt vesz egy olyan – jövőbeni – Európa megteremtésében, amelyet demokrácia, szolidaritás és nyitottság jellemez. Regionális téren a Balti-tengeri együttműködés a svéd külpolitika alapkérdésévé vált; a balti államok széles körű támogatásban részesülnek, különös tekintettel EU-tagságra való előkészítésükre.

A múlt század elején Svédország gazdasága túlnyomórészt a mezőgazdaságra épült, ekkor Európa egyik legszegényebb országa volt. A nagy mennyiségű vasérc-, fa- és vízkészletek, a hozzáértő mérnökök és ügyes szakmunkások azonban lehetővé tették a gyors iparosítást, melynek révén az ország modern jóléti állammá fejlődött.

Az egészségügyi ellátás és a szociális gondoskodás a közszolgálati szektor feladata, amelynek alapja a társadalombiztosítási rendszer. Gyermekek születésekor a szülők 15 hónapos szabadságra jogosultak, amit megoszthatnak egymás közt, s a tizenöt hónap a gyermek 8 éves koráig bármikor kivehető.

A szakképzésre, átképzésre és védett foglalkoztatásra irányuló átfogó állami programok, valamint a más országrészen való elhelyezkedés esetén járó költözködési hozzájárulás segíti a munkanélküliek visszailleszkedését a munkaerőpiacon.

A 65. életévüket betöltött svéd állampolgárok mindegyike általános öregségi nyugdíjra jogosult. Az ezt kiegészítő, a jövedelemtől függő pótnyugdíjat az új nyugdíjrendszerben olyan általános nyugdíj váltja fel, amelynek megállapításakor többek közt a táppénzt és a gyermekgondozási díjat is beszámítják.

Választhatóan 6 vagy 7 éves kortól valamennyi gyermek számára kötelező a kilencosztályos iskolai oktatás. Igen magas, 95 százalék a szakmai és elméleti tanterveket egyaránt kínáló középiskolákban továbbtanulók száma. A felsőfokú oktatás, amely szintén ingyenes, mintegy 40, többségében állami intézményben zajlik. Sokan 25 éves kor után kezdik felsőfokú tanulmányaikat, élve a munkahelyi tapasztalattal rendelkezőket megillető különleges felvételi előnyökkel. A hallgatók fele nő, a felnőtt svéd lakosság több mint egynegyede rendelkezik felsőfokú végzettséggel.

Svédek... felhívítva? A cím tulajdonképpen nem helytálló: bár Svédország lakossága a nemzetiségi összetétel szempontjából valóban „tarka” – ez a tény az ország javára válik.

A stockholmi Magyar Ház Híradója legutolsó számában írja Stuber György, hogy Isohookana Asunmaa, a csángóság ügye ET-beli pártfogójának figyelme „kiterjed a svédországi finnek gondjaira is. Nemrégiben meghívást kaptam tőle egy stockholmi találkozóra, ahol az itteni finnek gondjairól volt szó. Nagyon tanulságos volt, hogy a csillogó felszín alatt esetükben is komoly gondok rejtőznek a mélyben. A svédországi finnek szeretnék, ha ugyanolyan példás lenne kisebbségi helyzetük, mint a finnországi svédeknek. Ettől bizony még messze vagyunk. Milyen ismerős dolog! Mennyivel más lenne néhány, Magyarországgal szomszédos országban élő magyar kisebbség helyzete, ha a magyarországi kisebbségek jogait és lehetőségeit élveznék!”

Nem én mondtam...

4. „Vannak vidékek legbelül...”

Az a tizennégy nap természetesen nem események nélkül telt el. Kezdetben tartottam attól, hogy nem találok meg a közös nyelvet a svédországi magyarokkal: bennem is volt előítélet a Nyugatra települtekkel szemben, azt gondoltam, a gazdagsághoz szokott emberek nem igazán érthetik meg az S-modellben (segélyből) vagy T-modellben (turkálóból) „feszítő” nemzetzársat. Kellemesen csalódtam, s talán azért, mert akiket a két hét alatt megismertem, elsősorban Erdélyből települtek ki, és az első időkben igen sokat szenvedtek a kirekesztettségétől, a honvágytól.

A marosvásárhelyi Tótfalvi Zoltán 2000-ben „Északi változások” címmel interjút adott ki, amelyben 30 olyan személyiséget „kapott tollvégre”, akik ott vannak a svédországi magyarság első vonalában. Részben e kötet alapján, dióhéjban hírt kell adnom azokról a nemzetársainkról, akikkel találkoztam, és akik a „nagy idegenben” – ahogy szülőfaluamban, Nagyberegen mondanák – megállták a helyüket, dicsőséget hoztak a magyar névre.

Tóth Károly Antal újságíró, aki az idei tangagardei táborban „... és bízva bízzál” címmel tartott vitaindító előadást. Az „Ellenpontok” című erdélyi szamizdat-folyóirat meghatározó egyénisége. A Stockholmi Magyar Ökumenikus Önképzőkör gondozásában

1994-ben jelent meg „Hova-tovább” c. kötete. Felesége, Tóth Ilona az „Ellenpontok” egyik munkatársa volt, versei és novellái erdélyi, partiumi magyar lapokban láttak napvilágot. Találkozásunk kapcsán, Tangagardében is született egy verse:

szeretet

*mert belül is vannak helyzetek
mikor a lélek csendesen ünnepel
amikor tudja az Egyhez tartozik
a Te az Én-ből semmit nem vesz el
s az egész hiánya
a másikhöz emel*

(Azt hiszem, éppen az „egész hiánya” volt az, ami engem a Svédországban élő magyarokkal összekötött. Ide kívánczik egy megkönnyeztetően döbbenetes élmény. A kölcsönös bemutatkozáskor sor került a Tóth-család legkisebb gyermekére, a kilencéves Mártonra is, aki ennyit mondott: „Jöteborgban születtem, erdélyi magyar vagyok...”)

Dr. Szentkirályi (Vánky) Anna gyermekpszichiáterrel, a tangagardei önképzőköri táborok kezdeményezőjével folytatom a sort. Sokáig ő volt a Stockholmi Magyar Ökumenikus Önképzőkör elnöke, az idén is szívvel-lélekkel kivette a részét minden munkából. Férjét, dr. Vánky Farkast, a stockholmi Karolinska Intézet nyugalmazott tumorbiológusát is megismertem. Veress Zoltán író, több lírai, prózai és gyermekverskötet szerzője, a Stockholmi Erdélyi Könyv Egylet szerkesztője, az „Új Kéve” alapító szerkesztője, aki 1986 óta él a svéd fővárosban feleségével, Telegdi Magda írónővel. (A román államhatalom középiskolásként, összeesküvésben való részvétel vádjával 1952-ben mindkettőjüket börtönbe vetette és három, illetve két éven át ott is tartotta őket). Dr. Szentkirályi Csaga pszichiáter, a SMOSZ vezetőségi tagja, a nyári önképzőköri táborozások egyik kezdeményezője, állandó krónikása. Sántha Ferenc műépítész, a Svédországi Magyar Építésszek Szövetségének elnöke, Molnár-Veress Pál evangélikus lelkész, a Svédországi Protestáns Magyar Gyülekezetek, illetve a finnországi, norvégiai és észtországi magyarok lelkipásztora, a kéthavonta megjelenő „Új Kéve” másik alapító szerkesztője, dr. Imreh István sugárbiológus, a Karolinska Intézet kutatója (a kromoszóma-átvitelt mindössze tízen tudják elvégezni a világon; ezek egyike Imreh István).

Vannak olyan emberek a magyar szövetség „katonáinak” sorában, akiknek életét és munkásságát eddig semmilyen könyvben nem méltatták, de nélkülük szegényes lenne a svédországi magyar társadalmi élet palettája. Közéjük tartozik Sántha Judit, az önképzőkör elnöke, Mihály Ferenc és felesége, Mihály Éva, a Stockholmi Magyar Ház Közösség mindenesei; Vent Ida nyugdíjas könyvtáros, Citron Zsuzsa zongoraművész, Kalocsi Gitta, a Stockholmi Magyar Ház Közösség elnöke és férje-jobbkeze, Kalocsi Miklós; Jordáky Béla és felesége, Méry; Sente Imre karjalai finn származású felesége, Taina és sokan mások...

Bár nem volt alkalmam ellátogatni Kristianstadba, megtudtam: Molnár Gergely, a Marosvásárhelyről áttelepült agilis szervező jóvoltából 1991 óta ott is működik magyar

egyesület, 300 taggal; testvértelepülésként tartják számon – többek közt – Ungvárt, Beregszászt, Kassát, Szabadkát, Kolozsvárt, Aradot, Csíkszeredát, Marosvásárhelyt, Székelyudvarhelyt, Győrt, Zalaegerszeget. Vendégszerepelt a városban a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház társulata is, Petőfi „Az apostol” c. elbeszélő költeményének színpadi változatát adták elő.

Bihari Szabolccsal, a SMOSZ elnökével nem sikerült találkoznom, de csupa jót hallottam róla: rendkívül energikus személyiség, jól össze tudja hangolni az 5670 fizető tagot számláló 36 tagegyesület munkáját. Mint megtudtam, Wennesz László elnökletével a SMOSZ-nak segélyszervezete is van, amely 150 segélyszállítmányt juttatott el a rászorulóknak, ezen belül az árvízkárosultaknak, Kárpátaljára is.

Találkoztam olyan stockholmi magyarokkal is, akik jól érzik magukat a svéd közegben, svéd barátaik vannak, elfogadták a visszafordíthatatlant: az új haza előbb-utóbb magába szippantja a bevándorlót, feloldja nemzeti másságát. Ők már integrálódtak, s véleményem szerint nem telik el egy emberöltő, asszimilálódnak is. Lehet ez ellen tenni valamit? Sokan vitatkoznak rajta, kapálóznak a folyamat ellen, de akadnak olyanok is, akik a magyar szervezetekben való munkálkodást pótszelekvésnek tartják, afféle struccpolitikának, amely csupán elodázza az elkerülhetlent.

Magánbeszélgetések során azonban sok olyan történetet is hallottam, amelyekből levonhattam a következtetést: az élet Svédországban sem fenéig tejfel. Meglepően sok a sérült lélek, akik nemegyszer megkapták az „öslakosok” gúnyos jelzőjét: „jawla invandre”, azaz „mocskos bevándorló”...

Ennek ellenére valamennyi új ismerősöm kijelentette, semmi pénzért nem költözne vissza elhagyott szülőföldjére. S hogy miért nem? Mert „Vannak vidékek legbelül...” – ahogy Kányádi Sándor egyik versében megfogalmazta, és ezeket a lelki vidékeket az ember legtöbbször csak azoknak mutatja meg, akikkel valószínűleg soha többé nem találkozik...

Svédországban is így állunk az Úr színe előtt.

2002

KÁLÓCZY KATALIN

A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN ÉLŐ MAGYAR KÖZÖSSÉGEK KÖZMŰVELŐDÉSI TEVÉKENYSÉGERŐL

*„Nagyon-kő hull nagyon apadó nagyon-kútba, és
mi készenlében állunk vödreinkkel, mert
mégis hordani akarunk belőle továbbra is.”*

Lászlóffy Aladár

Ez idő szerint nem lehet olyan tanulmányt írni a Kárpát-medence magyar közösségeinek a legutóbbi évtizedben végzett közművelődési tevékenységéről, amely szigorúan a kutatási adatok világára támaszkodik. Hiányoznak az egzakt társadalomtudományi kutatások és adatforrások. Részvizsgálatok, töredéket bemutató pillanatsfelvételek készültek, de a tudomány rendszerességével fölterképezett kulturális valóság képe nem állhatott össze a mozaikokból. A határon túl élő, a magyar államiságról lassan egy évszázada levált magyarságnak a rendszerváltozások utáni föléledését, a közösségiség megélésének sajátosságait, a változásokban megmutatkozó tendenciákat igyekszem azért megrajzolni más jellegű, a magyarországi támogatásokban megbúvó, de szintén földolgozatlan adatok és személyes tapasztalataim alapján. Az élmény közelsége, jellege miatt nem könnyű föloldanom azt az ellentmondást, amely a megélt emberi és a személytelen hivatali világ találkozásából keletkezik. Adattá, aktává személytelenedik közvetlen környezetemben mindaz az örömmel-szenvedéssel teli idő és tér, amelyben az elcsatolt országrészek magyar közösségeinek sokszínű kulturális-közösségi élete zajlik.

Vagyunk néhányan, akik ennek, a bátran hőskornak is nevezhető évtizednek elfogult tanúi voltunk-vagyunk. Szervezők Magyarországon, Erdélyben, a Felvidéken, Vajdaságban, Kárpátalján, a Drávaszögben, Muravidéken és Burgenlandban; küldetést teljesítő művészek, tudósok, akik otthonra leltek a határon túli magyar közösségekben, mert az otthonlétre való képességet vitték magukkal. A szemünk láttára születtek és erősödtek meg kulturális szervezetek, izmosodtak a közösségeket szervező, fejlesztő személyiségek, s esetenként rokkantak bele a kilátástalan vagy annak vélt küzdelmeikbe. Láttuk a magyarországi „nyitás” hivatalos és civil folyamatainak kibontakozását, bár az utóbbi – természetesen – megelőzte az állami szerepvállalást. Örömmel szemléltük a szaporodó támogató intézményeket és szervezeteket, szomorúan a határon túli magyarság támogatását megélhetési és presztízscélokkal megcsáhlózó kalózhajókat. Szóval részei lettünk e közösségeknek érzelmeinkkel, beállítódásainkkal, teljes személyiségünkkel. Hiszen a történelmi Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) Aradi Szervezete elnökének otthonából, bensőséges családi környezetből indultam Pécskára, hogy részt vegyek a gróf Klebelsberg Kúnó, hajdanvolt kultuszminiszter emlékére rendezett tudományos tanácskozáson és emlékezésen, laktam az „Európához egyre jobban közelítő” szállodákban és szegényes lelkési vendégszobában. Zsűríztem szórványban élő magyar

gyerekek nagyon is lokális versmondó versenyén és részt vettem koszorúzásokon a magyar kultúra legnagyobbjainak síremlékeinél, emléktáblájánál, szobrainál. Láttam egy szál izzóval „bevilágított”, a fűtetlenségtől és a szigetelés hiányától szagos falusi közkönyvtárat rongyos állományokkal és részt vettem a progresszív tudományosságot képviselő konferencián. Be- és elfogadtak a határon túli magyar egyházak szertartásain: katolikusan, kálvinistán és lutheránuson, unitáriuson.

Összefoglalóm tehát nem kis részben személyes tapasztalatokra épül, amely csak részben helyettesítheti a tényföltárást – nem is tör erre. De mert félő, hogy elszáll mindazon bátorítalan vagy öntudatos lépések emléke a mindennapok diktálta kényszerű cselekvések nyomása alatt, amelyek ténylegesen megidéznek egy rövid, de meghatározó művelődéstörténeti időszakot, erre is szükség van. Hogy ezzel foglalkozhattam, hogy meghatározó élményeknek lehettem részese, nem kis szerepe volt annak a véletlennek, amelyből „Isten arca mosolyog.”

A Kárpát-medencében, Magyarország határain kívül élő magyarság a rendszerváltozásig a civil kapcsolatok szintjén élvezhette a magyarországi figyelmet, az esetlegességek területén megvalósuló erkölcsi, szellemi, anyagi segítséget. Az úgynevezett létező szocializmus évtizedeiben a Kárpát-medencei magyar közösségek identitásukban, identitásuk megélésében súlyosan veszélyeztetve voltak elsősorban politikai, másodszorban gazdasági okok következtében. Mivel térségünkben történelmünk régóta úgy determinál bennünket, hogy magyar identitásunkat alapvetően anyanyelvünkben, anyanyelvű kultúránkban éljük meg, elsősorban az ehhez való jogot csorbitották. A rendszerváltozással járó változások a kulturális autonómiával kapcsolatban nem teljesedtek be az elmúlt évtizedben sem. Ennek okait ugyanúgy diszkriminatív politikai intézkedésekben, az általánosan nehéz gazdasági helyzetben belül a kisebbségeket különösen sújtó szigorításokban, a kisebbségi jogok szabályozatlanságában, vagy az európai mércével elfogadható jogszabályok be nem tartásában, illetve kijátszásában kell keresnünk.

A rendszerváltozás után Magyarország módosított alkotmánya fontos passzusban vállalt felelősséget a határon túli magyar közösségekért. A mindenkori magyar kormányok elidegeníthetetlen feladatává tette az elcsatolt országrészek magyarságáról való gondoskodást. Az 1990-es költségvetési törvény tartalmazott először olyan címeket, amelyek az erdélyi, a felvidéki, a kárpátaljai, a délvidéki magyar közösségek anyanyelvű kultúrájának támogatását célozták.

Megítélésem szerint az azóta eltelt időszakban a magyarországi kulturális támogatási politika szerves és egyívű fejlődéséről beszélhetünk. A 11 év alatt folyamatosan bontakoztak ki az egyes művelődési tevékenységek sajátos igényeire válaszul az egyes támogatási keretek és azok az eljárások, amelyekkel optimálisan lehetett célba juttatni a magyarországi költségvetési támogatást.

Mára az anyanyelvű kultúrát – az állami felelősségvállalásból következően – közigazgatási szervek és más intézmények, szervezetek is erősítik. Több minisztérium költségvetése teszi lehetővé a Kárpát-medencében élő magyarság kultúrájának támogatását, de kiemelten közülük jelenleg az Oktatási Minisztérium és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma. Mellettük jelentős anyagi keretből támogat a magyar kormányzat által létrehozott Illyés és az Apáczai Közalapítvány. A legutóbbi évek politikai döntéseinek

eredményeképpen a Határon Túli Magyarok Hivatala is foglalkozik közvetlen oktatási és kulturális célú pénzeszközök célba juttatásával. Két évvel ezelőtt pedig a Nemzeti Kulturális Alapprogram tárta ki kapuit a határon túli magyar közösségek előtt.

Milyen kulturális viszonyok között él a Kárpát-medencei magyarság, amely e támogatási rendszer kedvezményezettje? Milyen folyamatok zajlottak és zajlanak le az anyanyelvű kultúrához való jog gyakorlásában az elmúlt bő egy évtizedben – részben Magyarország támogató jelenléte következtében?

Bár a nemzeti kultúrához való kötődés mindenütt az identitás megélésének megjelenési formája, a kisebbségi létben ez hatványozottan így van. Nem feladatom itt annak elemzése, hogy a nem kivándorolt, a szülőföldjét el nem hagyott magyar kisebbségek esetében ez milyen mértékben érvényesül, de a tanulmány alapvetéseként leszögezhetjük, hogy például egy erdélyi kistelepülési egyházi kórus működése messze túlmutat a közös éneklés örömein. Múltat őriz, közösséget tart fenn, jövőbe vezető utat tart karban, erősít és igazol. A politikai történesek következtében a nemzetmegtartás napi feladattá válik, az ennek érdekében végzett cselekvések szinte kizárólagos terepe a kultúra, s mivel a kultúra-fenntartás eredendően állami felelőssége nem vagy disszonánsan nyilvánult meg, a feladat a legtöbb szomszédos ország magyarságának körében a civil szférára hárult. Miközben a civil szféra értékei eredendően éppen az önmegvalósítás, a dinamika, a progresszió, a lomhább állami szféra előtt járás, a Kárpát-medencei magyarság körében több éven keresztül ez a szféra befelé fordulóvá vált, a nemzetőrzés kulturális intézményrendszerének kialakításán, megerősítésén, a kulturális tevékenységek életben és szinten tartásán munkálkodott. Milyen következményekkel járt ez?

A legelső tünet az anyagi-egzisztenciális bizonytalanság, az intézményi háttér hiánya vagy fogyatékossága, az infrastrukturális és működési biztonság esetlegessége. A második tünet a kultúrában résztvevő közvetítők, szervezők szakmai ismeretének hiányosságai, a képzetlenség és az önfeláldozó munkavégzés kényszere. Mindezekből a kulturális tevékenységek tartalmának bizonyos konzervativizmusa, az elszigeteltség, az eseti pártfogásoktól való függőség, egyenetlenség következik.

Mielőtt az előző bekezdés nyomán csak általánosító, közös megállapításokat tennék az egyes régiók közművelődéséről, sietek leszögezni azt a – határon túli magyarsággal foglalkozók körében evidens – tény, hogy a határon túli régiók magyar közösségeinek politikai, gazdasági, így kulturális helyzete is nagyon különbözik. Nem lehet sok a közös például a muravidéki és a kárpátaljai magyarság jellemzőiben. (A mindenütt közös asszimilációs fenyegetés, illetve az áttelepülés nem tartozik a kulturális történesek vizsgálatához.) Egy másik rögzítendő tény viszont bizonyíthatóan megmaradhat az általánosan igaz kijelentések szintjén: a határon túli magyar kulturális, sőt az oktatási tevékenység is tömszerűen viselkedik. Mit jelent ez? A magyarországi, jól artikulált oktatási, művelődési tevékenységrendszerhez képest a szomszédos államokbeli magyar közösségek, szervezetek egyszerre foglalkoznak könyvkiadással, tudományos vagy azt népszerűsítő tevékenységgel, lapkiadással vagy éppen oktatással, a kulturális értékek őrzésével és közkinccsé tételével is. Ez a jelenség mind a teherbírást, mind a szakavatottságot próbára teszi.

E tömbjelenség ebben a pillanatban is nehézséget okoz. Terminológiai nehézség, hogy a forrásként felhasználható cikkek, tanulmányok túlnyomó része a közművelődés fogalmát használja, de többnyire a művelődés, a kulturális tevékenység fogalmak szinonimájaként (tehát beleértve egy fenti tevékenységsort is akár). A jóllehet elsősorban nem erre szolgáló alap kutatásokra a fogalmak tisztázása érdekében is szükség van.

KÖZMŰVELŐDÉSI INTÉZMÉNYEK

Intézményességről alapvetően a civil szféra területén lehet beszélni. A nagyobb lélekszámú magyarság mindenhol létrehozta a maga ún. ernyőszervezetét, amelyek érdekvédelmi, kulturális önvédelmi és szervezőmunkát vállaltak; az önszerveződő magyar közösségeket képviselik. A két legnagyobb régióban az ernyőszervezetek létrejötte nem köthető az utóbbi évtizedhez. Erdélyben a 19. századra (Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, 1885., kényszer alatt megszüntetve 1947-ben, újraalapítva 1991-ben), Felvidéken (Szlovákiai Magyar Társadalmi és Közművelődési Szövetség, Csemadok, 1949.) a 20. század közepére nyúlik vissza. A Vajdaságban (Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség) és Kárpátalján (Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége) a rendszerváltozás után alakultak azok a szövetségek, amelyek a kulturális szervezetek és tevékenységek összefogását, koordinálását, a nemzeti közösségek legnagyobb megmozdulásainak megszervezését vállalták. Ugyanezek a szervezetek jelentették a hivatalos és működő partnerkapcsolatot a magyarországi állami intézményekkel való viszonyban. Muravidéken – ahol az állam kisebbségi politikája a legfejlettebb a régiók között – a magyar nemzetiségi kultúrának 1994 óta állam által fenntartott otthona van Lendván. Horvátországban nem jött létre ernyőszervezet. A Burgenlandban élő magyarság sajátos történelmi és gazdasági okokból vizsgálódásunk tárgyán kívül kerül, hiszen rálátásunk a magyarországi támogatások szűkebb perspektívájából van az említett régiókra, s ebben a burgenlandi magyarság kevésbé van jelen (átfogó szervezetük a Burgenlandi Magyarok Kulturális Egyesülete).

Az ernyőszervezetek területi és szakmai hálózatokat fognak át, de nincs kizárólagosságuk a közművelődési intézményrendszerben. Így például külön intézményi kategóriaként kell megemlítenünk az állam által fenntartott, ám nem kisebbségpolitikai alapvetésű, mégis a magyar közösségek közművelődési céljait szolgáló művelődési házakat, művelődési központokat. Ezek az állami-önkormányzati fenntartású intézmények a tömbben, az adott településen többségben élő magyarok által belakott intézmények, így az ő kulturális tevékenységük hátterétül szolgálnak.

De a civil szférán belül is számos szakmai és területi szervezet működik, amelyek nem tartoznak az említett ernyőszervezetek szárnya alá. Ennek történeti okai vannak, amelyekbe azonban az aktuálpolitika és a Magyarországról érkező támogatások akaratlan megosztó hatása is bejátszik.

Az évtized elején a civil szervezetek születési mutatói igen kedvezően alakultak. Regionálisan különbözik azonban későbbi sorsuk. Például a Kárpátaljáról szóló – hozzávetőleges – közművelődési elemzések szerint a „halálozási” statisztika a civil szervezetek körében éppoly magas. A többi régióban, különösen Erdélyben az intenzív

bejegyeztetési hullám lassacskán csillapult az évtized derekára, a meglévők stabilizálódtak, nevet szereztek, de napjainkban is alakulnak új szervezetek, amelyeket azonban már nem a múlthoz, hanem a jövőhöz való viszony hív életre.

Sajátos fejlődés ment végbe Erdélyben. Az EMKE által létrehozott szakmai szövetségek az elmúlt évtized során – megerősödött fiókként – kirepültek a fészekből, önállósodtak, országos hatókörü, szakmai érdekvédelmi szervezetekké váltak (Romániai Magyar Zenetársaság, Romániai Magyar Dalosszövetség, Barabás Miklós Céh, Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság, Romániai Magyar Népfőiskolai Társaság, Romániai Magyar Lapkiadók Szövetsége stb.). A Vajdaságban és Kárpátalján – különböző okokból – sajátosan elkülönültek a népszerű és az elitkultúrát művelő-terjesztő szervezetek, szövetségek (Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség és Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság, Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség és Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége).

A civil szervezetek formailag alapítványok, társaságok, egyesületek, amelyeknek jogi meghatározói nem feltétlenül azonosak a magyarországi jogszabályokban levőkkel. Anyagi bázisuk az adott, őket létrehozó közösség vagy intézmény, így roppant bizonytalan. Alapvető működésük feltételeit – nagy általánosságban – önerőből nem tudják megoldani. Az elérhető források elsősorban a magyarországi, az állami költségvetésből támogató alapítványok, minisztériumok fejezeti címei. Az ebben rögzített keretösszegeket túlnyomórészt pályázati úton osztják szét. A legutóbbi évek fejleménye, hogy a politikai változások a szomszédos országokban működő kisebbségi szervezetek számára nyílt pályázati rendszereket vagy közvetlenül elérhető forrásokat tártak föl. Szintén ebben az időszakban került terítékre az egész évtizedre jellemző anomália: a támogatók – pénzügyi, jogi szabályaik miatt – túlnyomórészt programokat finanszírozhatnak, az intézmények alapvető működéséhez szükséges infrastrukturális és fenntartási költségekre nincs vagy kevés a fedezet. Az utóbbi költségek pályázati forrása az Illyés Közalapítványnál van. A 2002 januárjában életbe lépett kedvezménytörvény jogi kaput nyitott az ilyen jellegű támogatásoknak is.

A szervezetek egy része biztonságos helyen van: saját tulajdonú ingatlannal vagy helyiséggel rendelkezik. Más részük kulturális vagy egyházi intézményben kap helyet, de nem kevés azon alapítványok, egyesületek stb. száma, amelyek csak rendezvényeikre bérelnek helyiséget. A birtokolt, bérelt helyiségek fölszereltsége a korábban fölsorolt pályázati rendszerekben való eredményességtől függ – szintén nagy általánosságban.

A biztos háttérül szolgáló intézmények számbavételekor nem lehet elfeledkeznünk a magyar történelmi egyházakról, amelyek a szocializmus évtizedeiben is őrizték a magyar kulturális értékeket. Az elmúlt bő évtizedben a Kárpát-medencei magyar egyházak példásan kivették részüket a magyar kultúra ápolásának és fejlesztésének feladataiból. Teret-helyet adtak a kórusmozgalomnak, hagyományörző csoportoknak, stb. Kiadványaikkal részt vettek a közösség-szervezésben, az ismeretátadásban. Szervező személyiségeik éppúgy szakavatott művelői voltak a világi közművelődésnek, mint az anyanyelvű hitéletnek.

KÖZMŰVELŐDÉSI TEVÉKENYSÉGEK

A régiókra jellemző közművelődési tartalmakról szintén nem készült egzakt fölmérés, holott az elmúlt 6 évnek teljes, a megelőző néhánynak csaknem teljes, a pályázati rendszereken keresztül rengeteg adatot fölkináló forrása van. Ennek reprezentativitásában nincs okunk kételkedni, hiszen – mint arról korábban már szó volt – a magyarországi nagy pályázatok (az Illyés Közalapítvány és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, illetve újabban a Nemzeti Kulturális Alapprogram) szinte kizárólagos biztosítékai a minden évben megrendezett közművelődési programoknak.

A rendszerváltozást követő évek címkeje a palackba zárt szellem kiszabadulása lehetne. A közművelődési programok nagy része a magyar identitás nyílt, közösségi megélése köré szerveződött. Megjelenési formájukat tekintve voltak: helyi, regionális, illetve országos hatókörű ünnepek, emlékjel-állítások a magyar történelem, a humán kultúra jeles eseményeinek, személyiségeinek: koszorúzások, emléktábla-elhelyezések, „együttlét” (a magyar Himnusz közös eléneklése...). Ezzel párhuzamosan az első történelmi pillanattól kezdve fénylett a magyar identitás megélésének tartós kulturális formája: a hagyományörzés színes tevékenységcsoportja. Hogy az elcsatolt országrészek magyarságának milyen gazdag néphagyományai vannak, közsímet. A népzenei, néptánc-találkozó, a fergeteges ritmusú és sikerű néptánc-táborok hamar népszerű rendezvényekké váltak. Követte, illetve kísérte azokat kezdetűl az eseti és folyamatos képzés. A néprajz, a folklór más területei is megmutatkoztak viseleti bemutatók, népművészeti kiállítások stb. formájában. Számos helytörténeti, illetve néprajzi gyűjteményt alapítottak civil magyar szervezetek kebelében.

A bő évtized közepére ugyan megmaradtak az ünneplő törekvések, az alapvetően az együttlétéről szóló programok, de egyrészt sok bírálat érte azokat olyan művelődésszervező szakemberek részéről, akik ráláttnak a világban zajló progresszív közművelődési folyamatokra (a „feszítvizm” vádj), másrészt veszítettek erejűkből, mozgósító hatásukból. Szaporodtak a vetélkedők, az amatőr művészeti programok (bemutatók a színjátszás, a bábjátszás, a kóruséneklés, stb. körében, a kapcsolódó képzések, kiállítások, amatőr alkotótáborok), a magyar-magyar kulturális együttműködés civil programjai (kölsönös részvétel fesztiválok, a testvértelépülési kapcsolatokon nyugvó kulturális bemutatkozások), miközben a hagyományörzés sok helyen kulturális tökévé vált s egyre nagyobb érdeklődés kísérte. Közben megjelentek az első csírai a jövő felé forduló közművelődésnek. Bátoratlanul lépegetni kezdett a népfőiskolai mozgalom, megjelentek a módszertani képzések a művelődésszervezés, közösségfejlesztés, civilszervezeti önszerveződés témaköreiben és a tudományos ismeretterjesztésben is egyre nagyobb teret hódítottak a korszerű tudástartalmak.

Napjaink közművelődéséről a határon túli magyarság körében ennek a tendenciának a további erősödése mondható el.

A Kárpát-medencében, a határainkon kívül élő magyarság körében lankadatlanul folytatott tevékenység az anyanyelvápolás. A magyarnyelvűség értelemszerűen túlmutat

önmagán, a magyar kultúra, a magyar közösségiség jelképe. Védelmzése, tiszta használata rangos személyekhez, szervezetekhez kötődik. A jeles magyar írók, költők, államférfiak évfordulós ünnepléseinek kísérő rendezvényei rendszeresen a magyar nyelv ügyét szolgálják.

Nem lehet figyelmen kívül hagyni a közművelődés tartalmi vizsgálatánál a szórványban élők sajátos helyzetét. A szórványban élő közösség természeténél fogva mindvégig erőteljesen őrzi a korábban, az első, az induló időszokról elmondott legfőbb motivációt: a megmaradást, a közösségi összetartozást a múltból merítve szolgálja.

MŰVELŐDÉSSZERVEZŐK

A határon túli magyar közművelődésnek – nem túlzás ezt állítani – hősei vannak. Dolgoznak bár az ernyőszervezetek lassan formalizálódó munkarendjében vagy egy szóránytelepülésen, a bizonytalan intézményi és pénzügyi háttér, a szakmai “lebegés” következtében tevékenységük az egyéni áldozatvállalásra épül. Nincsenek képzett magyar művelődésszervezők, menedzsmenttudású szakemberek. Ilyen irányú képzés magyar nyelven sehol sem folyik. Az utóbbi években éppen a civil kezdeményezések szintjén elindult a művelődésszervezők, közösségfejlesztők képzése, de a tartalmak egyediek és esetiek, s megítélésünk szerint sokszor csúsznak át olyan “elméleti képzésekbe”, amelyek ideologikusak, a letűnt társadalmi rendszert idézik. Mellettük megjelentek a rendkívül pragmatikus oktatások, ahol a pályázatiírási fortélyokat, elszámolási technikákat sajátíthatják el a résztvevő szervezők. A társadalomtudományok eredményeire építő módszertani tudás helyett a személyes tulajdonságoknak, ambícióknak megnő a szerepe, s tetemes a szervezési tevékenységre fordított egyéni szabad idő. S emlékezzünk: a határon túli régiók civil szférája állami-önkormányzati feladatokat vállalt át, egy lehetséges kulturális autonómia intézményesülő rendszerével.

A művelődést szervezők javarészt helyi értelmiségiek, pedagógusok, újságírók. Képzettségükben és tevékenységükben is jelentkezik a korábban említett tömbösödés jelensége: egyidejűleg foglalkoznak művelődésszervezéssel, gyakran alkotómunkával (szépirodalom, ismeretterjesztő irodalom, újságírás), tudományműveléssel, oktatással, könyvkiadással stb. Univerzálisak a szó jó és rossz értelmében egyaránt.

A mindenütt fogyatkozó magyar közösségek legfőbb gondjainak fészke nyilván a gazdaságban és a politikában van. A történelmi-társadalmi frusztráltság azonban olyan, a történelmet mindig befolyásoló közösségi-kulturális értéktudatot mélyített el, amelynek az „Európa-hoz közelítő” magyar társadalom egyre inkább híjával van. Magam a közösségbe tartozásnak, az együttes, közös értéktéremtő-értékkörző tevékenységnek olyan mélységeit élhettem meg a Kárpát-medencében munkám során, amely onnan Nyugat felé haladva egyre inkább csak a múlt felidézésével lehetséges.

IRODALOM

A civil szféra szerepe a közösségfejlesztésben. II. civil fórum 2000. Alapítvány az Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért. Kolozsvár, 2000.

Civil társadalom? Korunk, III. évfolyam, VI. /II./, 1998.

Csáky Pál: Magyarok Szlovákiában. Magyar Koalíció Információs Központja. Pozsony, 1997.

A csehszlovákiai magyar művelődés története 1918-1998. II. Oktatásügy, közművelődés, sajtó, rádió, televízió. Szerk. Tóth László. Ister. Budapest, 1998.

A Csemadok XVIII. Közgyűlése előtt. Beszélgetés dr. Bauer Győzővel és Kolár Péterrel. In: Irodalmi Szemle, XI. évfolyam. Pozsony, 1997/3.

Dáné Tibor Kálmán: Művelődésszervezési gond(olat)ok Erdélyben. Előadás. Elhangzott a Civil szféra az ezredfordulón – lehetőségek és esélyek c. konferencián, Kolozsváron, 1999. január 16-án.

Dupka György: Kárpátalja magyarsága. Honismereti kézikönyv. Nyelv és Lélek Könyvek. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, 2000.

EMKE 1855-1995. Különnyomat a Művelődés 1995/8-9. számából. Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület. Kolozsvár, 1995.

A Hét közgyűlési különszáma. Pered, 1997. március 22-23.

Horvátországi Magyarok Szövetsége: Évkönyv 17-20. HMSZ, Eszék, 1995-1998.

Hová, merre? Ankét a Csemadok jövőjéről. In: Irodalmi Szemle, XI. évfolyam. Pozsony, 1997/3.

A Kárpátok alatt. Korunk, III. folyam, 1998. január.

Kötő József: Menet közben. Az önszerveződő magyar kulturális élet. Nyelv és Lélek Könyvek. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága. Budapest, 2000.

Közlöny. A Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség Tájékoztatója. VMMSZ. Szabadka, 1998-1999.

A közművelődés szolgálatában. Antológia a Művelődés 1990-1994-es évfolyamából. Művelődés. Kolozsvár, 1998.

A magyar közművelődés problémái Kárpátalján. In: Nyelvünk és Kultúránk, XXXI. évfolyam, 116. szám. Budapest, 2001. július-augusztus.

Őrség. A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület tájékoztató lapja.

Romániai magyar évkönyv 2000. Szerk. Bodó Barna. Szórvány Alapítvány. Temesvár-Kolozsvár, 2000.

S. Benedek András: Kárpátalja története és kultúrtörténete. Népek hazája... Bereményi Könyvkiadó. Budapest, 1994.

S. Benedek András. A tettenérhető történelem. Kárpátaljai nemzetiség- és kultúrtörténeti vázlat. Kárpátaljai Magyar Könyvek, 28. Intermix Kiadó. Ungvár-Budapest, 1993.

Szöllősy Vágó László: Balladás évek. Előadások, cikkek, önéletrajzi írások. A szerző kiadása. Szabadka, 1994.

Ünnepi EMKE-közgyűlés a 110. évforduló jegyében. In: Művelődés, XLVIII. évfolyam, 1995. december.

Vetési László: Szórványstratégia – nemzetstratégia. Tervezet a romániai szórvány-magyarság közösségépítéséhez és kisközösségi rehabilitációjához. In: Magyar Kisebbség. 2001. II. 12.

AUTONÓMIATÖREKVÉSEK KÁRPÁTALJÁN (Monográfiarészlet)

7. KARPATSKA UKRAINA AUTONÓM KORMÁNYA

Bródy András utóda Volosin Ágoston görög katolikus kanonok, a Bródy-kormány közegészségügyi minisztere, a ruszin irányzat vezetője lett. A csehek, hogy továbbra is biztosítsák befolyásukat Kárpátalján, Volosin tiltakozása ellenére az ott állomásozó csehszlovák haderő parancsnokát, Prchala tábornokot nevezték ki belügyminiszternek. Kárpátalja tehát – legalábbis elméletileg – *autonóm tartományként föderatív államot képezett a cseh és a szlovák állammal.*

Bródy letartóztatása után a helyi ruszin autonómista vonal meggyengült, Volosin és a baloldali szociáldemokrata Julij Révaj kormánybeli miniszterek képviselte révén az ukranofil irányzat kerekedett felül.

Volosin kormánya előbb petljurista, majd mindinkább hitleri befolyás alá került. Nyilvánvaló, hogy a politikai légkör és Prága makacssága is kedvezett ennek a folyamatnak. 1938 őszétől Volosin és kis tábora már olyan *Kárpát-Ukrajnáról* álmodott, amely föderatív vagy független államként meg tudna állni az európai politika sodrában. Uralmának megszilárdítása végett, galíciai mintára azonnal megszervezte a hírhedt katonai alakulatot, a Szics-lövészgárdát; megalakította az *Ukrán Nemzeti Tanácsot*, hivatalossá tette az ukrán nyelvet, Kárpátalja nevét „*Karpatszka Ukraina*”-ra változtatta; betiltotta a magyar és az orosz nyelvű lapokat, föloszlatta a magyar és rutén egyesületeket és politikai pártokat; gárdistáival éjjel, az ágyból hurcoltatta el a magyarok vezetőit és a magukat nem ukránnak valló ruténeket a *Dumen-havason* fölállított gyűjtőtáborba.

8. KARPATSKA UKRAINA FÜGGETLENSÉGÉNEK KIKIÁLTÁSA

1939. március 14-én a németekkel történt megállapodás alapján Pozsonyban kikiáltották Szlovákia függetlenségét. Ugyanaznap hajnalban Volosin is proklamálta Kárpátalja önállóságát, s kérte a német birodalom védnökségét.

Volosin államalapítási kísérletét több irányból kísérték rendkívüli figyelemmel. A lembergi ukrán sajtó mindvégig az „*ukrán nemzeti küzdelem*” előharcosának nevezte Volosin Ruszinföldjét, ahonnan kelet-európai „*hódító*” útjára indul az ukrán államiság eszméje.

Az amerikai ukránok 1938. szeptember 4-én New York-ban tartott nagygyűlésükön már 750 ezer „*csehszlovákiai ukrán*”-ról beszéltek, s kinyilvánították, hogy a saint-germaini szerződés értelmében megígért „*kárpátukrán*” autonómiát minden erejükkel támogatják. Ez a szándék 1939 februárjában tettekben is megnyilvánult: az amerikai és kanadai ukránok a Vöröskereszt útján 400 ezer darab ruhát küldtek és 5 millió dollár kölcsönt biztosítottak Volosin Kárpát-Ukrajnájának.

Az amerikai ukránok szeptemberi nyilatkozatára az észak-amerikai ruténok hivatalos szerve, az *Észak-amerikai Kárpátorosz Unió* válaszolt 1938 december elején. A világ ruszinságához intézett emlékiratukban kijelentették, hogy Volosin kinevezését nem ismerik el, mert „*a csehszlovák kormánynak ilyen erőszakos tevékenysége világosan mutatja, hogy a már elismert autonómia a valóságban nem létezik, az új csehszlovák, Volosin-típusú politika pedig a kárpátorosz nép nemzeti léte ellen való támadásnak számít*”. Az emlékirat szerint az ukránokat és a ruténeket nemzeti felfogás, öntudat, nyelv és hagyományok választják el egymástól, s a helyzet megszüntetése érdekében az amerikai ruszinok az alábbi követeléseket fogalmazták meg: A Poprád, a Hernád és a Tisza folyók közötti területen biztosítsák a kárpátorosz nép szabad önrendelkezési jogát (vagyis Kárpátalján kívül a hajdani Zemplén, Sáros és Szepes megyében akkor élő mintegy 100 ezer, s a Tisza balparti részén, a trianoni Romániának ítélt területen élő mintegy 20 ezer ruténna is). Az Amerikai Kárpátorosz Unió *a legmesszebbmenőkig támogatta Kárpátalja autonóm formában való csatlakozását Magyarországhoz*.

Volosin hatalomra jutása után Kárpátalja elé olyan súlyos gazdasági, vallási, közigazgatási, kulturális és kisebbségi problémák tornyosultak, amelyekkel a „*kárpátukrán*” kormány negyedéves uralma alatt nem tudott megbirkózni.

A bécsi döntés után megmaradt Kárpátalja 80%-ban mezőgazdasági termékek behozatalára szorult. Az egyre növekvő politikai feszültség miatt Magyarországgal megszakadt az összeköttetés, Lengyelország hasonló okokból nem szállított. Szlovákia 1938. november 2-a után önmagát sem volt képes ellátni, ezért csak Románia jöhetett számításba. December második felében 40 vagon kukoricát szállítottak innen Kárpátaljára, ezen kívül egyetlen jelentős importtétel sem érkezett, így az 1939 februárjában Huszton felállított *Kiviteli- és Behozatali Kamarának* érdemi tevékenységre alig volt módja. A kárpátaljai hitelintézetek és szövetkezetek 1939. január 3-án tartottak először közgyűlést az új uralom alatt; 194 hitelintézet közül 144; 180 szövetkezet közül 109 maradt meg, de tőke, hitel, vállalkozási kedv és áru hiányában ez idő tájt gyakorlatilag szüneteltették tevékenységüket.

A „*kárpátukrán*” rendszer konszolidálása érdekében igen fontossá vált a *vallási kérdések* megoldása. Kárpátalján a század elején újra feléledt a vetélkedés a görög katolikus és a görög keleti egyházak között. Az ortodoxia újjászületése Csehszlovákia megalakulásával felgyorsult, a csehszlovák kormányzat ugyanis a görög katolikus klérussal szemben mindvégig a pravoszláviát támogatta, amelynek 1938-ban közel 100 ezer híve volt Csehszlovákiában. A rutén politikusok azonban felismerték, hogy a keleti egyház kizárólagosan a nagyorosz eszmék szolgálatában áll; ezért a „*kárpátukrán*” egyházpolitika – ha ideje lett volna rá – minden eszközzel megkísérelte volna az elmagyarosodott görög katolikus klérus visszaszlovósítását.

A volosini Kárpátalján *konszolidált polgári közigazgatás* nem volt, hiányoztak a legszükségesebb törvényhatósági keretek is. Volosin helyzetét nehezítette, hogy mintegy 15 ezer cseh tisztviselővel kellett számolnia, akik a helyzeti elbocsátás vagy áthelyezés tudatában szabotálták a huszti kormány minden rendelkezését. 1939. január 1-jéig egyébként 10 ezer cseh tisztviselő hagyta el Kárpátalját, s a hátramaradottak átszívargása Kelet-Szlovákiába ezután is folytatódott.

Prchala tábornok váratlan kinevezése méginkább kiélezte a helyzetet. Ez ügyben a helyi kormány hiába interveniált ismételtén Prágában. Jellemzi a kialakult helyzetet a Ribbentrop német külügyminiszternek küldött jelentés: „*Prchala miniszterré való kinevezése elleni tiltakozásunkat Prága nem vette tudomásul. A mi tiltakozásunk ellenére Hácha köztársasági elnök Prchala generális esküjét elfogadta. Huszton nagy a feszültség. A lakosság el van keseredve... Ha Prchala Huszton elfoglalná hivatalát, a helyzet katasztrofális lehet. Úgy érzem, kötelességem minderről a külügyminiszter urat értesíteni. Prágában még a hivatalos információinkat is elkobozták.*”

Volosin a közigazgatási és politikai kérdéseket a lakosság „arányszámának” megfelelően kívánta rendezni. A prágai állami statisztikai hivatal nyomán a helyi ukrán sajtóban közzétett adatok szerint a megmaradt ruszínföldön 1939 februárjában 413 481 ukrán (75,9%), 65 828 zsidó (12,1%), 25 894 magyar (4,8%), 17 495 cseh és szlovák (3,2%), 13 268 román (2,4%), 8715 német (1,6%) élt.

A kárpátukrán belügyminiszter 1938 karácsonyán jelentette be az új közigazgatási tervezetet, amely a mintegy 10 ezer négyzetkilométernyi kis országot 16 kerületre osztotta; a kerületek népessége nem lehetett kevesebb 30 ezer lakosnál. *A külügy-, a pénzügy-, a honvédelmi minisztérium közös a csehszlovák állammal, a brünni (brnoi) legfelsőbb bíróságnak külön ukrán bizottsága lesz, s a közös hadseregen kívül a huszti kormány jogosult belpolitikai célokra területi milíciát szervezni.* A huszti főkapitányságot egyébként már 1938. december 17-én felállították, január elejétől pedig hat belső rendőrségi szervezetet és nyolc határőr-egységet létesítettek. Hatósági rendtartás még így is mindössze 15 helyszínen volt, az országocska más részein féktelen anarchia ütötte fel a fejét, amit a Szics-gárdisták tevékenysége csak elmérgesített; ezeknek a gárdáknak február közepén már tízezer tagjuk volt, az 1939. február 19-én Huszton tartott országos gyűlésükön ennyien vonultak fel – egyenruhában és fegyveresen.

Február 2-án *választásokat tartottak, amelyen az Ukrán Nemzeti Tanács* egyetlen listát engedélyezett: az UNO (*Ukrán Nemzeti Organizáció*) listáját. Volosin lapja, a *Nova Svoboda* január 28-án bejelentette, hogy a választásokon 32 mandátumot töltenek be, tehát átlagosan 20 ezer lakos részéről egy képviselőt választanak meg; az így létrehozott „*huszti parlament*” képviselői csak ülésenként kapnak illetményt, egyébként önzetlenül kötelesek ellátni tisztüket. A választásokon „*az egy párt – egy vezér*” szellemében a szavazatok több mint 90%-át Volosin szerezte meg. A huszti parlamentnek 1939. március 9-én kellett volna először összeülnie, de a belső forrongás miatt az ülést néhány nappal későbbre halasztották, így a mindössze 30 ukrán, 1 román és 1 német képviselőből álló testület sohasem ült össze. Közben, január 27-én Prchala tábornok bejelentette távozását, s így február végére némileg elcsitult a lakosság forrongása.

Volosin ez alatt rendezni igyekezett a kárpátjai ukrán közoktatást. Az Ungvárról, Beregszászról és Munkácsról átköltözött gimnáziumoknak Huszton, Nagyszőlősen és Szolyván biztosított helyet, majd az ukrán nyelv oktatására kidolgozott egy különleges tanítási rendet, amelynek bevezetését megakadályozta a történelem. A kormány félhivatalos lapja, a *Nova Svoboda* mellett hetilapot és *Karpatoukrainska Svoboda* címen Prágában ukrán nyelvű havi folyóiratot adtak ki 1939 januárjának közepétől. Február 15-e körül a *Nova Scena* nevű ukrán színház is megkezdte működését.

Mindez felkeltette az egyre terjeszkedő Németország figyelmét. 1938–1939 fordulóján a német sajtóban naponta szóba került Kárpátalja kérdése. A németek meg akarták akadályozni az olaszok sugalmazására alakuló *olasz-magyar-lengyel kapcsolatokat*, másrészt Kárpátalja (is) kitűnő támaszpontnak ígérkezett egy szovjetellenes *Nagy-Ukrajna* létrehozására, amelybe az oroszországi ukránokon kívül a lengyelországi, a romániai ukránok és a kárpátaljai rutének is tartoztak volna. Így lett Kárpátalja a *pángermán és a pánszláv vetélkedés* „Erisz-almája”. Mindezt bizonyítja a német külügyminisztérium 1938. október 6-án kelt, Hitlerhez fölterjesztett memoranduma: *„Egy független Kárpát-ukrán állam külső támogatás nélkül a jelen időkben aligha lenne életképes. E megoldás előnye mégis az lenne, ha egy jövőendő Nagy-Ukrajna magvát itt teremtenénk meg vele... Mindenesetre autonómiát kell követelni Kárpát-Ukrajna számára, a nemzeti önrendelkezés jelszavával, s ebben a kérdésben valószínűleg nem lesznek véleményeltérések. Az autonóm Ukrajnának Magyarország felé való orientálódását végleg ki kell zárni. Ezt a megoldást kívánná egyformán Magyarország és Lengyelország. Ezzel a közös lengyel-magyar határ jönne létre, ami megkönnyítené egy németellenes blokk kialakulását. Katonai szempontból a Wehrmacht főparancsnoksága is ellenzi a lengyel-magyar határt.”*

Így szinte természetes volt, hogy a németek támogatták *Volosint*, felfegyverezték a Szics-gárdát. Bonyolította a helyzetet, hogy a Kárpátalját nyugat-keleti irányban átszelő Ungvár–Csap–Kőrösmező vasútvonal Máramarosszigetnél 40 km hosszúságban, közvetlenül a határ mentén Románián haladt keresztül. Ez a vonal a bécsi döntés következtében nagyjából Nagyszőlősig Magyarországhoz került, ily módon *Kárpát-Ukrajna* összeköttetése Szlovákián át Prágával, illetve Románia felé több száz kilométeren magyar területen haladt át.

A magyar kormány, a német tervekről keveset tudva, a bécsi döntés után diplomáciai akciókat indított Kárpátalja egészének megszerzésére. Ezt a törekvést eleinte Olaszország és Anglia is támogatta, de a németek a tervek megbuktatták. A magyar kormány – bár a katonai előkészületeket beszüntette – a híres *rongyos gárda tevékenységét felerősítette*. Miniszterelnökségének kezdetén, 1939 februárjában Teleki Pál már tudta, Hitler felrúgja a müncheni egyezményt, s felszámolja Csehszlovákiát. Március 10-én a prágai kormány döntése alapján Szlovákiában a hadsereg vette át a hatalmat, leváltva a Tiso-kormányt. *Teleki még aznap, minisztertanácsi ülésen meghozatta a döntést: ha a német hadsereg bevonul Csehszlovákiába, illetve kikiáltják Szlovákia függetlenségét, a magyar hadsereg elfoglalja Kárpátalját, még akkor is, ha a németek nem egyeznek bele.* Erről a döntésről sürgősen Rómát és Varsót is értesítették. Ezt a törekvést annál is inkább jogosnak tartotta a magyar vezetés, mert Volosin követelésére Prchala tábornok csapatai páncélosokkal megerősítve 1939. január 6-án meglepetésszerűen megrohanták Munkácsot. A támadást a *rongyos gárda* rendőrök és a polgári lakosság segítségével visszaverte. A betörés hírére a magyar kormány megerősítette a határ védelmét: Munkácson Bélydy Alajos tábornok parancsnoksága alatt egy lovas dandárt, Beregszászon pedig Lósy Alajos őrnagy vezérletével a 24. határvasár-zászlóaljat helyezték el, amelyet kerékpáros századdal, tüzér üteggel stb. erősítettek meg.

Március 11-én a budapesti német követ kormánya nevében jegyzéket intézett a magyar külügyminisztériumhoz, amelyben „*bizonyos magyar akciókat feltételezve Kárpát-Ukrajna területén*”, felsorolta a német gazdasági és politikai igényeket. Ezek a következők voltak: Kárpátalja megszállása alatt és után a német szállítási szükségleteket a legnagyobb mértékben vegyék figyelembe; a magyar kormány ismerje el azokat a gazdasági természetű szerződéseket és egyezményeket, amelyeket a kárpát-ukrán autonóm kormány német hivatalos vagy magánszemélyekkel kötött; ismerje el a kárpátaljai „volkdeutschok” eddigi szerzett jogait; a kárpát-ukrán kormány tagjait és az ottani vezető politikusokat semmiféle jogcímen ne üldözzék. *Március 12-én a magyar kormány Stójay Döme berlini követ révén értesült arról, hogy Csehszlovákia a szétesés küszöbén áll; Németország el fogja ismerni Szlovákia függetlenségét, de a kárpát-ukrán kormánynak 24 óráig nem ad hasonló elismerést, s Magyarország ezalatt „megoldhatja” Kárpátalja kérdését.*

Werth Henrik vezérkari főnök március 14-én délután táviratilag elrendelte a határ menti alakulatoknak, hogy éjjelkor lépjk át a határt és vegyék birtokba Kárpátalját. Március 15-én hajnalban a még teljesen fel sem vonultatott magyar hadsereg megkezdte a támadást.

A Szics-gárda azzal a reménnyel bocsátkozott harcba a magyar csapatokkal, hogy Németország a Volosin-kormány kérésének eleget téve védelmet nyújt a magyarokkal szemben. Ez a remény azonban a kialakult helyzetben már hiábavaló volt.

A munkácsi lovas dandár, amelynek az Uzsoki- és a Vereckei-hágót kellett birtokba vennie, Perecsenyénél csak a Szics-gárdisták ellenállásába ütközött. A 24. határvadász zászlóaljnak Nagyszőlös előtt, Fancsika és Tekeháza körzetében a cseh páncélosok utóvédjeivel kellett megütköznie. Fancsikánál a magyar honvédség – történetében először – lövontatású páncéltörő ágyúval lötte ki az első ellenséges harcokcsit. A cseheket ez annyira meglepte, hogy a többi páncélos sietve elvonult, a zászlóalj pedig minden további ellenállás nélkül március 15-én kora délután elfoglalta Nagyszőlöst. Másnap, a kora hajnali hóviharban ugyanez a zászlóalj az időközben helyszínre érkezett 14. kerékpáros zászlóaljjal együtt megkezdte előrenyomulását Huszt felé; Veresmartnál megtörte a Szics-gárdisták utolsó kétségbeesett ellenállását, s délután 4 órakor az *“ideiglenes fővárost”*, Husztot is elfoglalta.

A 14. kerékpáros zászlóalj még aznap, március 16-án elérte az ezeréves határt és a Tatár-hágóra kitűzte a magyar zászlót. A huszti kormányzósági épületekben talált iratokból kiderült: a németek Volosint az utolsó pillanatig kintartásra biztatták, mert úgymond - útban van a német hadsereg. Amikor a zászlóalj egyik egysége bevonult a németek lakta Királymezőre (Königsfeld), a házakon horogkeresztes zászlók lengtek, s a lakosság nem akarta elhinni, hogy a magyar csapatok jöttek. A mozgósított gyors-, illetve a pécsi hadtest március 18-án fejezte be felvonulását a Tisza völgyében, de egy-két napi ott-tartózkodás után váratlanul mindkettőt kivonták, mindkét sereget Szlovákia keleti határaihoz csoportosították át, hogy Kárpátalja nyugati ruszinok lakta sávját, amelyet a müncheni egyezmény után megadott autonómia alkalmával mintegy 120 ezer ruszin lakossal Szlovákiához csatoltak, Poprádig birtokba vegye. A felderítő járőrök Szobráncnál át is lépték Szlovákia ideiglenes határát, de német nyomásra a magyar

kormány a támadást leállította. Az Északkeleti Kárpátokban így is helyreállt az évezredes magyar-lengyel határ, amelyen át néhány hónap múlva, Lengyelország német leigázásakor mintegy 100 ezer lengyel katona és polgári személy menekült meg a biztos pusztulás elől.

9. KARPATSKA UKRAINA A TÖRTÉNESEZEK VÉLEMÉNYÉNEK KERESZTTÜZÉBEN

I. M. Hrancsak és V. V. Paljok kommunista történészek szerint: „*A kommunisták megalkuvást nem ismerve harcoltak a helyi burzsoá-nacionalista, fasisztabarát reakciósök, Volosin, Fenczik, Bródy és a hozzájuk hasonlók ellen...elvetették a nacionalistáknak az 'autonómia'ra' vonatkozó különféle terveit.*” A továbbiakban végbement történelmi fejleményeket is vörös szemüvegen keresztül kommentálják: „*1938. október 11-én megalakították Podkarpatszka Rusz első autonóm kormányát, élén Bródyval, aki már régen a magyar fasiszták szolgálatában állt, s támogatta azok Kárpátontúlra vonatkozó területi követeléseit. A horthystákkal fenntartott bűnös kapcsolatai miatt október végén a csehszlovák kormány Bródyt letartóztatta, s az új kormány elnöke Volosin lett. A megalakított fasisztabarát szervezet, az Ukrán Nacionalista Egyesület (UNE) segítségével Volosin az 'egyetemes Ukrajna' Kárpát-Ukrajna bázisán töretlenül megteremtésének eszméjét kezdte propagálni.*” Berlini tárgyalásai után Volosin kijelentette, hogy Kárpát-Ukrajna 'hid lesz Nyugat és Kelet közt'... A kommunisták még ilyen nehéz körülmények között is folytatták harcukat a fasiszta reakció ellen, felvilágosították a dolgozókat, milyen néppellenes politikát folytatnak a reformista pártok és a Volosin-típusú nacionalisták...”.

V. I. Ilko írta a következőket: „*1939. március 15-én a fasiszta Magyarország csapatai a Mukacsevo és Uzshorod térségében kiprovokált incidenseket követően megkezdték Kárpátontúl teljes bekebelezését, amihez előzetesen megkapták a hitleri Németország hozzájárulását. Az úgynevezett kárpát-ukrajnai kormány számára nem maradt más hátra, mint az, hogy német gazdáikhoz meneküljön...*”. A történész fölhívja a figyelmet arra a jegyzékre is, amelyben a Szovjetunió 1939. március 18-án határozottan elítélte a magyar csapatok „durva betörését” Karpatszka Ruszba.

(*A boldogság felé, Kárpátontúl vázlatos története, Kárpáti Könyvkiadó, 1975, 125-128.old.*)

A mai ellenzéki ukrán történészek állítása szerint a Huszt alatti csatának több száz Szics-gárdista áldozata volt. A csata után az elesetteket a Huszthoz közeli Vörösmezőn (Krasznoje Pole) közös sírban temették el. 1990. március 16-án a RUH, az ukrán népi mozgalom aktivistái nagyszabású megemlékezést szerveztek itt. Görög katolikus papok és pravoszláv pópák tartottak halotti misét, fákerezetet állítottak és szenteltek fel. A nemzeti megbékélés jegyében a korszorúzáson magyar nemzeti színű szalagos koszorút helyeztek el a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség elnökségének tagjai. Az eseményekkel foglalkozó tudományos konferencián, amit a RUH kijevei nagyválasztmánya szervezett, felszólalt Fodó Sándor, a KMKSZ elnöke is.

A független Ukrajna kikiáltása után az egykori kommunista történészek (V. I. Ilko, V. V. Delehan, O. V. Hlanta, I. F. Koroly, I. M. Hrancsak, Sz. J. Prunyica, I. I. Pop, M. M. Boldizsár és mások), már ukrán nemzeti történészként, teljesen átértékelték Volosin Kárpát-Ukrajnájaival kapcsolatos korábbi véleményüket. Tanítványaik, V. V. Lemak, M. M. Veges és más fiatal történészek már realisabb képet rajzolnak a sokat vitatott történelmi „fehér foltról”, az 1937–1940 közötti eseményekről. Volosint és lelkes csapatát ma hősként jelenítik meg, akik életüket feláldozva rakták le a szabad, független Ukrajna államiságához vezető út első köveit Huszton. A szicsovikokat és híveiket az ukrán nemzeti felszabadító és függetlenségi mozgalom élharcosaiként aposztrofálják. Az iskolai, egyetemi tankönyvekben úgy jelenítik meg őket, mint akik az ukrán függetlenségi eszme győzelméért ontották véréüket, szenvedtek kínhalált és több fronton szent háborút viseltek a magyar hódítókkal, a kommunista rezsim csatlósáival szemben is. Ezek a megállapítások nem mentesek a történelmi misztifikálástól. A sztálinisták által a moszkvai NKVD-székház börtönében halálra kínzott egykori németbarát ügynököt, Augusztin Volosint csak 1990-ben, a független Ukrajna kikiáltása után rehabilitálták társaival együtt. 2002-ben Volosin posztumusz megkapta az Ukrajna Hőse címet; kultusza különösen Huszton és Ungváron mérhető le az ukrán nemzeti érzelmű csoportok körében, amelyeknek követelésére és kezdeményezésére a polgármesteri hivatal utcákat, tereket, intézményeket nevezett el Volosinról. Az emléktáblák ungvári és huszti felavatását követően 2002-ben Ungváron a szobrárt is felállították. Az elesett Szics-gárdisták emlékére számos helyen keresztet állítottak, a Huszt környéki Vörösmezőn, a csata színhelyét hivatalosan emlékparkká nyilvánították, amit a megyei állami közigazgatási hivatal anyagi támogatásával építettek fel. A Vereckei-hágón felállítandó honfoglalási emlékmű (amelynek építését hatósági rendelkezéssel függesztették fel) továbbépítését csak a szicsovikok emlékművének 2003-ban történő felavatása után engedélyezik.

Bródy Andrást, a másik történelmi személyiséget, a ruszin kormány első legitim elnökét, későbbi magyar parlamenti képviselőt, a Kárpátaljai Autonómista Párt vezetőjét szintén a kommunista bírák ítélték halálra koncepciós per folytán. 1946. május 26-án az NKVD pribékjei azzal vádolták, hogy „Horthy-fasiszta bérenc, vatikáni ügynök, amerikai kém”. A helyi ruszinság és a magyarság népvezérét az ítélet után társaival együtt kivégezték. Fia, ifj. Bródy András kérésére 1989. december 22-én a kárpátaljai területi ügyészség rehabilitálta mint „indokolatlanul büntetett személyt”. 2001-ben a Magyar Értelmisségiek Kárpátaljai Közössége és az Ungvári Duhnovics Társaság az autonómista törekvés bátor vezérének tiszteletére emlékkonferenciát szervezett, az ungvári nagykaposi temetőben keresztet állíttatott, eddig jeltelen nyughelyét ökumenikus szertartással áldották meg. 2002. december 27-én a MEKK és az Ungvári Duhnovics Társaság felavatta a Bródy András nevét viselő Ruszin-Magyar Művelődési Központot, ahol ruszin és magyar hívei, követői a későbbiekben állandó kiállítással kívánnak adózni a népvezér emlékének. A kárpátaljai ukrán történészek ma is elhallgatják, illetve negatívan jellemzik Volosin kortársát, Bródy Andrást, a két világháború közötti politikai tevékenységét, megkérdőjelezik a ruszin nép iránti elkötelezettségét.

MŰVELŐDÉSI ÉLETÜNK KRÓNIKÁJA

2002. szeptember-december

ELISMERÉSEK

*A Magyar Páneurópai Unió Országos Kitüntetési Bizottsága döntése alapján az összmagyarság érdekében végzett kiemelkedő tevékenységéért **Kovács Miklós**, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség elnöke *Diploma Honoris Causa* díszoklevélben részesült.

*A Máltai Szeretetszolgálat beregszászi szervezetének tisztújító közgyűlésén **Prófsz József** leköszönő elnök megkapta az *Apor Vilmos Emlékérem* ezüst fokozatát. A kitüntetést **dr. Kállay Ferenc**, a Magyar Máltai Lovagok Szövetségének ispotályosa adta át.

*Az idei Médiahajón, szakzsűri értékelése szerint, a magyar kultúra ápolásában, megismertetésében, a hagyományok továbbvitelében szerzett érdemeivel a színház- és mozgásművészet kategóriában *Sztárjelölt* érdemelt ki **Vidnyánszky Attila**, a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház főrendezője.

*A Bethlen Gábor Alapítvány **Körösmező magyar közösségének** ítélte oda a *Márton Áron emlékérem* egyikét. A kitüntetést Budapesten, az Országos Széchenyi Könyvtár dísztermében adták át a település háromfős küldöttségének: **Vizaver Magdolna** tanítónőnek, **Franc Ignác** iskolagondnoknak és **Birosz Erikának**, aki a KMKSZ körösmezői alapszervezetét képviselte. Az alapítvány nevében **Nagy Gáspár** kuratóriumi titkár mondott köszöntőt, a laudációt **Vári Fábán László** költő tartotta.

*A Budapesten lezajlott IV. Vass Lajos Népzenei Verseny országos döntőjében az ungvári **Varga Katalin** nívódíjas lett, a péterfalvi **Százsorszép** énekegyüttes és **Pál Eszter** népdalénekes különdíjban részesült.

*A Magyarok Világszövetsége *Kossuth-emlékzslót* adott át **Técső** város és **Nagypalád** település magyarságának.

*A Magyarországi Nyírségben összehirdetett pályázat egyik díjazottja **Szöllőssy Tibor** técsői orvos lett. A pályázat témája a vidékünket sújtó tavalyi természeti csapás ábrázolása volt. A nyertes pályaművek antológiában látnak napvilágot.

*A beregszászi vállalkozók hagyományos bálján a Beregszász 900 éves Városvédő-Szépítő és Művelődési Alapítvány Életműdíjat adott át **Horváth Anna** képzőművésznek.

*Az Ungvidéki Magyar Szövetség nívódíját az elnökség a kárpátaljai magyarság szolgálatában kifejtett tevékenységéért **Szemán Ferenc** képzőművész, **Vári Fábán László** költő, **Szarvas Péter** építész, **Horváth József** és **Zombor Tibor** vállalkozó kapta meg. Az UMSZ elnöksége posztumusz nívódíjat adományozott **Molnár Bertalannak**, a megyei végrehajtó bizottság egykori első elnökhelyettesének is, elismerve azt a sokrétű tevékenységet, amit Molnár Bertalan a rendszerváltás időszakában fejtett ki a kárpátaljai magyarság érdekeinek védelmében, a civil szervezetek megalakításában.

*A 2002. év megyei díjasa lett a képzőművészet és iparművészet kategóriájában **Boksay József- és Erdélyi Béla-díjat** kapott **ifj. Habda László** ungvári festőművész a *Hra c.* alkotásáért; valamint **Ivancsó Mária** és **Ivancsó Mihály** a *Dekoratív plasztika c.* alkotásért. Mindhárom művész a Képzőművészek Ukrán Nemzeti Szövetségének tagja.

ESEMÉNYNAPTÁR

Szeptember

***Komáromy Sándor** miskolci egyetemi tanár összeállításában, az Eötvös József Kiadó gondozásában látott napvilágot a *Költők és művek a XX. század magyar gyermeklírájából c.* tankönyv, amely a

tanító és óvoda-pedagógus szakos hallgatóknak kíván segítséget nyújtani a gyermekirodalom tantárgy anyagának elsajátításához. A könyv szerzői közt ott van a kárpátaljai **Szalai Borbála** és **Weinrauch Katalin**.

*A Kisgejőci Görög Katolikus Kórusiskola Gyöngykaláris együttese részt vett a nagygejőci kastélyparkban rendezett aratási ünnepségen.

*Beregszászon a tanárképző főiskolán megnyitották a *Százéves a halasi csipke* c. vándorkiállítását.

*Az Ungvári Nemzetiségi Kulturális Központban nemzetközi tanácskozást tartottak *Fórum Európa közepén* címmel, amelynek munkájában Ukrajna és a szomszédos országok nemzetiségi, kulturális és civil szervezeteinek vezetői vettek részt. Vitaindító előadást **Nuszer Ernő**, a megyei tanács elnökhelyettese tartott.

***Vidnyánszky Attila**, a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház rendezője ösztöl a Magyar Nemzeti Színházban rendez, ahol Katona József *Bánk Bán* c. drámáját viszi színpadra. A darabban szerepet kap mind a 16 beregszászi színész.

*Magyarországról érkezett Domonkos-rendi nővérek kezdték el a szolgálatot az ungvári római katolikus plébánián. Elsősorban a hitoktatás, az elesettek gondozása és a plébánia által létesített Radvánci Kollégium lelki gondozójaként fejtenek ki áldozatos tevékenységet.

*II. János Pál pápa megalapította a Munkácsi Római Katolikus Egyházmegyéjét, amelynek megyéspüspökévé **Majnek Antal**t nevezte ki. Az ünnepélyes beiktatás szeptember 27-én volt a munkácsi Szent Márton székesegyházban.

**Kossuth Lajos születésének 200. évfordulója* tiszteletére háromnapos ünnepi megemlékezést tartottak a Beregszászi 4. sz. Kossuth Lajos Középiskolában. A

rendezvényen többek közt rajzkiállítás nyílt, vetélkedő zajlott le *Ki tud többet Kossuthról* címmel.

*A Péterfalvai Művészeti Iskolában második ízben megrendezett Vass Lajos Népzenei Verseny elődöntőjéből a péterfalvai Százszorszép énekegyüttes, **Pál Eszter**, **Varga Katalin** és **Fehér László** jutott tovább az országos döntőbe.

***Dr. Orosz Ildikó** és a *Magyar nyelvű oktatás a végeken* c. program munkatársai meglátogatták a rahói, körösmezői magyar iskolákat, a gyertyánligeti óvodát, találkoztak a vasárnapi iskolák oktatóival. A látogatás elsődleges célja a módszertani segítségnyújtás, a szakmai továbbképzések idejének és helyszínének egyeztetése, a további együttműködés feltételeinek megteremtése volt.

*Rendhagyó irodalomórán vettek részt a KMTF diákjai a győri *Műhely* c. irodalmi folyóirat munkatársainak jóvoltából, akik a KMKSZ meghívására érkeztek Kárpátaljára. A lapot **Villányi László** főszerkesztő mutatta be.

*A **Máltai Szeretetszolgálat** beregszászi járási szervezete keretében működő informatikai oktató- és vizsgaközpontban alapfokú számítógéppkezelői tanfolyamot indítottak a Bereg-vidék tanácsai dolgozói számára. Hasonló tanfolyamot terveznek a családorvosok számára is.

*Az Ungvári Nemzetiségi Kulturális Központban előadást tartott **Toni Berezovszki**, a Kanadai Nemzetközi Oktatási Iroda ukrainai konzultánsa. Az előadást követő eszmecsere-n a résztvevők javasolták, hogy az iroda által Ukrajna nagyobb városaiban indított oktatási programokba vonják be Kárpátalját is.

*A KMKSZ Elnöksége nyilatkozatban ítélte el a Huszti Városi Végrehajtó Bizottság alkotmányértő akcióit, amelyek a helyi magyar nyelvű oktatás felszámolására irányulnak.

*Tudományos konferencia keretében méltatta fennállásának 10. évfordulóját az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia Ungvári Elektronfizikai Intézete, melynek igazgatója évek óta **Spénik Ottó**.

*Az ungvári magyarság képviselői köszöntötték 75. születésnapján **dr. Szabó László** kutatóorvost, akinek fő kutatási területe a vitaminellátottság és a táplálkozásban. Dr. Szabó László közel 300 tudományos cikket írt, az Intermix Kiadónál több könyve is napvilágot látott.

***Dupka György** MÉKK-elnök, **Gajdos István** parlamenti képviselő, **Kovács Miklós** MKKSZ-elnök, **Köszeghy Elemér** MÜKSZ-elnök és **Vidnyánszky Attila** rendező személyében ismét voltak kárpátaljai vendégek a budapesti Médiahajón, ahol az egyik fő téma a határon túli magyarság helyzete volt. Gajdos István ezen a fórumon jelentette be, hogy reményei szerint 2003-ban sikerül beterveznie a kulturális autonómiáról szóló törvénytervezetet az ukrán parlament elé. Az Ukrainai Magyar Demokrata Szövetség és az Egyesített Szociáldemokrata Párt parlamenti frakciója támogatja a tervezetet.

*Az ukrán-magyar határátkelőkön kialakult állapotok, **Medgyessy Péter** magyar kormányfő ukrainai látogatása és a Beregszászban létesítendő, katasztrófa-elhárítási célokat szolgáló lerakat kérdése szerepelt azokon a tárgyalásokon, amelyeket **Gajdos István** parlamenti képviselő folytatott **Szabó Vilmos**ssal, a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkárával és **Bárony András**ssal, a Magyar Külügyminisztérium politikai államtitkárával.

*A Credo Verséneklő Együttes - **Lőrincz Erika**, **Szabó Lívia**, **Újvári Gyöngyi**, **Fekete Zsuzsanna**, **Varga Katalin** és **Ivaskovics József** - Szentgotthárdon, Körmenten, Szombathelyen és környékén turnézott nagy sikerrel.

*A *Barátság határok nélkül* címmel immár 39. alkalommal megrendezett beregszászi

járásai fesztivál fénypontja **Dés László** *Valahol Európában* c. musicaljének bemutatása volt a budapesti XI. kerületi színházi önképző csoport tagjainak előadásában.

*A MÉKK védnöksége alatt felújították a Nevetlenfalui Művelődési Házat, amelynek megnyitásán többek közt részt vett **Dupka György**, a MÉKK és **Kovács Miklós**, a MKKSZ elnöke. A megnyitó ünnepséget népművészeti kiállítás és a helyi Aranykalász folklóregyüttes hangversenye színesítette.

***Petró Ibolya**, a Magyar Műveltség-szolgálat Homoki Szervezetének vezetője bejelentette, hogy a szervezet égisze alatt színjátszó csoport kezdte meg működését, amely színre vitte **Petőfi Sándor** *A helység kalapácsa* c. vígposztját. Az ifjú színészek közül **Balla Gyula**, **Balla Béla** és **Gönczy Renáta** az Ungvári Közművelődési Szakközépiskola diákjai.

*Az Ungvári Nemzeti Egyetem magyar filológiai tanszékének két oktatója, **Ladányiné Györke Magdolna** és **Kovácsné Zékány Krisztina** megvédte kandidátusi értekezését, ami nagyban hozzájárul a tanszék fiatalításához, tudományos potenciáljának növeléséhez. Györke Magdolna a kárpátaljai magyar nyelvjárások öltözködési szókincsét, Zékány Krisztina Ungvár és környéke helyneveit dolgozta fel **Lizanec Péter** professzor vezetésével.

Október

*Ungváron *Bábfesztivál-2002* címmel rendezték meg a hetedik nemzetközi bábfesztivált, amelyen húsz társulat vett részt Bulgáriából, Lengyelországból, Szlovákiából, Romániából és Magyarországról. A seregszemlén nagy sikert ért el az Egri Harlekin Bábszínház Társulata az *Égervölgyi Passiójáték* c. előadással.

*Munkalátogatást tett választókerületében **Gajdos István** parlamenti képviselő. Megbeszéléseinek fő témája a határátkelőkön kialakult helyzet elemzése, a problémák

megoldásának vázolója, a régió infrastruktúrájának, oktatási és közművelődési intézményrendszerének fejlesztése volt.

*Kossuth Lajos születésnapjáról és mellszobra felállításának 106. évfordulójáról emlékeztek meg Técsőn a helyi Aranyósz Művelődési Egylet szervezésében. A Hollósy Simon Középiskolában tartott megemlékezésen **Kozma Tibor**, a művelődési egylet vezetője mondott köszöntőt, **Józan Lajos** huszti lelkipásztor és történész idézte fel a "Nemzet atyjának" alakját. A város központjában álló mellszobornál **Tóth István**, a HTMH főosztályvezetője, **Mészáros Tibor** alpolgármester és **Mecseki Zoltán** ungvári konzul méltatta Kossuth érdemeit.

*Ungváron megtartotta tisztújító közgyűlését a Kárpátaljai Magyar Diákok és Fiatalkutatók Szövetsége. A leköszönő elnök helyére **Temető Krisztina** harmadéves magyar nyelv- és irodalom szakos hallgatót választották meg. Az elnökség összetétele szintén kicserélődött.

*A pályakezdő pedagógusok részére szervezett, hagyományossá vált módszertani ülésnek adott otthont a Nagygejőci Általános Iskola. A fiatalokkal **Zselicki Magdolna**, **Balázs Jolán**, **Györke Viktória**, **Györke Róbert** és **Kovtun Magdolna** osztotta meg többéves szakmai tapasztalatát.

*Az Ungvidéki Magyar Szövetség és a megyei könyvtár magyar és idegen nyelvű osztálya szervezésében megnyílt a Kárpáti Igaz Szó fotoriportere, **Tóth László** kiállítása.

*Ünnepi szentmisével nyitották meg Munkácson a Szent Márton székesegyházban a háromévente induló teológiai tanfolyamot. A szentmisét **Majnek Antal** római katolikus megyéspüspök celebrálta.

*Október 6-án, születésnapján alkotói terveiről nyilatkozott **Fodor Géza** költő, kiemelve a Dercenről szóló monográfia, egy

tanulmánykötet és újabb verskötet megírását, illetve összeállítását.

*Első alkalommal rendezett szavalóversenyt a beregszászi görög katolikus esperesi kerület a tiszacsomai kultúrházban. A rendezvényen a parochusok mellett jelen volt **Bendász Dániel** esperes. A versenyen Csepe, Tiszacsoma, Nagybégány, Batár, Karácsfalva, Makkosjánosi, Tiszaújhely, Homok és Déda iskolásai adták elő a magyar irodalom gyöngyszemeit.

*A Beregszászi Művelődési Központban megrendezték a KMKSZ Ifjúsági Szervezete által meghirdetett *Ki mit tud* vetélkedő megyei döntőjét.

*A Kárpátaljai Református Egyház, a hollandiai Fundament és a HALM Alapítvány közel 100 résztvevővel szervezett konferenciát Tivadarfalván. A jelenlévők arra a kérdésre kerestek választ, miképpen tehetnék leginkább hasznossá önmagukat a közösség számára.

*Régiófejlesztés volt a témája annak a háromnapos, vidéklátogatással egybekötött tanácskozásnak, amelyre három határmenti térség – a magyarországi Vas és Borsod-Abaúj-Zemplén megye, valamint Kárpátalja 27 településének polgármesterét invitálta a szervező, **Szimjon Béla**, a Kárpátaljai Kereskedelmi és Iparkamara elnökhelyettese.

*Vidékünk számos településén megemlékeztek az aradi vértanúkról. Nagyszőlősen a KMKSZ szervezésében **Perényi Zsigmond** mellszobránál tartott koszorúzás alkalmával **Pomogáts Béla**, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaság elnöke mondott ünnepi beszédet, majd felszólalt **Keresztyén Balázs** helytörténész, **Tóth István**, a HTMH főosztályvezetője, **Krasznai Gyula**, a Nagyszőlősi Állami Közigazgatási Hivatal elnökhelyettese és **Kovács Miklós**, a KMKSZ elnöke. Ungváron a MÉKK, az UMSZ és a Kárpátaljai

Magyar Könyvtárosok Egyesülete koszorúzta meg a református templom előtt álló milleniumi kopjafát, **Szegelethy János** honvéd százados sírját a Kálvárián és **Bémer László** nagyváradi római katolikus püspök emléktábláját. Ünnepi beszédet mondott **Gortvay Erzsébet**, a MÉKK társelnöke és **R. Bulecza Rozália** szerkesztő. A Beregszászi Művészeti Iskolában a BMKSZ rendezett zenés irodalmi összeállítását. Az aradi vértanúkra **Zubánics László** történész emlékezett, beszédet mondott **Gajdos István** parlamenti képviselő, megkoszorúzták **Ekkel György** honvéd százados, **Bacó József** tűzmester és **Nagyidai Berzsenyi Antal** huszár főhadnagy sírját.

*Hagyományteremtő szándékkal szerveztek Szűrtében pedagógusnapot kísérelő találkozózt *A mi tanáraink* címmel. Rendhagyó módon 13 olyan fiatal pedagógus köszöntötte egykori tanárait, akik a helyi középiskolában végeztek s felsőfokú tanulmányaik befejezése után visszatértek ide. A rendezvényen jelen volt **Gazda Erzsébet** tanfelügyelő és **Székovszky Natália**, az Ungvári Járási Tanács elnöke. Másorról a helyi Rózsa énekkar gondoskodott.

*Búcsúlatogatási körutat tett Kárpátalján **Kontra Ferenc** nagykövet, aki sajtóértekezleten állapította meg, hogy az utóbbi egy év alatt nyíltság és őszinteség jellemezte a magyar-ukrán kapcsolatokat. Bejelentette azt is, hogy előrelépés történt a Vereckei-hágóra tervezett honfoglalási emlékmű elkészítésével kapcsolatban.

*A kárpátaljai sajtókiadványok kiemelt hírként közölték, hogy a 2002. évi irodalmi *Nobel-díjat* **Kertész Imre**, Németországban élő író kapta meg. Ő az első magyar író, akinek munkássága elismeréseként ezt a magas kitüntetést odaítélték.

Élő irodalomórát* szervezett a Ráti Általános Iskolában **Palotai Etelka magyarszakos tanárnő. A meghívott költővendég **Zselicki József** volt, az iskolások

előadásában **Füzesi Magda**, **Zselicki József**, **Vári Fábián László** és **Horváth Sándor** művei hangzottak el.

*A KMKSZ szervezésében ünnepi megemlékezést tartottak a tiszacsomai honfoglalási emlékparkban.

***Báró Perényi Zsigmond**nak, az 1848/49-es szabadságharc mártírjának emléke előtt tiszteltgett a KMKSZ beregszászi alapszervezete a beregardói Perényi-kúria falán elhelyezett emléktáblánál.

*A marosvásárhelyi Kővirág verséneklő fesztiválon fellépett a kárpátaljai **Credo** együttes, **Verebes Ernő** (Zenta), **Huzella Péter**, **Kátai Zoltán**, a **Sebő együttes** (Budapest) a házigazda **Kővirág** és **Öves** együttes.

*Az ungvári kulturális intézmények megemlékeztek a 90 éve született **Zádor Dezső** zeneszerzőről, aki munkássága folyamán olyan értékeket hozott létre, amelyek a magyarok, ukránok és ruszinok kultúrájának szerves részét képezik.

*Pécsett megtartották a Határon Túli Magyarok XI. Fesztiválját, amelyen vidékünkét **Dupka György**, a MÉKK elnöke és **Jevcsák Judit**, a megyei állami közigazgatás nemzetiségi és migrációs osztályának munkatársa képviselte. Dupka György a kárpátaljai helyzetről tartott előadást, Jevcsák Judit tárgyalta a Pécsi Pannon Magyar Ház vezetőivel. A megbeszélés eredményeként ez az intézet felveszi a kapcsolatot az Ungvári Nemzetiségi Kulturális Központtal.

*Az Ungvári Nemzetiségi Kulturális Központban bemutatták **Tóth Mihály**, az UMDSZ elnöke könyvalakban kiadott kandidátusi disszertációját, melyben a szerző a nemzetiségi kisebbségek jogainak XX. századi fejlődését elemzi, különös tekintettel az ukrainai helyzetre. A jelenlevők többsége alapműnek minősítette a kiadványt.

*A Tiszapéterfalvai Művészeti Iskola gyermekkórusa **Gajdos Viktória** vezetésével Miskolcon vendégszerepelt a **Kodály Zoltán** születésének 120. és halálának 30. évfordulója alkalmából rendezett koncerten.

*Beregszászban a MÉKK és a BMKSZ *Hagyományörzés és a közművelődés helyzete Kárpátalján* címmel tanácskozott, melynek keretében számos Intermix-könyvet mutattak be, valamint az *Együtt c.* folyóiratot.

*A MÉKK küldöttsége a többéves hagyományhoz híven ezúttal is részt vett a **Gecse Andre** mártír tiszteletes emlékének szentelt gálócsi istentiszteleten.

*11. alkalommal rendezték meg a Bolyai János Matematikai Emlékversenyt a Munkácsi 3. sz. II. Rákóczi Ferenc Középiskolában. A 130 résztvevőből 12 kárpátaljai diák ért el dobogós helyezést.

*Nagypaládon falunapi ünnepség keretében avatták fel az árvíz következtében megrongálódott, a Kárpátalja Szövetség hozzájárulásával felújított művészeti iskola épületét.

*A Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház nagy sikerrel mutatta be Kijevben Csokonai Vitéz Mihály *Az özveggy Karnyóné és a szeleburdiak c.* darabját.

*Sátoraljaújhely adott otthont az *Édes anyanyelvünk* nyelvhasználati verseny országos döntőjének, ahol **Trojnaja Anikó** bátyúi iskolás Kazinczy-díjat, az ungvári **Damovics István** és **Kvakovszki Magdolna** különdíjat nyert.

*A hagyománynak megfelelően a Beregszászi Művelődési Központban rendezték meg a **7. Kárpátaljai Magyar Dalversenyt**, melynek fő szervezője ezúttal is a Credo Alapítvány, a BMKSZ és a helyi művelődési központ volt. A verseny zsűrijében jelen volt két jeles anyaországi előadóművész: **Vikidál Gyula** és **Homonyik Sándor**.

*A MÉKK Ifjúsági Tagozata Ungváron megemlékezett az 1956-os forradalomról és szabadságharcról. Ünnepi beszédet mondott többek közt **Németh János**, a HTMH főosztályvezetője, **Szakács Zoltán** ungvári főkonzul, **Mészáros Domonkos** római katolikus plébános. Hasonló megemlékezést tartottak Aknaszlatinán is.

*A református egyház és a helyi Mórícizsigmond Kulturális Egyesület szervezésében Péterfalván megrendezték az egyházi gyermek- és ifjúsági kórusok fesztiválját.

*Kijevben az Ukrainai Magyar Demokrata Szövetség, a Kijevi Magyarok Egyesülete, az ukrainai magyar nagykövetség és Gajdos István parlamenti képviselő szervezésében méltatták az 1956-os forradalom jelentőségét.

*A Beregszászi Művelődési Központban a KMKSZ szervezett 1956-os emlékünnepeket. Ünnepi beszédet mondott **Szakács Zoltán** főkonzul és **Milován Sándor**, a KMKSZ alelnöke.

*Az Ukrán Írószövetség, az UMDSZ és a Kijevi Magyarok Egyesülete közös szervezésében, az Ukrainai Nemzetiségi és Migrációs Állami Bizottság, a HTMH és az ukrainai magyar nagykövetség támogatásával magyar irodalmi napokat tartottak Kijevben. A kárpátaljai alkotók közül jelen volt többek közt **Fodor Géza**, **Horváth Sándor**, **Tárczy Andor**, **Vári Fábrián László**, **Zselicki József**.

*15 hazai és anyaországi amatőr együttes részvételével tartották meg Viskén az *Aranyősz Fesztivált* a KMKSZ rendezésében.

*A Szlovákiában 32. alkalommal megrendezett, **Fábry Zoltán** munkásságát méltató emlékkonferencia keretében megtartották a Kárpát-medencei magyar kulturális szervezetek fórumát. Vidékünk kulturális életéről **Dupka György**, a MÉKK elnöke számolt be.

*Az Ungvári Galériában megnyitották a kárpátaljai képzőművészek őszi tárlatát, ahol kiállították **Kopriva Attila, ifj. Habda László, Soltész Péter, Soltész István, Kovács Anton, Szocska László, Rohály Miklós, Földesi Péter és Jankovics Mária** magyar képzőművészek munkáit is.

*A Kárpáti Igaz Szó és a Magyar Újságírók Kárpátaljai Szövetsége rendezésében *élő irodalomórát* tartottak a técsői magyar református liceumban. A meghívott vendég **Horváth Sándor** költő volt.

November

*Oktatási-fejlesztési koncepciót tárgyaltak meg és fogadtak el a magyar iskolák igazgatóinak beregszászi tanácskozásán.

*A KMKSZ szervezésében megkoszorúzták **Illyés Gyula** beregszászi mellszobrát. Ünnepi beszédet tartott **Fodor Géza** költő.

***Pilinszky János** emlékestre került sor az ungvári római katolikus templomban. A rendezvény előadója az anyaországból érkezett **Kuklay Antal** teológus volt, elhangzott a költő verseiből készült összeállítás.

*A Beregszászi 3. sz. Zrínyi Ilona Iskolában zenés irodalmi műsorral emlékeztek meg az 1956-os forradalomról.

*A Kárpátaljai Református Egyház Oktatási Bizottsága szervezésében a Nagyberegi Református Líceum bázisán megtartották a keresztyén pedagógusok találkozóját.

*Kulturális egyesület létrehozását kezdeményezték az Odesszában élő magyarok. A kezdeményező bizottság elnöke, a Beregszászról elszármazott **Tóth Antal** vállalta a városban élő, Kárpátjáról elszármazott magyarok felkutatását. A leendő egyesület védnökséget készül vállalni a magyar katonák Odessza környékén lévő, nemrég felfedezett hadifogoly-temetője fölött.

*Képzőművészeti szalon nyílt Nagyszőlősen. Vezetője **Petro Popovics** képzőművész. A

szalonban kiállítják magyar művészek munkáit is.

*A Zakarpattya Kiadóvállalat gondozásában, **Petro Hodanics** író összeállításában megjelent a *Zakarpatszke opovidannya XX sztolittya* c. kötet, amelyben a magyar írókat **Balla László** képviseli.

A técsői református egyház története* címmel megjelent **Szőllősy Tibor közíró, helytörténész legújabb kötete, melynek értékét növeli a gazdag illusztrációs anyag.

* **II. János Pál** pápa a Munkácsi Görög Katolikus Püspökség apostoli kormányzójává nevezte ki **Milan Sasik** perecsenyi parochust.

***Tárczy Andor** író volt a meghívott vendége az ungvári járási Homokon megtartott *élő irodalomórának*.

*18 magyar tannyelvű intézményből 32 diák nevezett be a Kisgejőcön megrendezett Kazinczy szépkiejtési vetélkedőre.

* **Zselicki József** költő mutatkozott be a Nagygejőcön megtartott *élő irodalomórán*, ahol a diákoknak előadást tartott a kárpátaljai magyar irodalom múltjáról és jelenéről.

*Református egyházzenei találkozót tartottak az ungvári református templomban, amit megtisztelt jelenlétével **Horkay László** püspök.

*Nagymuzsalyban ünnepélyesen átadták a Salom Közösségi Házat, amelyben a gyülekezeti terem mellett számítógépterem és ingyenkonyha is helyet kapott.

**Idegen nyelvű oktatás kisebbségi környezetben* címmel szervezett konferenciát Beregszászon a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola nyelvészeti tanszéke az Arany János Közalapítvány támogatásával.

**Zenész-találkozó* zajlott le Beregszászon. Nyolc évvel ezelőtt ez a mozgalom keltette életre a kárpátaljai könnyűzenei találkozót.

*Mezőváriban megrendezték a hagyományos, népszerű *Mesemondó versenyt*.

*Nemzetközi konferenciát és szakmai versenyt rendeztek a kultúra és turizmus művelői számára Budapesten, ahol vidékünket a viski **Ötvös Ida** és **Schneider Ibolya**, Nagy György csetfalvai, **Szuhán András** benei polgármester, Mezőváriból **Debreceni Ibolya**, Nagyaktáról **Csizmár Sarolta** képviselte. Legkreatívabbnak a kárpátaljaiak standja bizonyult, ami azt jelenti, hogy a két évente megrendezett konferencián legközelebb ingyen vehetnek részt a kárpátaljaiak.

*A KMTF nagytermében kárpátaljai és anyaországi ifjúsági szervezetek találkozájára került sor a beregszászi Agora iroda szervezésében.

*A Zápszonyi Általános Iskola *élő irodalom-óráján* **Köszeghy Elemér** költő, publicista találkozott az ifjú olvasókkal.

*A munkácsi Art Café Galéria adott otthont **Veres Ágota** beregszászi festőművész első önálló kiállításának.

*Ötödik alkalommal került sor a *Szózatmondó* versenyre az Ungvári 10. sz. Dayka Gábor Középiskolában a MÉKK szervezésében. A legjobbak a MÉKK díjaiban részesültek.

*Beregszászon hatodszor rendezték meg a *Drávai Gizella helyesírási emlékversenyt*, 165 diák részvételével.

*Az Ukrán Alkotmánybíróság érvénytelenítette a Miniszteri Kabinet 1996. évi határozatát, miszerint az oktatási intézmények tanulói használati díjat kötelesek fizetni a tankönyvekért.

December

*Beregszászon megtartották a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség tizedik közgyű-

lését. Az elfogadott nyilatkozat leszögezi, hogy a KMPSZ továbbra is hosszú távú politikai célként kezeli a magyar oktatási intézményeket magában foglaló önálló tankerület létrehozását.

*Érdekesnek és szakmailag hasznosnak minősítette **Horváth András** zsürielnök azokat a tudományos dolgozatokat, amelyeket az Ungvári Nemzeti Egyetem fizikai karának magyar diákjai mutattak be az *I. Kárpátaljai Magyar Fizikai Tudományos Diákköri Konferencián*. A kétnapos rendezvényt a KMDFKSZ szervezte a Magyar Oktatási Minisztérium támogatásával.

*Aktivizálta tevékenységét a nagyszülősi magyar tannyelvű középiskola *Perényi-köre*: művelődési vetélkedőt, rendezvénysorozatot szerveztek **Perényi Zsigmond**, **Kossuth Lajos** és **Illyés Gyula** életével, illetve munkásságával kapcsolatban.

*Kárpátalja vendégszeretetét élvezte **Diószegi László**, a Martin György Néptáncszövetség elnöke, aki elmondta, a magyarországi bejegyzésű szövetségnek nincs kárpátaljai tagja, holott a határon túli együttesek kedvezményben részesülnek.

*Alapításának 90. évfordulóját ünnepelte a Beregszászban 1912. december 9-e óta megjelenő, többszöri címváltozást átélte *Beregi Hírlap*. A lap jelenlegi főszerkesztője **Zubánics László**.

*Az Ungvári 10. sz. Dayka Gábor Középiskolában első ízben került megrendezésre *Ballada-mondó verseny* a MÜKSZ és a Kárpáti Igaz Szó szervezésében.

*Görög katolikus líceum épül Karácsfalván. **Marosi István** parochus meggyőződése szerint a majdani intézmény szellemi kisugárzása jótékony hatást fog gyakorolni a helyi és távolabb élő görög katolikus hívekre, ezen belül az ifjúságra különösen.

*A MÉKK Ifjúsági Tagozata szervezésében *Mikulás-ünnepséget* tartottak az ungvári Dayka Gábor Középiskolában. Mintegy 80 első osztályos kapott ajándécsomagot. Az Ungvidéki Magyar Szövetség Mikulása a római katolikus és református templomban osztott ajándékot rászoruló, hátrányos helyzetű családoknak.

*A kiskunhalasi református kollégium könyvtárában vett részt író-olvasó találkón **Horváth Sándor** költő, író, a Kárpáti Igaz Szó rovatvezető munkatársa. Versei felolvasása mellett beszélt vidékünk egyetlen magyar nyelvű napilapjáról, bemutatta az *Együtt* c. folyóiratot, vázolta a kárpátaljai magyarság helyzetét.

*A Szegedi Bartók Béla Művelődési Központ és az Ótágú Síp Kulturális Egyesület *Haza a magasban* címmel szervezett irodalmi est-jének ugyancsak **Horváth Sándor** volt a vendége Kárpátaljáról, aki „Az elfelejtett ág” – vidékünk irodalma – életét mutatta be.

*A benei faluház galériájában megnyílt **Kolozsvári László** tiszaújlaki festőművész kiállítása.

*A munkácsi várban megnyitották **Sütő János** érdemes művész kiállítását. A kiállított festmények kárpátaljai fatemplomokat örökítenek meg.

*A KMKSZ és a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társaságának szervezésében kiállítás nyílt a Megyei Néprajzi Múzeumban. Beszédet mondott **Brenzovics László**, a KMKSZ alelnöke, **Somogyi László** konzul és **Magyar László**, a Révész Imre Társaság elnöke.

*Megjelent a *Közoktatás* legújabb száma, amelyben kiemelt témaként szerepel az ukrán nyelv tanításának problémája a magyar iskolákban.

*Az Aknaszlatinai Bolyai János Középiskolában először került sor a szórvány-

iskolák diákjainak matematikai emlékkerse-nyére.

***Soltész István** ungvári festőművész kiállítása nyílt meg Sátoraljaújhelyen, amely osztatlan sikert aratott.

**Erdély aranykora* címmel tartottak történelmi vetélkedőt a Debreceni Baross Gábor Szakképző Iskola és Kollégium szervezésében, amelyen dobogós helyezést ért el a Nagyberegi Református Líceum csapata.

*Tivadarfalva református parókiáján megtartották az evangéliumi szavalóverseny Máramaros-Ugocsa egyházmegyei közép-döntőjét.

***Horváth Sándor** részvételével élő irodalomórát tartottak a Beregszászi Bethlen Gábor Magyar Gimnáziumban.

Kossuth Lajos és az északkeleti országársz kapcsolatai* címmel tartottak nemzetközi konferenciát Mezőváriban. Előadást tartott **Fakász Mihály, **Keresztyén Balázs**, **Fülöp Lajos** és **dr. Veliki János** (Debrecen). A rendezvény házigazdája **Vári Fábíán László** volt.

*Kétnapos rendezvénysorozattal zárta a Kossuth-emlékévet a Magyar Értelmségiek Kárpátaljai Közössége. A meghívott díszvendég **Kalász Márton**, a Magyar Írószövetség elnöke volt. A rendezvénysorozat keretében megkoszorúzták Kovács Vilmos ungvári emléktábláját, tanácskozást tartottak *A magyar irodalom jelene és jövője Kárpátalján* címmel, találkoztak a Munkácsi II. Rákóczi Ferenc Irodalmi és Közművelődési Kör tagjaival, a várban megkoszorúzták Petőfi Sándor emléktábláját, Mezőváriban felavatták Kossuth Lajos emléktábláját, Beregszászban koszorút helyeztek el Illyés Gyula mellszobránál, végül a Beregi Hírlap szerkesztőségében kötetlen beszélgetés zajlott le a Verke-parti város értelmiségének képviselőivel. Kalász

Márton kíséretében a rendezvényeken jelen volt és előadásokat tartott **S. Benedek András** költő, művészettörténész, az *Együtt* c. folyóirat fõmunkatársa.

Magyarságtudomány Kárpátalján a XX. század elején: eredmények, feladatok* címmel nemzetközi konferenciát tartottak az UNE Hungarológiai Központjában, melynek szervezõje a KMTT és az Ungvári Elektronfizikai Intézet volt. A humán tudományok szekciójában **Lizanec Péter, Balogh Lajos, Posgay Ildikó, Horváth Katalin, Fábíán Miroszlava, Melika György, Györke Magdolna és Borbély Edit tartott előadást. A konferencia résztvevõi sajnálattal állapították meg, hogy az UNE különbözõ karain csökken a magyarul is beszélõ oktatók és kutatók száma. A résztvevők közt volt **Nuszser Ernő**, a megyei tanács elnökhelyettese is.

**A Kárpátaljai Megyei Tanács elsőprõ többséggel döntött arról, hogy Ukrajna Legfelsõ Tanácsánál kezdeményezi a ruszinság önálló nemzetként való elismerését.*

**Körösmezõn átadták a Felsõ-Tisza-vidék első teleházát, amely a KMKSZ közreműködésével valósult meg.*

**Kossuth és kora* címmel tartottak tudományos konferenciát a Kárpátaljai Magyar Tanárképzõ Fõiskolán. Az előadók többek közt elemezték, hogyan ábrázolják Kossuth alakját az ukrainai történelemkönyvekben.

**30 megyei szintű szövetség képviselõje kapott meghívást a nemzetiségi-kulturális szervezetek vezetõinek Kijevben megtartott országos tanácskozására. A magyarok képviselõi közül Brenzovics László, a KMKSZ alelnöke szólalt fel. A résztvevők többek közt hangsúlyozták azt a követelést, hogy*

a nemzetiségi szövetségek kapjanak állami támogatást.

**A KMPSZ kezdeményezésére, a kárpátaljai gyermekek érdekeinek védelme céljából megalakult a Kárpátaljai Magyar Szülõk Szövetsége, melynek elnökévé Katona Bélát választották meg.*

**A Munkácsi Városi Galériában megnyílt Filkorn Jenõ helyi festõművész személyi kiállítása.*

**A KMTF kollégiumának aulájában megnyílt Jankovics Mária ungvári festõ- és textilművész és tanítványa, Kulin Ágnes közös tárlata.*

**Ungváron a MÉKK évzáró gyűlésével egyidõben átadták a Bródy András Ruszin-Magyar Művelõdési Központot a Pravoszlav-parton álló Duhnovics Székházban. Ugyanitt megnyitották a Kárpátalja népe a két világháború közötti képeslapokon c. kiállítást, valamint klubavatót tartott a MÉKK Ifjúsági Tagozata.*

**A Kisgejõci Görög Katolikus Kórusiskola hagyományos karácsonyi koncertjét az ungvári székesegyházban és a kisgejõci görög katolikus templomban mutatta be.*

**Karácsonyi énekek és kántálások* címmel a Beregszászi Járási Nyomda kétnyelvű kiadványt jelentetett meg, amely a legismertebb magyar és ukrán karácsonyi énekeket kínálja az érdeklõdõknek.

**Megjelent a 2001-ben alakult Kijevi Magyar Tudományos Társaság Közlönye, amelyben számos érdekes információ található a társaság tagjairól. A társaság céljai közt szerepel a magyar szakmai nyelv gyakorlása és ápolása, a magyar nyelvű oktatás támogatása, az anyaországgal való szakmai kapcsolatok kiépítése és fejlesztése.*

D. Gy.

ÚJ KÖNYVEK

Balla László: Szegény ember vízzel főz. Életem: a Kárpáti Igaz Szó. Visszaemlékezések, 1947–1987. Ungvár, PoliPrint, 2002.

Balla D. Károly: Világvége. Válogatott novellák. Pro Pannonia Kiadó, Pécs, 2002.

Hónapsoroló. Óvodások verseskönyve. Összeállította: **Füzesi Magda.** Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002.

Dupka György: Vallomás. Versek **Ivaskovics József** megzenésítésében. Intermix Kiadó–Credo Alapítvány, Ungvár–Budapest, 2002.

Horváth Sándor: Álmos tájakon járok. Válogatott novellák és szociográfiai riportok. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002.

Nagy Zoltán Mihály: Páros befutó. Kisregény. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002.

Schober Ottó: Ki hitte volna? Komor humor egy letűnt korból. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002.

Kovács Katalin: Lélekhiedelmek Salánkon. Néprajzi monográfia. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002.

Zubánics László: Régmúlt virágok illata. Tanulmányok a vidék múltjából. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002.

Fakász Mihály—Fakász János: Északkelet-Magyarország a szabadságharc viharában, Kárpátaljai Magyar Cserkészszövetség, Munkács, 2002.

Fedinec Csilla: Kárpátalja kronológiája. 1918–1944. Fórum Intézet, Lilium Aurum Könyvkiadó, Galánta–Dunaszerdahely, 2002.

Penckőfer János: Hamuther. Regény. Magyar Napló, Budapest, 2002.

Vári Fábíán László: Harminchárom év. Versek. Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, Szépirás Kiadó, Szolnok, 2002.

Horváth Lajos: Kárpátalja képviselte a magyar országgyűlésben 1938–1945. Tarsoly Kiadó, Budapest, 2002.

ELŐKÉSZÜLETBEN

Dr. Botlik József: Kovács Vilmos. Monográfia, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest.

Ivaskovics József–Tóth Lajos: Gyertyaláng. Megzenésített versek, grafikák. Credo Alapítvány–Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest.

SZERZŐINK

Bartha Gusztáv (1963) Nagybereg
Barzsó Tibor (1931) Ungvár
Batári Gábor (1967) Budapest
S. Benedek András (1947) Budapest
Dupka György (1952) Ungvár
Fodor Géza (1950) Dercen
Füzesi Magda (1952) Beregszász
Gál Sándor (1937) Kassa
Horváth Anna (1924) Beregszász
Horváth Sándor (1957) Ungvár
Ivaskovics József (1950) Ungvár
Kalász Márton (1934) Budapest
Kálóczy Katalin (1954) Budapest
Kozma László
Lászlóffy Aladár (1937) Kolozsvár
Lintur V. P. (1909-1969) Ungvár
Nagy Gáspár (1949) Budapest
Nagy Zoltán Mihály (1949) Csonkapapi
Penckófer János (1959) Beregszász
Petőfi Sándor (1823-1849)
Vári Fábián László (1951) Mezővári

HORVÁTH ANNA

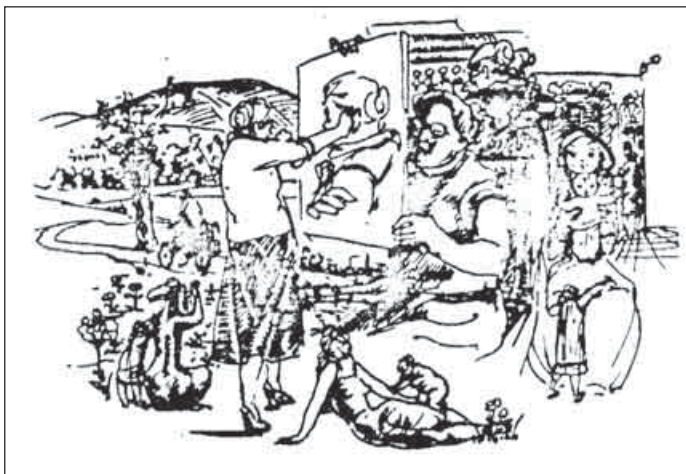
képzőművész, novellista, közíró Beregszászon született 1924-ben. Szobrász és keramikusművész. Érettségi után a beregszászi vasútállomáson, majd 1946-tól a téglagyár csempekészítő műhelyében dolgozott. Itt szerette meg remek kis-plasztikáinak, érmeinek nyersanyagát, és ugyancsak itt találkozott későbbi alkotásainak hőseivel, a téglagyári munkásokkal. 1958-ban vett részt először a járás amatőr képzőművészeinek kiállításán. Azóta állandó résztvevője a járási, területi, az országos, illetve a köztársasági kiállításoknak is. 1963-tól tagja a volt Szovjetunió Képzőművészeti Szövetségének és az Ukrán Képzőművészeti Szövetségnek. Több alkalommal volt résztvevője a FIDEM külföldi kiállításainak, alkotásai szerepeltek Varsóban, Budapesten, Berlinben, Bukarestben, Kassán, Nyíregyházán.

Horváth Anna művészetének jellemzője a szülőföld, a kétkezi munkások, a parasztok szeretete, a valóságábrázolás új formáinak állandó kutatása, a bátor kísérletezés.

Kisprózái, dolgozatai a Kárpáti Igaz Szó hasábjain és a Kalendáriumban láttak napvilágot. *Megtört a csend* c. füzetét 1965-ben jelentette meg a Kárpáti Kiadó, melyben az olvasó elé tárja Beregszász művelődési életének minden lényeges mozzanatát.

Legutóbbi kötete az Intermix Kiadónál jelent meg *Az a régi nyár* címmel.

Horváth Anna itt közölt grafikáit az Intermix Kiadó archívumából válogattuk.

El akartam indulni

KOZMA LÁSZLÓ VERSE

IVASKOVICS JÓZSEF ZENÉJE

Allegretto

El a-kar-tam in - dul - ni mesz-sze, Egy ha - rang - vi - rág nem e -
resztett. Bim-bó-ja u - tam - ra ha-jolt: Úgy kér-te: - Mondd el, ki va-gyok!
El a-kar-tam in-dul-ni mesz-sze, De a fű szá - la nem e - resztett.
Har-mat-tal lá-bam-ra ha-jolt, Úgy kér-te: - Mondd el, ki va-gyok!
Úgy ér-tem cél-hoz, hogy ma-rad-tam, A - hogy pa-tak zúg lan-ka - dat-lan.

1. El akartam indulni messze,
Egy harangvirág nem eresztett.
Bimbója utamra hajolt:
Úgy kérte: – Mondd el, ki vagyok!

El akartam indulni messze,
De a fű szála nem eresztett.
Harmattal lábamra hajolt,
Úgy kérte: – Mondd el, ki vagyok!

2. El akartam indulni messze,
A harangzúgás nem eresztett.
Bejár völgyet, magaslatot,
Úgy kéri: – Mondd el, ki vagyok!

El akartam indulni messze,
De egy halk sóhaj nem eresztett.
Népem lelkéből fakadott,
Úgy kéri: – Mondd el, ki vagyok!

3. El akartam indulni messze,
Ránéztem útszéli keresztre.
– Ha elmennél is, maradok,
Mert az Ige kimondatott.

El akartam indulni messze,
De Szándékod utamat szegte.
Úgy értem célhoz, hogy maradtam,
Ahogy patak zúg lankadatlan.

PETŐFI SÁNDOR

AZ ŐRÜLT

(Részletek)

(...)

Megkorbácsolom a világot!
Jajgatnak majd és én kacagok,
Mint ők kacagtak, amikor én jajgattam.
Hahaha!

Mert ilyen az élet. Jajgatunk s kacagunk.
De a halál azt mondja: csitt!
Egyszer már én is meghalék.
Mérget töltöttek azok vizembe,
Akkor megitták boromat.

(...)

De hiába, csak így jár,
Ki emberrel tesz jót. Mi az ember?
Mondják: virágnak gyökere,
Amely fölön a mennyben virúl.

De ez nem igaz.
Virág az ember, melynek gyökere
Ott lenn van a pokolban.
Egy bölcs tanított engemet erre,
Ki nagy bolond volt, mert éhen hala.
Mért nem lopott? mért nem rabolt?
Hahaha!

De mit kacagok, mint a bolond?
Hisz sírnom kellene,
Siratni, hogy oly gonosz a világ.

(...)

Még várok holnapig;
Ha holnap sem lesz végítélet:
Beások a föld közepéig,
Lőport viszek le
És a világot a
Levegőbe röpítem...hahaha!

(1846)

EGYÜTT